osm roků na kubě

otto horský

★

osm roků na kubě

otto horský

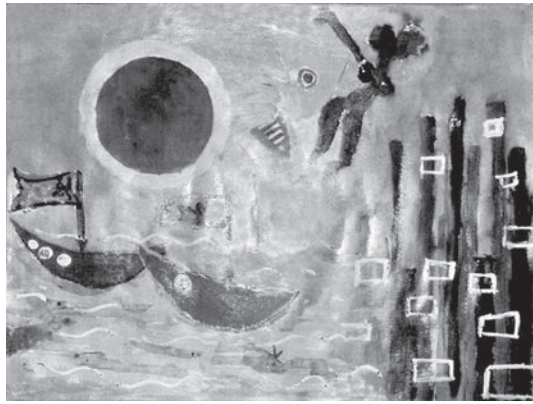

Vyjadřuji poděkování všem přátelům, kolegům a kolektivu spolupracovníků, zejména z Geodestu Brno, ale i kubánským spolupracovníkům, kteří se všichni přičinili svým pracovním úsilím a nasazením o zdar našich odborných prací na Kubě. Zvláštní poděkování patří mé manželce JUDr. Marii Brunclíkové, jíž jsem velmi vděčen za komentáře k mé první verzi knihy.

Osm roků na Kubě
Text © Otto Horský, 2007
www.horsky.estranky.cz
Grafická úprava a obálka © Otto Horský, 2007
Fotografie © Otto Horský a internet
1. vydání jako e-kniha © Lukáš Vik, 2015
ISBN PDF formátu: 978-80-87749-45-6 (PDF)
Konverze do elektronických formátů:
grafik a webdesignér Lukáš Vik
www.lukasvik.cz

EXPERTA SPASITELSKÉ POSLÁNÍ
1978–1982

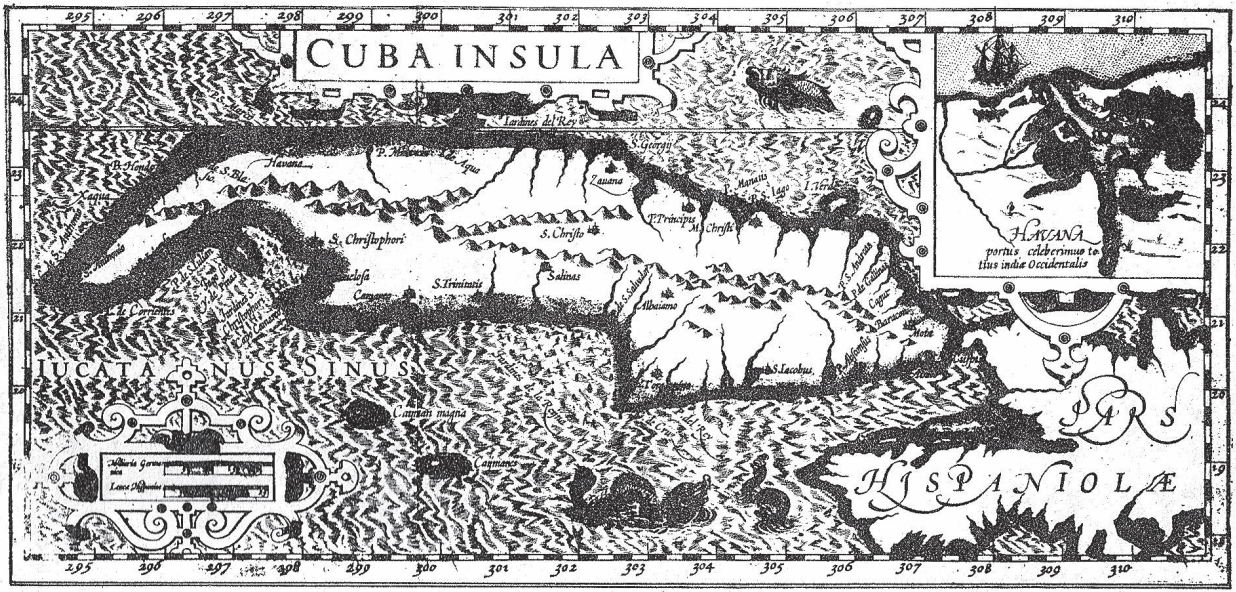

Mapa Kuby ze 16. století.

Předmluva

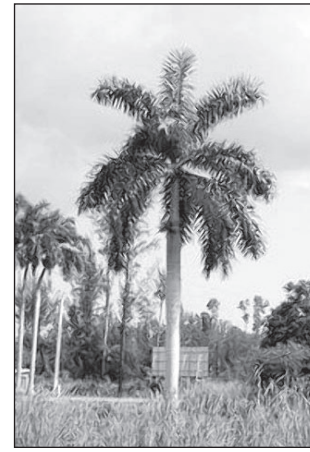

Již od dětských let jsem si představoval Kubu jako zemi plnou kokosových palem a divoce rostoucích banánovníků. A vůbec jsem se nemýlil.

Rozhodnutí zvolit si za celoživotní povolání geologii bylo zcela jistě motivováno mým intenzivním vztahem k přírodě. Již jako malý chlapec jsem hluboce prožíval všechny její vůně a podoby. Vnímal jsem její teplo i vláhu a cítil se její nedílnou součástí.

To, že budu studovat geologii, mi bylo jasné od čtrnácti let. Že to ale bude geologie zaměřená na stavebnictví, na tom měl jistě podíl můj strýc Vilibald Bezdíček, uznávaný vodohospodář, a moji dva starší sourozenci, kteří studovali na Vysokém učení technickém v Brně vodní stavby. Odtud tedy byl již jen krůček k tomu, abych skloubil geologii a přehradní stavitelství a stal se ze mě inženýrský geolog.

Inženýrská geologie byla poměrně mladým oborem. Jeho celosvětově uznávaným zakladatelem byl náš akademik Quido Záruba, který již ve dvacátých letech minulého století prosazoval důležitost znalosti inženýrsko-geologických poměrů stavebního místa před zahájením výstavby jakékoliv náročné stavby. Katastrofy několika přehrad a jiných staveb mu daly záhy za pravdu. Posláním inženýrského geologa v dnešním pojetí je tedy komplexní objasnění geologických, seizmotektonických, hydrogeologických, fyzikálně mechanických a geomorfologických podmínek území, v němž má být vybudováno velké stavební dílo. Z výčtu povinností inženýrského geologa je vidět, že je to úkol nemalý, vyžadující znalost několika oborů a schopnosti vzájemné mezioborové aplikace a zhodnocení výsledků. Ne všude ve světě je chápáno takto pojaté poslání inženýrského geologa a jednotlivé činnosti jsou prováděny odděleně, bez podrobného zhodnocení vazeb mezi nimi, a dochází proto často k nesprávné interpretaci výsledků průzkumu. To pak může mít za následek nutné zásahy do projektu během výstavby, její zpoždění, prodražení, ohrožení stavby během provádění nebo

po jejím dokončení. Chyby v zakládání staveb vyplývající právě z neznalosti inženýrsko-geologických podmínek mají často katastrofické následky. Role inženýrského geologa při projektování a výstavbě je tedy zásadní a nezastupitelná.

Kuba, Jamaika, Portoriko. Již od útlého dětství mi v hodinách zeměpisu zněla v uších tato slova tak tajuplně až kouzelně a plně probouzela moji dětskou fantazii. Z nich nejvíce mě přitahovala Kuba. Přestavoval jsem si tuto zemi jako nadpozemský ráj plný zajímavých lidí všech barev, dokonce i pirátů na moři a domorodých indiánů v tropických pralesích. V duchu jsem si představoval přírodu plnou kokosových palem, divoce rostoucích banánovníků a stráně prosycené vůní nepoznaných koření. A na nich prosté chatrče domorodců, ohniště a kouř stoupající vzhůru k nebesům, kovbojové na koních a volně pasoucí se dobytek. Do Kuby jsem se zamiloval, a tak se stala mým vysněným cílem.

Moje cesta k dosažení tohoto cíle ale nebyla vůbec jednoduchá. Již během studií na gymnáziu v Prostějově a poté při studiu geologie na Vysoké škole báňské v Ostravě jsem se začal cílevědomě připravovat na budoucí práci zahraničního experta. Poznával jsem přírodu ze všech stran, navštěvoval různé lokality a hledal vzácné nerosty a zkameněliny. Moje sbírka nádherných exemplářů byla záhy úctyhodná. Přečetl jsem veškerou dostupnou literaturu o indiánech, o zemích Latinské Ameriky a zejména o Kubě. Čím více jsem prohluboval tyto znalosti, tím více jsem po ní toužil.

Osudová náhoda způsobila, že pod vedením Fidela Castra zvítězila na Kubě revoluce a brzy nato se objevili na naší vysoké škole první Kubánci. Československo jako jedna z prvních zemí nabídlo této zemi internacionální pomoc. Zahájil jsem ihned studium španělského jazyka na jazykové škole a s kubánskými studenty navazoval přátelské styky. Správně jsem předpokládal, že oni budou patřit k té první vystudované garnituře odborníků, kteří budou na Kubě řídit rozvoj geologie a blízkých oborů. Že jsem se potom s žádným z nich během dlouhodobého pobytu na tomto nádherném ostrově nesetkal, to je již druhá věc.

Prvním a základním předpokladem k práci zahraničního experta na Kubě byla kromě odbornosti znalost španělského

jazyka. To jsem si tedy alespoň od samého počátku myslel a také předpokládal, že bez jazykových znalostí těžko někdo může plnit tak zodpovědné poslání. Já osobně bych si nikdy bez znalosti místního jazyka nedovolil vyjet jako expert do žádné země. To se později ukázalo, alespoň v případě Kuby, jako mylné. Byla tam postupně vyslána celá řada expertů a učili se španělsky za pochodu. Naštěstí, československí experti byli svým způsobem výjimeční – všichni zvládli alespoň základy španělštiny k běžnému dorozumění za tři až čtyři měsíce. Nejhůře na tom byli experti sovětští. Někteří z nich se nenaučili základy španělského jazyka nikdy, ani po čtyřletém působení v roli zahraničního poradce.

Od počátku jsem si byl vědom toho, že si musím ve své zemi nejdříve vybudovat vysoce odborné postavení. Je třeba se zviditelnit. Musím dokázat, že ve svém oboru jsem dobrý, že umím. Nepatřil jsem k první garnituře odborníků, kteří do mladého, rozvíjejícího se oboru inženýrské geologie přišli o několik roků dříve než já a již patřili ke špičce nejen u nás, ale i v zahraničí. Ti samozřejmě na Kubu odjeli jako první, i když neuměli španělsky.

Díky svým dobrým učitelům a také proto, že jsem byl hned zpočátku pověřován náročnými stavbami, vypracoval jsem se během prvních deseti let praktické činnosti mezi inženýrské geology schopné řešit i ty nejnáročnější stavby komplexně. Měl jsem již za sebou inženýrsko-geologický průzkum pro několik přehrad, pro sanaci břehů Oravské přehrady, pro dálnici Praha-Brno a právě jsem pracoval jako hlavní geolog v té době na našem největším vodním díle, přečerpávací vodní elektrárně Dalešice na řece Jihlavě. A v tom byl právě ten kámen úrazu. Při kubánském požadavku na zahraničního experta v roce 1966, kdy popis jeho pracovní náplně na Kubě přesně odpovídal mé profesi, mi bylo řečeno, že nejdříve musím dodělat průzkumné práce pro dálnici Praha-Brno. Potom přišel rok sovětské invaze na naše státní území a Fidel přešlapoval kolem problému jako myš kolem horké kaše. Nejdříve se zdálo, že invazi odsoudí, ale nakonec se přidal na stranu sovětů. Kubánské vztahy k Československu se ochladily. Po několika měsících

se opět narovnaly a pokračovala dál internacionální pomoc, spočívající především ve vysílání expertů.

To ale práce na Dalešicích pokračovaly a měl jsem jiné starosti. Celý inženýrsko-geologický průzkum pro tuto stavbu jsem pojal jako aplikaci moderních průzkumných metod, dosud na žádné jiné stavbě nepoužitých a mnohdy zcela novátorských. To mi umožnilo zpracovat později tuto tematiku jako kandidátskou disertační práci a na jejím základě obhájit titul kandidáta věd.

Někdy kolem roku 1971, když průzkumné práce na Dalešické přehradě vrcholily a zahájil jsem aspirantské studium, Kubánci požádali o vyslání pěti civilních inženýrů pro obor inženýrská geologie a geotechnika. Sice nerad, ale mohl bych aspirantské studium přerušit a splnit si svůj dávný sen. Zpracoval jsem tedy poctivě odborný životopis a uvedl v něm, že jsem vystudoval geologii a můj obor je inženýrská geologie a geotechnika. Odpovídalo to zcela přesně náplni práce, která vyslaného experta na Kubě očekávala. Stejně tak učinil můj o několik roků starší kolega z Prahy, pracující na Českém geologickém úřadě v Praze jako vedoucí odboru inženýrské geologie. Napsal do životopisu, že vystudoval geologii v Praze. Oba nás kubánská strana zamítla a přijala jen tři mladé odborníky, kteří sice vystudovali civilní inženýrství, což odpovídalo požadavku, ale v oboru inženýrské geologie dostatek zkušeností neměli a jaksi samozřejmě se teprve začali učit španělsky.

Byl jsem zklamán.

Náš nadřízený orgán, Český geologický úřad, podal námitku proti zamítnutí mého vyslání na Kubu. Zdůvodnil to tím, že vlastně z těch pěti odmítli jednoho z nejzkušenějších odborníků v žádaném oboru, navíc znalého španělštiny. To jsem již měl státní zkoušku z jazyka španělského na Univerzitě 17. listopadu v Praze. Takto jazykově připraven nebyl dosud žádný náš expert, který byl vyslán jako poradce na Kubu. Ale vlastně ani nikdy potom. Kubánská strana se omluvila a podala návrh, abych od roku 1972 přednášel inženýrskou geologii a geotechniku na Univerzitě v Havaně. Zaslali v tom směru oficiální požadavek na mé jméno. Poslal jsem životopis a stejně tak učinilo ještě několik vybraných profesorů příbuzných

oborů z různých vysokých škol. Mezi ně patřil i uznávaný hydrogeolog, prof. Dr. Ing. Vladimír Homola, DrSc., autor několika učebnic, můj bývalý učitel z vysoké školy. Vzápětí nato, skoro před odjezdem, kubánští studenti provedli malou „kulturní revoluci“ a prohlásili radikálně, že nepotřebují zahraniční profesory, že jsou již dostatečně připravení k tomu, aby sami mohli vyučovat. Tak mi potřetí unikl kontrakt na Kubu.

A čas plynul. Pracoval jsem na dalších velkých stavbách, například jako hlavní geolog při průzkumných pracích pro vodní dílo Slezská Harta. Mimochodem, jak vyplynulo z geologického průzkumu, jednalo se o přehradu ve velmi komplikovaných geologických podmínkách, jimiž se zařadila mezi světové rarity, neboť v pravém břehu budoucí hráze bylo zjištěno pohřbené údolí třetihorního toku řeky Moravice, zalité lávovým proudem po výbuchu sopky Roudný. Vzhledem k získaným odborným a hlavně praktickým zkušenostem jsem řídil na geologickém odboru podniku v Brně inženýrskou geologii a každé pondělí vyučoval externě na Vysokém učení technickém v Brně.

Snad i proto mi byla umožněna v roce 1972 účast na „Světovém kongresu pro velké přehrady“ v Madridu. Dokonce jsem byl jmenován vedoucím delegace, která sestávala kromě mě z dr. Rouska, vedoucího odboru inženýrské geologie na našem Českém geologickém úřadě v Praze, dále z Ing. Palo Mahúta, CSc., téhož postavení na Slovensku a z profesora Vojtěcha Broži z Vysokého učení technického v Praze, toho času také předsedy Československého přehradního výboru. Dr. Rousek byl právě jeden z nás dvou, koho kubánská strana z neznalosti zamítla jako experta.

Účast na kongresu byla úspěšná a stala se mezníkem v oblasti mých odborných styků se Španělskem, které později přerostly v dlouhodobou spolupráci. Za kuriozitu považuji osobní setkání s princem Juanem Carlosem, nynějším králem. Pozval nás totiž na recepci do královských zahrad při příležitosti ukončení kongresu. Naše malá delegace byla jedinou z východního bloku. Princ se velice zajímal o náš politický systém, proto nám věnoval několik minut.

Kolem roku 1973 jsem nastoupil do Ostravy jako vedoucí detašovaného pracoviště. Díky aplikaci moderních

průzkumných metod se podařilo vybudovat špičkové pracoviště, pověřované největšími stavbami v republice a zvané k řešení těch nejsložitějších geotechnických problémů. Mezi nimi mohu jmenovat dílčí práce pro přečerpávací elektrárny Dlouhé stráně, Čierny Váh, Hrhov a jiné. Také jsem se osobně ujal jako hlavní řešitel komplexního geotechnického průzkumu pro přehradu v Josefově Dole u Jablonce nad Nisou a tato přehrada byla později úspěšně vybudována.

Na jaře roku 1974 požádala kubánská strana, abych odejel na Kubu, na ministerstvo stavebnictví do Havany, jako hlavní poradce pro inženýrskou geologii a geotechniku. Tento požadavek jsme museli odmítnout. Byl jsem již připravován na dlouhodobý pracovní pobyt v Peru, který popisuji v knize „Peruánské postřehy“ (Repronis Ostrava, 2004). Opět mi nezbývalo nic jiného, než si myslet, že Kuba mi není osudem předurčena. Zároveň, jako naschvál, přišel na moje jméno požadavek i do Kostariky, kde jsem měl nastoupit v hlavním městě San José na univerzitě jako učitel inženýrské geologie.

Ke konci roku 1974 jsem tedy s manželkou a dcerou odjel do Limy a nastoupil na obchodní oddělení jako vedoucí technické kanceláře a zároveň v diplomatické funkci obchodního přidělence. Po ročním působení v Peru, přesněji v srpnu 1975, jsem plánoval odlet na dovolenou do Československa prostřednictvím Aeroflotu, tedy sovětských aerolinií. Letenka byla podstatně levnější, než let západními leteckými společnostmi a měla pro mě jednu nesmírně lákavou výhodu. Během letu byla povinná jednodenní zastávka v Havaně. Konečně tedy, ne sice na dlouhodobý kontrakt, ale alespoň na jeden den se tam podívám. Částečně se tak splní můj dlouholetý sen. Sdělil jsem to obchodnímu radovi, ten to konzultoval s Prahou a vzápětí dostal odpověď:

„Nepovoluje se Horskému let Aeroflotem, musí použít americkou linku Braniff International, letět do New Yorku a tam přestoupit na Československé aerolinie. S Braniffem máme závazné dohody a nebudeme je přestupovat.“

A bylo to. Po páté mi Kuba unikla. Abych nebyl tak nešťastný, zařídil mi obchodní rada několikadenní pobyt

v New Yorku s mojí rodinou a teprve potom pokračování s Československými aeroliniemi do Prahy. Pobyt v New Yorku byl nezapomenutelný. Přesto jsem litoval, že mi nebylo umožněno navštívit Havanu.

Moje dvouleté působení v Peru, plánované původně na pět let, bylo po pracovní stránce velmi úspěšné, ale zároveň osobně tragické. V roce 1976 jsem se vrátil předčasně domů a brzy nato mi zemřela žena. Prodělala v Limě velmi těžkou, ale jak se ukázalo záhy nato, beznadějnou operaci po onemocnění rakovinou. Nemohl jsem za této situace dále pokračovat v práci v zahraničí a vrátil jsem se na svůj mateřský podnik. Tentokrát jako staronový vedoucí pracoviště v Ostravě. Ani jsem se neohřál a do naší republiky přijeli v roce 1977 na stáž na tři měsíce čtyři přední kubánští odborníci. Nebylo nic jednoduššího, než že je přidělit na stážování na moje pracoviště. Včetně tlumočníka z Prahy, i když to v daném případě ani nebylo zapotřebí. Ale nebylo možné ho odmítnout. Na druhé straně to mělo výhodu, že se o ně po večerech staral, protože jiné jazyky než španělštinu neznali a těžko by se po Ostravě pohybovali sami.

Tři měsíce se dennodenně odborně starat o čtyři Kubánce a to tak, aby jejich pobyt byl účelný a aby si na Kubu odvezli hodně teoretických i praktických zkušeností. Brávat je sebou do terénu na konkrétní stavby, to bylo to nejmenší. Ale co s tou teorií? A tak jsem dostal nápad, že během jejich pobytu napíši ve španělštině knihu o inženýrsko-geologickém průzkumu pro přehrady. Teoretických i praktických zkušeností jsem měl již více než dost. Po celou dobu mé dosavadní praxe jsem publikoval výsledky doma i v zahraničí na kongresech a sbíral odborný materiál. Měl jsem dávno v plánu napsat knihu česky. Tak proč ne poprvé španělsky? Co napíši, ihned nechám jazykově recenzovat kubánské stážisty. Tím jim dodám pocit důležitosti a odvezou si ze své stáže hotovou knihu, plnou metodických návodů, jak při průzkumu postupovat. Nenápadně jsem se zeptal tlumočníka z Prahy, jestli umí psát na stroji. Sláva, říkal, že umí. Nebyl vůbec proti tomu, že bude každý den knihu přepisovat. Dokonce si chtěl vzít psací stroj i na pokoj do hotelu. Knihu jsem za ty tři měsíce skutečně napsal a Český

geologický úřad ji vydal v roce 1978 a zaslal na Kubu jako dar a příspěvek k rozvoji spolupráce ve stavební geologii. Její druhé přepracované a doplněné vydání vyšlo v roce 2003 (Geotest Brno, 2003). Kubánce jsem vzal na exkurze na několik zajímavých staveb, kde právě probíhal inženýrsko-geologický průzkum, takže ani oni nepřišli zkrátka. Později, již za mého pobytu na Kubě, jsem se s každým z nich setkal na různých stavbách a v různých funkcích. Co se naučili, úspěšně používali a moji péči o jejich odborný růst mi s radostí opláceli přátelstvím. Ale i tím, že mě zvali na odborné konzultace na všechny významné stavby na Kubě.

V tomtéž roce, tedy v roce 1977, se kubánská strana obrátila na Československo s žádostí o provedení oponentury projektu pro přečerpávací vodní elektrárnu na řece Agabamě v pohoří Escambray. Autorem inženýrsko-geologického průzkumu byl inženýr Oswaldo Morua, můj pozdější nejbližší spolupracovník na Kubě a ještě později i aspirant na kandidáta věd. Moje oponentura kubánské závěrečné studie byla velmi kritická a vyzněla v doporučení dalších průzkumných prací, bez jejichž realizace nebylo možno tuto lokalitu doporučit. Náhoda tomu chtěla, že v daných místech se geologicky jednalo prakticky o obdobu naší přečerpávací elektrárny v Dalešicích, kde jsem až do konečného projektového řešení byl hlavním geologem a řešitelem úkolu. Také jsem doporučil, aby se podívali i na jiná místa v pohoří Escambraye, kde by se mohly vyskytovat geologicky vhodnější podmínky pro realizaci stavby. Tak se také stalo a v následujících letech byl Geotest Brno pověřen studiem čtyř různých variant na různých řekách v pohoří Escambraye. Ale o tom až později.

Ještě ke konci roku 1977 přijel na stáž do naší republiky jeden z vedoucích pracovníků na Ministerstvu stavebnictví v Havaně, inženýr Agnelio Peréz. Byl to geofyzik. Jednou s předností našeho pracoviště v Ostravě bylo, že jsme jako jediní v republice aplikovali koordinovaně geofyzikální metody společně s inženýrsko-geologickými a geotechnickými. Tedy ne tak, že geolog si objednal ke splnění úkolu u jiného podniku geofyzikální průzkum a potom společně

Expertní posouzení přehradního místa na řece Agabamě v pohoří Escambray v roce 1977 znamenalo další krok k navázání úzké spolupráce v oblasti energetické výstavby.

přemýšleli o aplikaci jeho výsledků pro závěrečnou zprávu. My jsme pracovali jako tým a vzájemně si odborně rozuměli. V tom jsme byli v té době dost výjimeční, neměli jsme konkurenci. Tak bylo nasnadě, že mi opět přidělili na moje pracoviště tohoto kubánského odborníka. To ale byl „někdo“ přímo z ministerstva stavebnictví. Toho jsem nemohl použít k psaní eventuelní další knihy. Opravdu jsme se mu odborně věnovali a vysoce ocenil jak naše průzkumné metody, tak vysokou odbornou úroveň našeho pracoviště. Záhy se dostala řeč na to, jak bychom mohli tyto moderní průzkumné metody aplikovat na Kubě. Vnukl jsem mu myšlenku, že k tomu by bylo zapotřebí vybrat několik vhodných expertů, kteří by byli schopni působit v celé šíři oboru a vzájemně úzce spolupracovat jako tým. Bylo by dobré, aby jich bylo tak asi pět a vůbec by bylo nejlepší, abych byl pověřen jejich výběrem a na Kubě jejich vedením. Znalost španělštiny jsem u nich považoval za samozřejmost.

Agnelio Perez tomu naslouchal a slíbil, že se pokusí tuto myšlenku na ministerstvu stavebnictví v Havaně prosadit. Po měsíčním pobytu na mém pracovišti odletěl do Havany. Začátkem roku 1978 přišel z kubánské strany požadavek

na pět expertů do vedoucích funkcí pro různé specializace našeho oboru s tím, že doporučují, abych pracovní tým připravil. Jednalo se o obsazení míst hlavních poradců ministerstva stavebnictví pro inženýrskou geologii, hydrogeologii, geotechniku, mechaniku hornin a zemin se zaměřením na přehrady a geofyziku. Ihned jsem se tohoto úkolu ujal a začal tým připravovat. Viděl jsem v tom naději, že se podaří poprvé v historii spolupráce s Kubou vytvořit komplexní tým odborníků, schopných řešit ty nejnáročnější odborné úkoly. Experty jsem navrhnul, byli schváleni a připravil jsem harmonogram jejich odjezdu. Můj odjezd jsem naplánoval na léto roku 1978 jako poslední. Chtěl jsem pohlídat, aby nedošlo k nějakým záměnám z protekce, neboť to by celou myšlenku týmové spolupráce pokazilo a jistě dobrý záměr by byl ohrožen. Všichni experti odjeli přesně podle mého harmonogramu, což byl na tu dobu jev nevídaný. Ve většině případů se vždy předtím objevily nějaké „zdržovací“ důvody. Někdy odjezd trval i celý rok, v mnoha případech z něj i sešlo. Třeba proto, že kubánská strana mezitím ztratila trpělivost a místo buď zrušila, nebo obsadila někým jiným, třeba ze Sovětského svazu, nebo z Bulharska. Zahraniční experti z jiných zemí než uvedených v našem oboru inženýrské geologie a geotechniky na Kubě nepracovali. Odletěl jsem tedy v roce 1978 jako poslední z vybraného týmu. Spolu se mnou letěla i moje tehdy třináctiletá dcera, která se na Kubě stala studentkou sovětského gymnázia. Po osmnáctiletém úsilí stát se zahraničním expertem na Kubě se můj sen splnil. Na letišti mě očekával Agnelio Perez.

Tvrdé začátky

Po příletu na Kubu jsem nastoupil na místo hlavního poradce ministerstva stavebnictví pro inženýrskou geologii a související obory. Mým úkolem bylo řídit po odborné linii nejen československé, ale i bulharské a sovětské poradce. V zápětí nato mě jmenovala Polytechna Praha koordinátorem československých expertů, pracujících na Kubě ve stavebnictví. Bylo jich zde v různých stavebních specializacích na kubánských ministerstvech a podnicích něco kolem třiceti. Koordinátoři byli čtyři. Kromě stavebnictví to byl ještě koordinátor cukrovarnického průmyslu, další pro strojírenství a energetiku a nakonec poslední pro pedagogiku. V roce 1978 pracovalo na Kubě v různých odvětvích asi 130 československých odborníků. Jakmile jsem se trochu s prestižní, ale neplacenou prací koordinátora seznámil, spojil jsem se s několika stejně smýšlejícími lidmi a začali jsme postupně narušovat strnulé byrokratické schéma schůzování zaběhnuté v československé kolonii koncem sedmdesách let. Fungoval zde velmi podivuhodný systém. Všichni českoslovenští experti byli pověřeni tolika uměle vytvořenými funkcemi, že jim nezbýval čas na odbornou práci, za niž byli kubánskou stranou placeni. Byl to hotový „kocourkov“. Kubáncům to kupodivu nevadilo. Ale my jsme přijeli na Kubu odborně pracovat a ne schůzovat. Domluvili jsme se a napadli tento systém schůzování, spočívající v tom, že každý expert měl několik politických či společenských funkcí a navíc, skoro každý den byla nějaká schůze nebo kulturní akce či sportovní utkání. Všichni jsme se zaměstnávali navzájem a na poradenskou či jinou odbornou činnost nezbýval čas. A běda, když někdo musel odjet služebně mimo Havanu a nepřišel na schůzi či

Na Kubu jsem přijel v roce 1978 pracovat jako poradce s dcerou Violou. První tři měsíce po příjezdu jsme bydleli v havanské čtvrti Coronela, kde byla poblíž nádherná tropická zahrada.

školení či na nějakou kulturní akci. Tato situace byla neúnosná a ponižující.

Již během mého prvního roku ve funkci koordinátora stavební sekce se podařilo tyto aktivity omezit na minimum a konečně měli experti prostor k vlastní práci, na niž byli vysláni a za niž byli placeni a která přinášela jak užitek pro kubánskou stranu, tak naše uspokojení. Co se však nepodařilo prosadit, bylo zvýšení platů pro experty. Výše jejich platu byla stanovena vzájemnou mezivládní dohodou již v roce 1960 a od té doby se nezměnila. A psal se rok 1979. Průměrný plat experta dosahoval asi 220 peso „nacional“, tedy národních peso, které byly na Kubě běžně v oběhu. Mohlo se za ně nakupovat jen v kubánských obchodech a v obchodě určeném pro experty, kde existoval přídělový systém. Pracovníci obchodního oddělení a velvyslanectví byli proti nám ve velké výhodě, protože byli placeni směnitelnými peso, tzv. „peso convenio“, a mohli za ně nakupovat v diplomatické prodejně. Byla to v podstatě obdoba našeho Tuzexu, kde se nakupovalo za bony a za devizy a kde byl vždy dostatek zboží. Srovnávat, kolik bylo 220 peso „nacional“ v československých korunách, nemá žádný smysl, protože šlo o měnu, která nebyla směnitelná. Podstatné bylo to, že 220 peso nestačilo k normálnímu životu. Proto jsme se všichni čtyři koordinátoři dohodli s delegátem Polytechny, že využijeme návštěvy generálního ředitele Polytechny na Kubě a přesvědčíme ho o nutnosti jednat s kubánskou stranou o úpravě platů. Spočítali jsme mu, že kdyby rodina s dvěmi dětmi kupovala jen nezbytné nápoje, tolik potřebné v tropickém klimatu, a jen některé základní potraviny, nezbude již ani jedno peso na provoz automobilu, na nájemné bytu a na výlet na pláž či jinam alespoň jedenkrát za měsíc. Při stanovení těchto zcela běžných životních nákladů nám výpočtem tzv. „spotřebního koše“ vyšlo, že je třeba zvýšit plat experta alespoň na 550 peso měsíčně. S tímto výsledkem jsme v naději na lepší časy seznámili generálního ředitele. Jeho reakce však byla nečekaná. Místo vstřícnosti a snahy o pochopení těchto, pro experty nedůstojných životních podmínek, zvýšeným hlasem zareagoval:

„Tak víte co, páni koordinátoři? My to obrátíme a žádám já vás, abyste mi prokázali, jak jste mohli doposud žít bez těch chybějících tři sta peso. Tak na to se řádně připravte!“

Tím naše snahy o zlepšení finanční situace expertů skončily. Přestali jsme si dělat vnitřní zábrany a začali zasvěcovat nově přijíždějící experty do tajů kubánského modelu podnikání. Já jsem byl vlastně také nový, a tak mě po tomto neúspěšném jednání služebně starší kolegové poučili, jak na to. To jsem již vlastně třetí měsíc žil na pokraji životního minima a nechápavě pokukoval, jak již zkušenější experti popíjejí na pláži v žáru tropického slunce jedno pivo za druhým. Nebylo mi jasné, kde na to berou peníze, když mě mzda sotva stačí na skromnou stravu a nájemné. Bydlel jsem s dcerou v třípokojovém bytě na Coronele, jídla, co bylo na příděl, byl dostatek. Mělo to jen jeden háček. Chyběly peníze na vybrání celého stanoveného přídělu, zejména tolik potřebných nápojů, ovoce a sovětských zeleninových a masových konzerv.

Ale již brzy mě čekalo překvapivé odhalení celého „ekonomického modelu fungování“. Pochopil jsem, že příděly potravin pro experty jsou proto poměrně vysoké, aby bylo možno přebytky zásobovat „vyvolené“ a tím získat prostředky na vybrání celého přídělu. Konečně jsem se stal „plnohodnotným expertem“.

Jedním z mých nejdůležitějších úkolů byla poradenská činnost v provincii Oriente. Katastrofální sesuv při výstavbě přehrady Guiza velmi zbrzdil tempo výstavby vodního díla.

Experta spasitelské poslání

Byli takoví, kteří již před odjezdem na Kubu o spasitelském poslání experta neuvažovali. Přece nebudou plýtvat energií tam, kde to není smysluplné. Dopředu pochybovali o tom, že by mohli být pro Kubu nějakým odborným přínosem. Ale těch nebylo mnoho a ani já jsem mezi ně nepatřil. Ale byli i takoví, kteří za to nemohli, že nebyli pro spasitelské poslání svým lidským a odborným potenciálem předurčeni. Třeba hlavní sovětský poradce Voloďa. Sice vzhledem k mému vedoucímu postavení hlavního poradce mi podléhal, ale také podléhal kubánskému vedení a přitom nepodléhal nikomu. Když po něm bylo požadováno, aby zpracoval normu na geotechnický průzkum pro přehrady, sdělil, že Moskva mu nařídila, aby zpracoval normu pro silnice. Ta již ale byla na Kubě hotová a nikdo novou nepotřeboval. Tak ho nechali dva měsíce dělat normu pro silnice, a protože to napsal rukou a v ruském jazyce, strčili to pak do šuplíku a již se na to nikdo nikdy nepodíval. Potom zase chtěli po něm jinou normu a on zase dělal po svém, jak říkal, dle příkazů z Moskvy. A tak jsme se rozhodli, že to vyřešíme šalomounsky a budeme ho posílat do terénu na kontrolu prací v provinciích. Předpokladem k tomu ovšem bylo, že se naučí alespoň trošku španělsky. To již byl v Havaně půl roku a uměl říkat:

„Buenas días, campaněra“.

To říkal mužskému osazenstvu. Nikdy se nenaučil říkat „o“, a tak místo „companěro“ říkal stále „campaňera“, tedy používal nechtěně ženského rodu. Kubánci to z počátku nechápali

a domnívali se, že buď je považuje za ženské, nebo za homosexuály, nebo si z nich dělá legraci.

Jednou jsem ho pozval na večeři. Slušelo se to. Byl to přece můj odborný kolega. Seděl hned vedle mé kanceláře na ministerstvu stavebnictví. Když přišel vrchní a ptal se ho, co bude pít, prokázal na jedničku svoje „znalosti španělštiny“, když suverénně řekl:

„Yo querer jugo de pinga“.

Správně to mělo být: „Yo quiero jugo de piña.“

Číšník, který nás obsluhoval, byl zřejmě homosexuál, neboť při odpovědi Volodi na otázku, co bude pít, zbystřil pozornost. Voloďa si totiž se svojí špatnou španělštinou objednal nektar z pánského přirození, místo ananasové šťávy.

Každý poradce, aby mohl radit, však musí umět místní jazyk. Kubánské vedení tedy rozhodlo, že Voloďa musí studovat na univerzitě španělštinu. Vždyť to je hlavní sovětský poradce na ministerstvu. Po asi dvou týdnech mi četl domácí úlohu a bylo mi ho opravdu líto. Jazyk měl úplně zkoprnělý a pochopil jsem, proč vlastně neumí dobře ani rusky. On totiž byl Ukrajinec z Kyjeva. Po měsíčním studiu španělštiny se psychicky zhroutil a musel toho ze zdravotních důvodů nechat. Jenže kontrakt měl na čtyři roky a ten nebylo možno bez souhlasu sovětské strany zrušit. Bylo tedy třeba nějak ho využít. A tak jsme ho posílali do provincie Camagüey na kontrolu terénních prací na několika běžících stavbách. Byla to vždy pracovní cesta na jeden týden. Ředitel závodu v Camagüey pro něho vždy poslal auto, ubytovali ho v hotelu blízko letiště a nechali ho tam celý týden. Pak pro něho zase přijeli, naložili ho do letadla a poslali do Havany. To vůbec nebyl špatný nápad. A tak jsme ho potom posílali na kontrolu terénních prací i do jiných provincií.

Musím říci ke cti všech československých expertů, že se naučili obstojně španělsky velmi rychle. Již za tři čtyři měsíce se s nimi mohlo uvažovat při jakýchkoliv náročných pracích, kde se museli domluvit španělsky. Mým úkolem bylo i doporučovat další experty na různá místa v oboru inženýrské geologie a příbuzných oborů. Protože jsem kladl důraz na vysokou odbornost a morální kvality přijíždějících

pracovníků, podařilo se postupně vybudovat spolehlivý a vysoce profesionální pracovní kolektiv.

Ale samozřejmě byly i výjimky, kdy se to nepodařilo na sto procent. Jeden expert byl velmi svérázný a lišil se od druhých zvláštní zálibou v jízdě autem. Ne, že by nebyl odborník, to tedy byl. Jízdu svým vždy naleštěným trabantem však miloval nadevše. Kubánci to brzy pochopili, a tak je vozil po celé Kubě.

S Voloďou však nebylo pořízení. Nikdo s ním nechtěl spolupracovat, protože se nenaučil ani slovo španělsky. Proto si vyžádali Kubánci dalšího sovětské experta. Domluvili jsme se ale, že Voloďu nechají žít. Byl to strašný dobrák. Takový neotesaný medvídek. Kam ho posadili, tam zůstal sedět a dělal si svoje podle příkazů z Moskvy. Měl velmi dobrou pracovní morálku. Nikdy nepřišel do práce pozdě, jako to běžně dělali Kubánci.

A tak záhy přiletěl Jurij, s perfektní znalostí ruštiny a se zkušenostmi z velkých přehradních staveb. Pracoval prý jako expert i při stavbě Asuánské přehrady na Nilu v Egyptě. Odborník to opravdu byl. Líbil se mi a všichni jsme od něho očekávali vysoké pracovní nasazení. Naučil se velmi rychle španělsky a začal se odborně prosazovat na všech úrovních. Ihned na první poradě prokázal, že mu to „zapaluje“. Ředitel geologického odboru ministerstva stavebnictví rozváděl problémy, které mají na různých podnicích v různých provinciích. Tak například v Santa Claře prý mají nadbytek geologů, ale málo středních kádrů. A v Havaně je tomu zase naopak. Jurij se přihlásil o slovo:

„To je přece jednoduché. Tak vezměte pár geologů ze Santa Clary a dejte je do Havany a z Havany vezměte pár nadbytečných středních kádrů a dejte je do Santa Clary. To přece vůbec není složité.“

Všichni zatajili dech. Ihned po skončení porady s kubánským ředitelem geologického odboru jsem Jurije upozornil, že nesmí Kubáncům radit. Pokud něco zajímavého vymyslí nebo navrhne, musí to nenápadně podsunout svému kubánskému šéfovi. Kubánský vedoucí s tím potom vyrukuje na poradě a dostane pochvalu nebo řád. To jsem rychle pochopil

a vystačil s tím celé čtyři roky na pozici hlavního poradce. Díky tomu se udělalo strašně moc prospěšné práce.

Ale Jurij si nedal říci a dále Kubáncům radil. Po půl roce se tak naštvali, že vedení ministerstva rozhodlo o ukončení jeho kontraktu i bez souhlasu sovětské strany pro porušování kázně. Plakal mi potom na rameni, že ho pošlou doma na Sibiř. Již jsem ho nikdy nespatřil. Možná dodnes „loví sibiřské medvědy".

Během čtyřletého působení na ministerstvu stavebnictví od roku 1978 do roku 1982 jsem vykonával poradenskou činnost na všech velkých stavbách té doby. Navštívil jsem všechny provincie, také ostrov „Isla de Pinos" čili Borový ostrov, který záhy nato přejmenovali na „Isla de Juventud" neboli Ostrov mládeže. Kdysi se jmenoval „Ostrov pokladů" a jednou zase „Ostrov papoušků".

Největší lásku jsem ovšem měl k provincii Holguin, která mi byla svěřena na zcela zvláštní dozor. Zajížděl jsem tam vždy na delší dobu, třeba i na tři týdny. Mým úkolem zde bylo dohlížet na průzkum a výstavbu několika velkých přehrad a dalších staveb a vychovávat odborně technický personál. Řada geologů za ty čtyři roky opravdu „vyrostla" a byli již schopni samostatně provádět a řídit i velmi rozsáhlé a náročné průzkumné práce. Mojí nejlepší žačkou byla geoložka Victoria Reyes, zvaná Viky. Byla to mladá dívka robustní postavy a buldočího obličeje. Terénem se pohybovala jako jedoucí tank, řeky pro ni nebyly žádnou překážkou. Prolézala s oblibou jeskynní systémy plné hemžících se netopýrů, hadů a jiné havěti. Prostě správný geolog. Až na to, že by byla ráda, kdyby mohla mít se mnou i jiný vztah než pracovní. Vždy večer, když jsem s ní byl na nějaké služební cestě v terénu a byli jsme někde ubytováni, většinou v samostatném domě, který nám byl poskytnut pro tento státní úkol místními orgány moci, musel jsem si něco vymyslet, jako třeba že někam jdu, že tam mám známé. Stejně mě čekala a byla ještě vzhůru, i když byla velmi pokročilá hodina. Popřál jsem jí dobrou noc a odešel spát. Bylo mi jasné, že si to představovala jinak. Velmi jsem ji litoval. Byla hodná, chytrá, učenlivá a velmi pracovitá. Vyrůstal z ní opravdu dobrý geolog. Ale „živoucí buldozer" nebyl můj typ.

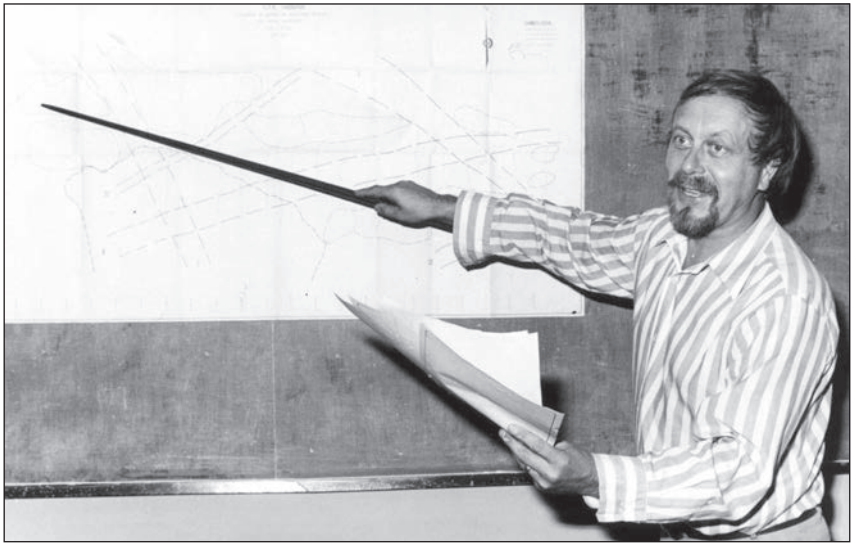

Poslední dva roky poradenské činnosti pro Ministerstvo stavebnictví Kuby jsem i přednášel a školil kubánské odborníky v oboru inženýrské geologie a geotechniky.

Kromě poradenské činnosti na celé Kubě mi byly svěřovány i některé nejnáročnější stavby přímo pod osobní vedení a zodpovědnost. Tam jsem vykonával nejen funkci poradce, ale sám koordinoval a řídil veškeré práce, dokumentoval, projektoval a vyhodnocoval. Stěžejní prací tohoto druhu byla výstavba tepelné elektrárny v Santa Cruz del Norte, asi šedesát kilometrů severně od Havany. Postavit tepelnou elektrárnu na pobřeží moře na starém fosilním sesuvu půdy z období třetihor, na němž spočívá deska mladých čtvrtohorních korálových vápenců, to opravdu nebyl snadný úkol. Nicméně, elektrárna stojí a chrlí nejen energii, ale i nežádoucí zplodiny.

Ale byly i další důležité stavby, kde jsem se podepsal svým vlastním řešením problematiky. Mohu jmenovat přehradu „El Corojo“ v provincii Holguin, sesuv půdy na přehradě v Guize, výstavbu papírenského kombinátu u Havany a celou řadu dalších staveb.

Ale to nebyla moje jediná činnost. Poslední dva roky působení na ministerstvu stavebnictví jsem i školil odborný personál v různých provinciích. Za tím účelem jsem napsal ve španělštině celou řadu „skript“, která byla postupně

ministerstvem vydána. Pro vedoucí odborníky a učitele jsem připravil postgraduální studium na univerzitě v Moa. Vyšlo několik mých publikací v kubánských odborných časopisech. Vypracoval jsem několik státních norem pro inženýrsko-geologický průzkum. Jako hlavní poradce ministerstva jsem oponoval i práce jiných zahraničních odborníků. Nejhorší úroveň měly práce bulharských expertů pracujících v tomto oboru. Většině z nich byl kontrakt ukončen. Nechali si pouze Emila Stojčeva z Bulharské akademie věd. To byla opravdová „jednička“ v hydrogeologii. Emil byl opravdu dobrý a velmi pohotový praktik. Bral jsem si ho častokrát s sebou na různé stavby jako poradce v případech, kdy se jednalo o hydrogeologické posouzení. Nakonec ho požádali, aby napsal knihu „Praktická hydrogeologie“, která měla být na Kubě vydána. Pracoval na ní ve dne v noci, soboty a neděle, po celý rok. Chtěl ji dokončit před ukončením kontraktu. Zvládl to, dílo dokončil a se svojí opravdu krásnou ženou a čtrnáctiletým synem se vrátil do Bulharska. Za týden nato ve věku čtyřiceti let zemřel na infarkt. O Emilovi bude ještě řeč v další části knihy. Smutné na tom všem je, že jeho knihu někdo strčil do šuplíku a zmizela někde v propadlišti. Námaha, která možná urychlila konec jeho života, byla tedy naprosto zbytečná.

Myslím, že přes všechny pozdější těžkosti jsem svoje „spasitelské poslání“ splnil, a že celá řada kubánských geologů dnes pracuje podle mých metodik a získaných praktických zkušeností. Také se mi podařilo vyfouknout sovětům geotechnický průzkum pro metro v Havaně a zejména průzkum pro projekt největšího díla minulého století na Kubě – přečerpávací elektrárnu Centro Cuba v pohoří Escambray a později ještě i pro další stejnou stavbu v pohoří Sierra Maestra v Oriente.

Při své objevné cestě přistál Kryštov Kolumbus ke konci roku 1492 i u břehů Kuby. Stalo se tak na severním pobřeží v oblasti Baracoa. Obrázek z knihy Historia del Nuevo Mundo.

Nejdříve trochu historie

Předkolumbovské dějiny Kuby stále zůstávají zahaleny rouškou tajemství. O mnoho lépe na tom nejsou ani rané koloniální dějiny. Objevení „Nového světa“ Kryštofem Kolumbem v roce 1492 bylo významným skutkem, který ovlivnil sociální a ekonomické přeměny „starého světa“. V žádném případě se nelze domnívat, že cesta k tomuto objevu byla snadná. I když ekonomický zájem na objevení nové cesty do Asie byl jasný, bylo třeba překonat řadu předsudků, strach a ignoranci. Kryštof Kolumbus byl již zkušeným mořeplavcem, který se účastnil řady plaveb ve službách portugalského a španělského loďstva a měl bohaté zkušenosti při prodeji otroků a při obchodní činnosti vůbec. Pádnými argumenty se mu podařilo přesvědčit španělská královská veličenstva, krále Fernanda a královnu Isabelu, aby s ním uzavřeli kontrakt na financování výzkumné plavby přes Atlantický oceán s cílem objevit novou kratší cestu do Indie a do Asie. Existují názorové spory, zda tušil či netušil, že mezi Asií a Evropou leží obrovská masa země, nazvaná později Amerikou. A tak, s pomocí královských monarchů, se Kryštof Kolumbus vylodil dne 27. října 1492 v nynější provincii Oriente na severním pobřeží Kuby. První indiáni, kteří spatřili příjezd lodi, utekli ve strachu před neznámými bílými lidmi do vnitrozemí. Potvrdili to dva vyslaní zvědové, kteří nalezli indiánskou vesnici bez lidí, avšak se známkami života.

Ještě mnoho let později se španělští dobyvatelé zabývali myšlenkou dobytí a kolonizace Kuby. Objevili mezi tím další země, které oplývaly velkým bohatstvím, zejména zlatem, po němž prahli a na něž čekali také vládcové „starého světa“.

Praktiky španělských dobyvatelů jsou všeobecně známé. Pod záminkou šíření pravé křesťanské víry rabovali velké bohatství, s nímž se setkávali, a nutili indiány, aby pracovali jako otroci. Tito však byli zvyklí žít svobodně ve volné přírodě a houfně hynuli, jednak zdeptáni psychicky, jednak pod vlivem nových nemocí, jako byla rýma a plané neštovice. Když si Španělé podmanili Dominikánskou republiku, Haiti a Puerto Rico, byl v roce 1509 pověřen Diego Velásquez, aby si podmanil Kubu. Španělé byli velmi dobře vyzbrojeni, používali meče, ocelová kopí a oštěpy, střelné zbraně, děla, měli koně a ocelová brnění. Mezi indiány budili již svým zjevem strach a hrůzu, protože tito je považovali, vidouce je na koních, za jednu jedinou strašlivou bytost. Indiáni byli vyzbrojeni ve srovnání s nimi velmi zaostalou válečnou technikou, měli pouze dřevěné hole, kameny a šípy a dřevěné oštěpy, které vrhali na krátkou vzdálenost.

Heroické skutky španělských dobyvatelů, jak ukazuje celá historie dobytí Latinské Ameriky, byly vždy podmíněny

Ačkoliv španělský král Ferdinand Aragonský vydal striktní příkaz k ochraně indiánů, ve skutečnosti byli pod záminkou šíření křesťanské víry vyhlazováni. V pozadí znázorněn hon na indiány. Obrázek holandského malíře Teodora de Bry z konce XVI. století.

Neznámé věci a moderní zbraně jako kolo, lodi, tisk, kůň, střelný prach, meče a nože z oceli i nové pojmy, jako král a církev zcela otřásly indiánskými obyvateli Kuby. Obrázek z roku 1892.

nejen nesmírnou touhou po bohatství a zlatě, která je přímo zaslepovala, ale především využíváním moderní vojenské techniky a válečné praxe, která nebyla indiánům známá. Jen tak se jim mohlo podařit, že hrstka dobyvatel si rychle podmanila říši Aztéků a Mayů pod vedením Cortéze a obrovskou říši Inků pod velením Francisca Pizarra. S tímtéž úmyslem dorazili na Kubu, aby pod záminkou šíření křesťanské víry prolévali indiánskou krev a aby přeměnili indiánské vesnice ve spáleniště. Jejich příchod a páchaná násilí však plodily jen rozhořčení a touhu po pomstě.

Když se dobyvatelé objevili na Kubě, žilo zde podle odhadů asi 100 000 indiánů. Tito byli rozděleni do tří rozdílných skupin. Taínové byli na nejvyšším vývojovém stupni. Uměli již pěstovat některé plodiny, jako byla juka, maniok, kakao, bavlna a tabák. Vyráběli předměty a potřeby z hlíny. Dělali moučné placky z manioku, tzv. kasabe, jimiž se živili. Kasabe uměli připravovat i z kořenů trpké juky, které byly jedovaté. Nastrouhali je, zvláštním způsobem hmotu vymačkali, čímž odstranili jed, uplácali koláč a ten

pekli na horkých kamenech. Technika přípravy kasabe je dodnes v zemích karibské oblasti obdobná. Taínové již žili v počátcích rozdělené moci, tj. v první fázi sociální diferenciace, přičemž ale všechny výdobytky se dělily rovným dílem. První španělští dobyvatelé je popsali jako lidi prosté, mírné, poslušné a pohostinné, mírně se oddávající různým radovánkám. Tato skupina indiánů nebyla rozptýlena po celém ostrově. Žili více méně jen v oblasti dnešního Oriente.

Ze života Taínů v době příchodu Španělů do provincie Oriente. Ukázka z knihy „Los indocubanos“, 1981.

Subtaínové byli naopak roztroušeni po území celé Kuby. Byli to převážně lovci ryb a zvěře, proto žili na březích řek a na pobřeží moře. Snad žili i v počátcích rozvoje zemědělství a používali již primitivní hliněné nádoby. Jsou považováni za nejstarší etapu historicky doloženého vývoje Kuby.

Nu a nakonec v oblasti dnešního Pinar del Río žili nejvíce zaostalí Guanahatabeyové. Většinou pobývali v jeskyních, živili se sběrem divoce rostoucích plodů, lovili v lesích zvířata a ve vodách želvy a ryby, používali převážně kamenné nástroje. Dobyvatel Velásquez je popsal jako divochy bez domovů a měst. Jsou považováni za prapůvodní a nejstarší obyvatele Kuby. Předpokládá se, že přišli z pralesních oblastí dnešní Venezuely a Kolumbie.

Taínové a Subtaínové přišli na Kubu někdy mezi léty 700 až 1200 našeho letopočtu a postupně zatlačovali Guanahatabeye západním směrem. Předchozí historie indiánských kultur není dosud plně objasněna. Nicméně, archeologické výzkumy podávají důkazy, že indiáni žili na Kubě již před 4 000 až 6 000 léty. Podle nálezů uměli již někteří vyrábět předměty domácí potřeby a k lovu používali zbraně vyrobené z kamene, jiní dosud používali nástroje vyrobené z pazourku a z mušlí.

Dnešní Kubánci v oblasti Baracoa si dodnes zachovávají základní fyziognomické rysy původních indiánů. Foto pořízeno při průzkumu přehradního místa na řece Toa, 1980.

Je jasné, že indiáni nemohli dlouho vzdorovat převaze válečné techniky a po tisících houfně hynuli. Nebyli však příchodem dobyvatelů zdrceni natolik, aby složili zbraně. Indiánský náčelník Hatuey se jim postavil na odpor. Byl však poražen, zajat a zaživa upálen. I po jeho popravě indiáni dál pokračovali v útocích proti španělským dobyvatelům. Ti se však postupně i přes jejich velký odpor zmocnili Kuby. Založili sedm osad, které se později rozvinuly v dodnes existující města. Osady měly většinou vhodnou strategickou polohu na mořském břehu a byly situovány do oblastí větší koncentrace indiánů, neboť ti poskytovali zdroj levné pracovní síly. Indiáni byli podle jednotlivých oblastí rozděleni jako majetek a byla jim přidělena tvrdá práce. Někteří rýžovali ve velmi obtížných podmínkách zlato, jiní se starali o dobytek, který dovezli Španělé, a vykonávali i jiné práce na statcích latifundistů. Do pracovního procesu byli zařazeni nejen muži, ale i ženy a děti. Majitelé se o své indiány nestarali a jejich obživa byla nedostatečná. Hynuli v tomto bezpráví a ponížení po tisících, mnozí z nich si vzali sami život, aby se takto vysvobodili z otrockého jha.

První vybudovaná města byla postavena nepromyšleně, bez uspořádání ulic a skládala se převážně z indiánských chatrčí – bohíos. Když se někteří uchvatitelé zmocnili tvrdým vykořisťováním země a obyvatelstva určitého bohatství a v zemi se stabilizovali, začali stavět domy z kamene a jiných materiálů. Nejdříve však byly takto vybudovány obranné pevnosti a hrady a posléze kostely. Pevnosti „E1 Castillo de la Fuerza“ v Havaně a „El Castillo del Morro“ v Santiagu patří mezi nejstarší zachovalé kamenné stavby. Jejich stáří se odhaduje na více než 350 let.

Postupně se prohlubovala sociální diferenciace mezi samotnými Španěly. Vznikla místní oligarchie, která si osobovala právo vytvářet vlastní, pro sebe výhodné zákony, zmocňovala se nejlepší půdy a většího majetku a stále bohatla. Každá oblast měla svého starostu a radní.

Nejvyšší moc vykonával španělským králem jmenovaný vládce „El Gobernador“, který usměrňoval činnost starostů. Řešil některé významné spory mezi bohatými lidmi a měl na starosti obranu země proti jiným mocenským zájmům. Nesmírná vzdálenost, která dělila Španělsko od Kuby, však v podstatě znamenala neomezenou moc „gobernadorů“, kteří jí často zneužívali ve svůj osobní prospěch. Stížnosti prostých Španělů se většinou z tohoto důvodu zcela minuly účinkem a již vůbec neměly smysl stížnosti místního domorodého obyvatelstva. Je pravda, že i mezi Španěly se našli takoví, kteří se zastávali práv prostých utlačovaných indiánů a tvrdili, že je nutno je považovat za lidské bytosti, stejně jako bílé lidi. Mezi nejznámější z nich patří Bartolomé de las Casas (1474–1566), který je považován za jednoho z prvních bojovníků proti španělskému kolonialismu. Všechny tyto snahy však byly v zárodku potlačovány a minuly se zcela účinkem. Systém neomezené vlády „gobernadorů“ byl jednou z příčin, proč bylo na Kubě ve velmi krátké době zcela vyhlazeno indiánské obyvatelstvo.

Otroci a otrokáři

Dobový obrázek ze XVI. století znázorňuje výběr černochů na pobřeží západní Afriky pro naložení a transport do Ameriky. Každý z nich je oznámkován a je stanoveno místo jeho určení.

Španělští dobyvatelé, již zvyklí na pohodlný a ničím nerušeny život, potřebovali nahradit pracovní síly. Nastává proto éra dovozu afrických černých otroků. Stovky a tisíce černých otroků byly převáženy přes Atlantický oceán do amerických kolonií. Samotný jejich život během přepravy byl otřesným svědectvím nelidského zacházení. Byli přikováni v okovech prakticky bez možnosti pohybu, aby se nemohli vzbouřit. Po příjezdu na Kubu byli draze prodáni majitelům půdy či jiným boháčům, aby bez odměny pracovali 14–16 hodin denně. Jejich strava byla špatná, oblečení skoro žádné a možnost vzdělání či vyučení minimální. Ti, kteří měli štěstí a dostali se do městských rodin či k řemeslným pracím, byli na tom lépe ve srovnání s těmi, kteří pracovali na statcích či v dolech. Jedinou jejich „útěchou“ měl být kněz, který je učil, že rozdělení na pány a otroky bylo dáno bohem. Páni měli neomezenou moc, mohli své otroky krutě trestat, přikovat je řetězy, krutě žalářovat nebo i zabít. Není proto divu, že jejich průměrný věk se pohyboval mezi 20 až 25 lety. To samozřejmě plodilo odpor a mnozí otroci svým pánům utekli a skrývali se v horách. Některým se podařilo vytvořit skupiny a žili ve společenstvích, které se nazývaly „El Palenque“. To je v rozporu s názory některých znalců historie, kteří tvrdí, že černí otroci se chovali mírumilovně a věrně sloužili svým pánům.

Sociální diferenciace kubánského obyvatelstva postupně pokračovala. Vytvořila se malá vrstva velmi bohatých a mocných, vrstva nemajetných, ale svobodných a vrstva otroků. Všichni žili ve velmi rozdílných sociálních podmínkách, od otrockých až po živobytí drobných vlastníků či řemeslníků, a to bez rozdílu pleti.

Malý cukrovar – „trapiche“. Příprava cukru z cukrové třtiny před staletími na Kubě.

Zatímco v prvopočátcích byli otroci vykořisťováni především ve zlatých dolech, při výrobě kasabe či při zemědělských aktivitách nebo při jiných činnostech, o něco později se rozvíjí dobytkářství s cílem prodávat kůže do Španělska. Evropa začíná mít také zájem o pěstování třtiny, neboť dosavadní zdroje ze Středního východu, severní Afriky a Sicílie začínají být nedostatečné. Kuba v tomto směru poskytovala mimořádně příznivé klimatické a půdní podmínky.

V prvopočátcích sloužila třtina více méně jen jako ovoce. Domorodci ji cucali nebo velmi primitivním způsobem z ní vymačkávali šťávu. Teprve v roce 1590 vznikají první primitivní cukrovary, označované jako „trapiches“. Do pohybu byly uváděny buď silou otroků nebo dobytkem. Výtěžek cukru však byl minimální, protože nebyl znám způsob, jak ze třtiny dostat veškerou sladkou šťávu.

Španělští dobyvatelé také začali obchodovat s tabákem. Tato plodina v té době ještě nebyla v Evropě známá, ale ani

v Asii a Africe. Španělé se ji naučili pěstovat od indiánů, kteří ji různým způsobem používali od nepaměti.

Evropané si na tabák velmi rychle zvykli a začala éra velkého obchodu s touto plodinou. Protože pěstování tabáku je záležitostí velmi citlivou a vyžaduje zkušenost, nebylo z počátku k tomuto účelu používáno otroků. Tabák byl většinou pěstován na malých plantážích, označovaných „vegas“ jednotlivými rodinami, které za to platily pachtovné majitelům půdy. S narůstající potřebou tabáku byli později tito drobní vlastníci vytlačováni velkými latifundisty.

Mezi nejznámější piráty patřil Angličan Francis Drake. Je paradoxem historie, že jeden z nejúhlavnějších nepřátel španělských kolonií přispěl nemalou měrou k oživení upadající kolonie. Kvůli němu byla vybudována řada pevností a upevnila se moc Kuby.

Vzhledem k těmto monokulturám, jimiž byla třtina, tabák a dobytkářství, dostávala se Kuba do stále větší závislosti na mezinárodních obchodních vztazích. Na druhé straně začala ostrá třenice mezi tehdejšími mocnostmi o získání kolonií a v daném případě Kuby pro sebe.

Španělé, stejně jako ostatní kolonizátoři, si však zákonnými opatřeními udržovali trhy v Latinské Americe a na Kubě pro sebe. Nedovolovali obchodníkům z Evropy vstup do „svých“ teritorií. Ostatní koloniální mocnosti však měly eminentní zájem na rozvoji obchodu a prahly zejména po tabáku a třtině. Oficiálně však nemohly narušovat španělskou hegemonii. Začaly proto nelegálním způsobem využívat pirátů, z nichž mnozí požívali královské výsady. Piráti začali pronikat nejdříve na opuštěná území a navazovali kontakty s místním, ale i španělským obyvatelstvem. Protože měli zajímavé zboží z Evropy, mnozí španělští vládcové s nimi za výhodných podmínek spolupracovali. Ne všichni piráti však obchodovali. Když vzrostla jejich moc, začali napadat i města a drancovali. Těžko však hledat velký rozdíl mezi nezákonným obchodem a loupením, protože loupili zboží

již jednou uloupené indiánům a produkty získané z krvavých mozolů vykořisťovaného obyvatelstva.

Mezi nejznámější piráty, kteří napadli Kubu, patří zejména Francis Drake, Henry Morgan a Francisco Nau, zvaný Olonés. Byli to Angličané. Existovali však i španělští piráti, kteří se chtěli obohatit, a dokonce i kubánský mulat zvaný Diego Grillo. Někteří piráti se zvrhli a nerespektovali ani španělské zákony, ani zákony země, z níž pocházeli. Loupili pak vše, co mohli, a vraždili místní obyvatelstvo. A tak Španělsko přijalo řadu opatření, aby se bránilo proti jejich vpádům. Tvrdě byli postihováni všichni, kdo s piráty spolupracovali. Byla vybudována řada ochranných pevností, které měly chránit přístup do strategicky důležitých přístavů. Přesto se však Francouzi, Angličané a Holanďané zmocnili kolem roku 1650 některých amerických kolonií v oblasti Antil. Kuba však jejich vpádům odolala. Ostatně, celá řada jiných zemí jim nabízela podstatně větší bohatství, než měla Kuba, větší množství domorodého obyvatelstva použitelného na práci (na Kubě byli indiáni rychle vyvražděni) a zejména bohaté doly na zlato a stříbro. A protože i samo Španělsko neprojevovalo velký zájem o Kubu, neboť mělo v jiných zemích Latinské Ameriky daleko bohatší zdroje svých příjmů, vznikla na Kubě brzy vrstva bohaté oligarchie, která si dělala, co chtěla. Začínali zejména potlačovat pěstování dobytka a zvelebovali a modernizovali výhodnější pěstování tabáku. I v tomto směru však začal krutý útisk drobných pěstitelů, kteří museli buď platit pozemkovou rentu, nebo byli zcela zlikvidováni.

A tak začala na Kubě první vlna odporu proti bezpráví. Povstávali „vegueros“, pěstitelé tabáku, ale i černí otroci a zbytky původního obyvatelstva. Nelze však opomenout i známé povstání indiánů již v roce 1528, vedené náčelníkem Guamá. Všechny tyto pokusy však skončily nezdarem. Protože vše souvisí se vším, ovlivnily výrazné změny v Evropě v 17. století další politický a ekonomický vývoj na Kubě. Výrazně se oslabily pozice Španělska, které dosud žilo ze získaných bohatství z Latinské Ameriky a nerozvíjelo vlastní průmysl. Navíc převládala ve Španělsku tendence vypudit ze země arabské a hebrejské obyvatelstvo,

které tvořilo ekonomicky velmi silnou vrstvu. To vedlo k dalšímu výraznému oslabení ekonomického postavení Španělska v tehdejším světě, neboť první z nich byli výbornými zemědělci a lidovými umělci, druzí zkušenými a bohatými obchodníky s velkými majetky. Země prožívala dekadenci.

Anglie se proměnila v nejvyspělejší průmyslovou mocnost v Evropě a předstihla ve všech ohledech dříve dominantní postavení Španělska. Měla největší obchodní a válečné loďstvo, silně rozvinutý textilní průmysl. Velký průmyslový rozvoj zaznamenaly také Francie a Holandsko. Španělsko bylo nuceno nakupovat v těchto zemích žádané průmyslové zboží, jako látky, výrobky z kovu, šperky a jiné zboží, a to pak se ztrátou prodávalo v Latinské Americe.

Za těchto okolností začaly ztrácet svůj význam pirátské bojůvky a průmyslově vyspělé země začlenily své požadavky jako součást vlastní oficiální zahraniční politiky. Situace se ještě zkomplikovala smrtí španělského krále Karla II. (1661–1700), který zemřel bez dědiců. V Evropě vypukla vleklá válka, která skončila „Utrechtskou dohodou“ v roce 1713. Francouzský princ Filip V. (1683–1746) byl prohlášen španělským králem. Během války byla Kuba mnohokrát navštívena cizími loďstvy a v důsledku toho začaly vznikat obchodní spekulace. Velmi rychle se rozvinul cukrovarnický a tabákový průmysl a obchod s hovězími kůžemi. Tento pozitivní rozvoj však skončil již v roce 1720, kdy se opět na Kubě upevnily kolonizátorské pozice Španělska.

Když byl v roce 1717 vydán zákon, že pěstitelé tabáku jsou povinni prodávat svou úrodu španělským královským obchodním agentům, vyvolalo to silnou vlnu nespokojenosti. Hlavně z toho důvodu, že tito agenti pěstitele okrádali, vyhrožovali a platili pouze „potvrzením“, na jehož základě pěstitelé dostávali peníze až „někdy“, když přišly ze Španělska, což také představovalo dlouhé měsíce i celé roky. Proto museli pěstitelé tyto cenné papíry prodávat za nízkou cenu lichvářům, aby vůbec přežili.

Z těchto i dalších příčin vypukla v letech 1717 a 1721 rolnická povstání, která byla sice potlačena, ale vymohla však pěstitelům určité ústupky úřadů a současně se zdokonalil

i systém vykupování tabáku i platební systém. Nijak se však nezlepšily sociální podmínky rolníků. Proto se v roce 1723 bídně ozbrojení zemědělci vypravili na Havanu. Byli však krvavě potlačeni a jejich problémy nebyly vlastně vyřešeny až do kubánské revoluce v roce 1959, která provedla pozemkovou reformu a půdu rozdala bezzemkům.

Španělský král Filip V. si nezískal oblibu ani ve Španělsku, ani v koloniích. Aby udržel své pozice, vládl tvrdou rukou. Omezil na Kubě pravomoci městských rad a klíčová místa civilní i vojenská nesvěřoval osobám na Kubě narozeným, ani když pocházeli z privilegovaných vrstev. Kubánská aristokracie, která sama byla vykořisťovatelskou třídou, nemohla vlastně svá privilegia využívat, ani rozvíjet obchod a ve svůj prospěch využívat svých doma vydobytých pozic. Ač sami vykořisťovali, cítili se být vykořisťováni. Této situace chtěli využít Angličané a vylodili se v roce 1741 na jihovýchodě Kuby v Guantánamu. Avšak tropické podmínky a těžko přístupný terén jim znemožnily realizovat tento dávný sen k ovládnutí Kuby.

Nicméně již 20 let poté, v době války Anglie proti Francii a Španělsku, přesněji v roce 1762, se Angličané zmocnili Havany. V té době byly války mezi mocnostmi zcela běžnou záležitostí, protože vedly mocenský boj o získání kolonií. Ve stejné době, kdy se Angličané zmocnili Havany, zaútočili i na francouzské kolonie Kanadu a Guadaloupe.

Španělé si však ihned uvědomili strategický význam Kuby a zejména Havany jako klíče k cestě do Mexika, odkud vozili zejména stříbro. Rovněž si uvědomili, že ztratili nesmírně úrodnou zemi, která dosud nebyla využita. Vyměnili proto s Angličany Havanu za jiná španělská území. Provedli některé ekonomické reformy, zřídili lépe organizovaný správní aparát, stanovili různé právní normy, zahájili výstavbu města a opevnění a postavili také některé významné veřejné stavby.

Aby mohlo být využíváno lépe bohatství Kuby, bylo nutno reformovat některé staré zákony, limitující rozvoj obchodu. Proto byl od roku 1765 povolen obchod s některými španělskými přístavy a od roku 1778 i se zahraničními městy.

Po vzniku USA v roce 1776 se prohloubily ekonomické vztahy s touto zemí, tehdy velmi slabou a odkázanou zejména na pomoc Francie a Španělska. Pozice USA se však rychle upevňovaly a ani ne za sto let začaly Spojené státy vykořisťovat Kubu. Američané skupovali pozemky, investovali kapitál a stali se postupně úhlavním nepřítelem nezávislosti Kuby.

Když se po roce 1765 začal rozvíjet obchod, vzrostla v téže době v Evropě a v Americe spotřeba cukru. Cukrovarnictví však bylo stále na velmi nízké úrovni. Jednou z cest, jak zvýšit produkci a zisky, bylo získání levné pracovní síly. Proto v roce 1789 požádala Kuba španělského krále o autorizaci dovozu otroků. Ti pak byli tvrdě vykořisťováni, hlídáni a udržováni v přísné poslušnosti.

Velké zásluhy na rozvoji cukrovarnictví měl guvernér Luis de Las Casas (1745–1800). Sám vlastníkem cukrovaru, měl zájem na tom, aby toto odvětví, jehož ekonomický význam vzrůstal, stále více prosperovalo. O něco málo později Francisco Arango y Parrelio (1765–1837), jinak tvrdý vykořisťovatel otroků, zavedl novou techniku, a to nejen při pěstování a zpracování třtiny, ale také tabáku a jiných zemědělských produktů. V téže době první významný kubánský vědec, Tomás Ronay, aplikoval očkování a zbavil zemi neštovic, které byly nakažlivé a hlavně smrtelné. Na Kubě začínají vycházet v té době také první noviny a začíná se postupně rozvíjet kulturní život.

S rozvojem pěstování třtiny, tabáku, kávy a dobytkářství se postupně začíná upevňovat ekonomická pozice kubánských vlastníků půdy. Ti stále častěji uplatňují své nároky proti španělským vládcům, jimiž jsou utiskováni. Kubánský národ však stále ještě představuje velmi nesourodou a slabou, jen těžce definovatelnou masu. Aby byla údernější silou, musela být dosažena ještě celá řada sociálních přeměn. Jednou z nich byla skutečnost, že v roce 1868 kubánští vlastníci půdy vydobyli svobodu pro své otroky. A to již stojíme v počátcích prvních projevů revolučního boje.

V počátcích revolučního boje

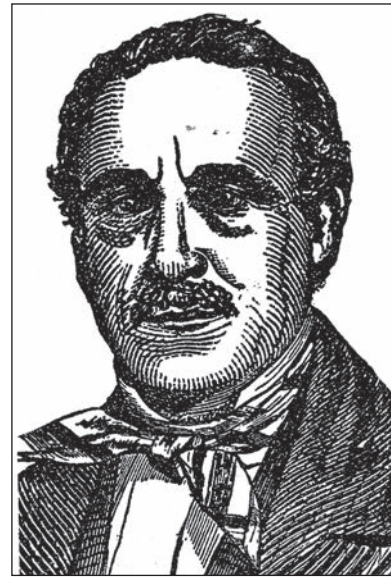

V roce 1789 revoluční masy ve Francii dobyly Bastilu, symbol feudální moci. Spojené státy americké získaly nezávislost. Začíná éra odporu revolučních mas proti vykořisťovatelským třídám. Na Kubě se dočasně scházejí na stejné platformě otroci, bojující za svoji svobodu, a vedle nich svobodní řemeslníci, drobní vlastníci, ale i jiné vrstvy kubánského obyvatelstva, které se cítí vykořisťovány domácí i cizí aristokracií. Tyto faktory příznivě ovlivnily rozvoj revolučního ducha na Kubě. Již v roce 1810 střední vrstvy obyvatelstva začaly organizovat boj za nezávislost země, vůdčí osobnosti těchto snah však byly odhaleny a popraveny. Stejně tak skončilo neúspěchem povstání otroků v roce 1812. V této době bylo Španělsko ve válce s Francií (1808–1812) a v důsledku toho se mezinárodní pozice Španělska silně oslabila. Nespokojenost kolonií vzrostla v přímé závislosti na zesílení útisku. V celé Latinské Americe se zvedla vlna odporu. V Mexiku stál v čele boje za nezávislost farář Miguel Hidalgo, ve Venezuele Simon Bolivar, v Kolumbii Francisco Santander, v Argentině José de San Martin, v Chile Bernardo O`Higgins. Revolučních bojů v těchto zemích se zúčastnila celá řada Kubánců, kteří již v této době prokazovali revoluční solidaritu s bojem národů Latinské Ameriky za nezávislost. Zatímco mnohé národy Latinské Ameriky si vybojovaly již v těchto letech samostatnost (do roku 1823), na Kubě všechny snahy ztroskotaly. A to hlavně proto, že vládnoucí vrstvy, domácí i cizí, zbohatlé na cukru, tabáku a kávě, urputně hájily své pozice ze strachu před revolučními přeměnami. Na nezávislosti Kuby neměly v té době zájem ani Spojené státy americké. Kuba si počkala na „nezávislost“ až do konce devatenáctého století.

Generál Narciso López chodil zásadně v civilu. Byl energický, vždy v akci, jeden z největších bojovníků za nezávislost Kuby na Španělsku před rokem 1868. Po několika neúspěšných akcích byl ve věku 54 let popraven. Byl jedním ze stoupenců začlenění Kuby do USA.

Ve dvacátých až padesátých letech XIX. století následovala vlna represálií a útisku. Španělsko nemohlo Kubě zapomenout snahy o získání nezávislosti. Silně vzrostla moc vlastníků cukrovarnického průmyslu, kteří zbohatli na práci černých otroků a začali modernizovat své cukrovary. Většinu jejich produktů kupovali obchodníci ze Spojených států. Kapitalisté z Kuby i z USA si začali ve svých vidinách představovat Kubu jako součást Spojených států. Od roku 1848 začínají společně organizovat konspirativní akce s cílem zmocnit se Kuby. Mezi nejznámější akce patří dvojí vylodění v letech 1850–1851 pod vedením generála Narcise Lópeze. Skončila však nezdarem a generál byl v Havaně popraven.

Přesto byly snahy o anexi dále živeny, zejména domácími vlastníky půdy, kteří vlastnili otroky a viděli ve Spojených státech záruky, že o ně nepřijdou, neboť i tam bylo otroctví černých v největším rozkvětu. Přitom si vůbec neuvědomovali, že by se zbavili koloniální nadvlády Španělů, aby se stali kolonií USA. Tento motiv vazby na USA opustil vlastníky půdy a otroků brzy poté, co bylo po krvavé válce Severu proti jihu (1860–1865) zrušeno v USA otroctví. Uvědomili si však i něco dalšího, a to, že bude třeba zrušit otroctví i na Kubě, nemá-li dojít ke stejně krvavé občanské válce.

Boj za nezávislost

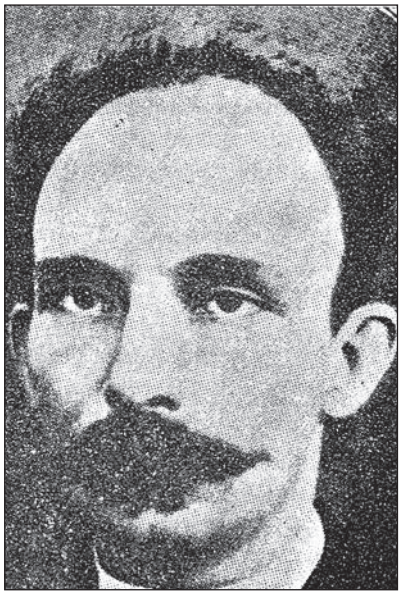

V polovině 19. století zachvátila Kubu hospodářská krize. Poptávka po cukru, tabáku a kávě velmi silně poklesla a tím pochopitelně i ceny těchto produktů. Snížit již tak vysoké daně však španělská správa ostrova v žádném případě nehodlala, a tím proti sobě ještě více popudila statkáře, ale i drobné pěstitele. Pozemkoví vlastníci , ale i další vrstvy zainteresovaného obyvatelstva včetně černochů se proto vzbouřili a 10. října 1868 vydali prohlášení, v němž vyhlásili nezávislost země, zrušení otroctví a první ústavu. Vůdčími osobnostmi tohoto revolučního hnutí byli Carlos Manuel de Céspedes, Francisco Vicente Aguillera, Pedro Figueredo a další. Tím vyprovokovali otevřené střetnutí se španělskou mocí a začala desetiletá válka. Vzbouřencům se podařilo dobýt město Bayamo a založili zde první revoluční válečnou vládu. V počátcích tohoto boje za nezávislost slavili značné úspěchy i v dalších městech, jako třeba v Camagüey a v Las Villas. V průběhu bojů se však začaly projevovat nejednotné názory na cíle povstání. Zatímco černochům šlo hlavně o osvobození z otroctví a zajištění více méně rovnoprávného postavení ve společnosti, kreolové (potomci španělských přistěhovalců) usilovali o posílení svých hospodářských zájmů a začali mít strach z rostoucího vlivu černošského obyvatelstva. Proto rádi přijali v roce 1878 španělskou nabídku k míru, neboť tato alespoň částečně umožňovala provedení některých pro ně důležitých reforem a došlo i k částečnému osvobození otroků. I když tento smír nelze považovat za vítězství revolučního procesu, otevřené střetnutí se španělskou mocí mělo ve svém konečném důsledku závažný vliv na další

José Martí y Pérez byl člověk mimořádných vlastností. Narodil se v Havaně v roce 1853 jako syn španělského vystěhovalce. Když zemřel ve 42 letech, zanechal za sebou jako dědictví jednu z největších revolucí za nezávislost země na světě. Napsal více než sto knih, včetně básní a nesmrtelných pamětí. Stal se kubánským buditelem a byl nazýván „Maestro“ – učitel národa.

vývoj země. Jedním z pozitivních výsledků desetileté války bylo nakonec zrušení otroctví v roce 1886. Tím byl vytvořen jeden ze základních předpokladů pro rozvoj kapitalistických výrobních vztahů, které ve svém důsledku znamenaly další oslabení španělských pozic na ostrově. Již koncem devatenáctého století tak dochází k pronikání severoamerického kapitálu na ostrov a americké společnosti velmi rychle ovládly vývoz cukru a stále více upevňovaly svoje pozice na Kubě.

Španělé však nesplnili vše, co slíbili při dohodě v roce 1878. Nedošlo k realizaci některých slíbených důležitých reforem a potlačovali jakýkoliv odpor silným terorem, dílčími nic neřešícími ústupky a drobnými opatřeními směřujícími k autonomii. Proto bylo, zejména v emigraci, připravováno nové povstání. Do jeho čela se postavila legendární osobnost, národní buditel, básník a politik, José Martí. V roce 1871 byl vyhnán do exilu a žil ve Španělsku. Navštívil však většinu zemí Latinské Ameriky a zapojil se aktivně do jejích různých sociálních procesů, vedoucích k nezávislosti. Na svoji budoucí úlohu osvoboditele byl tedy velmi dobře připraven.

Povstání, které inicioval José Martí, vypuklo 24 února 1895. Do jeho čela se postavili Máximo Gómez a Antonio Maceo. I když José Martí padl v roce 1895 a později padl i Antonio Maceo, povstalci několikrát porazili velmi dobře vyzbrojené španělské koloniální vojsko. Španělům se nepodařilo vzbouřence uklidnit ani návrhem autonomie z roku 1897. Této situace dokázaly velmi dobře využít Spojené státy americké, které pod záminkou osvobození Kuby od koloniální nadvlády zasáhly do ozbrojeného střetnutí. Za tím účelem byl v Havaně v roce 1898 zinscenován výbuch na americkém křižníku, označený za španělský útok. A tak se ve spolupráci s některými Kubánci, kteří měli zájem o připojení Kuby k USA, americká vojska vylodila na jižním pobřeží Kuby. Dobyla město Santiago de Cuba a donutila Španělsko k podepsání potupného míru v prosinci 1898 v Paříži. Španělsko se touto dohodou vzdalo veškerých práv na Kubu a tato se stala formálně nezávislou. Kontrolu však de facto nad tímto ostrovem převzaly Spojené státy americké. Ostatně, již dlouho po tom toužily. Americká vojska

v lednu 1899 obsadila celý ostrov a zůstala tam až do roku 1902. Pod patronací Spojených států se konaly v roce 1900 volby, v roce 1901 si pak vynutily na Kubě dodatek k ústavě, nazvaný podle autora „Plattův doplněk“, jenž zaručoval USA možnost kdykoliv „intervenovat“ v případě nepokojů na obranu svobody a nezávislosti Kuby, právo těžby nerostných surovin a zřizování vojenských základen. Právě na základě tohoto doplňku ústavy USA „odkoupily“ od Kuby za symbolických 3 386 dolarů ročně právo užívat území o rozloze 33 čtverečních mil v Guantánamo na dobu 99 let. Tak se Kuba dostala opět do polokoloniální závislosti, tentokrát na Spojených státech. Tato „závislost“ ovšem měla jak nevýhody, tak svoje výhody. Na ostrov začaly proudit investice nebývalým způsobem. Zatímco v roce 1895 Spojené státy investovaly na Kubě jen 50 milionů dolarů, v roce 1909 to již bylo 200 milionů dolarů a v roce 1923 tato cifra činila více než miliardu. V roce 1903 byla podepsána mezi Kubou a USA obchodní dohoda o vzájemné výhodnosti, na jejímž základě se mnoho zboží ze Spojených států amerických dostávalo velmi snadno a za výhodných podmínek až ke kubánskému spotřebiteli. Totéž platilo i obráceně, i když Kuba jako „monoproduktor“ toho na vývoz tolik neměla – převážně se jednalo jen o tabák, kávu a cukr a některé suroviny. Na jedné straně se dostávala Kuba tímto způsobem do stále větší ekonomické závislosti, na straně druhé se však výrazně zlepšily životní podmínky zejména městského obyvatelstva. O opravdové prosperitě Kuby se dalo hovořit na sklonku první světové války, kdy vzrostly na světových trzích výrazně ceny cukru a jiného zboží. Bezprostředně po válce však celý svět postihla krize z nadvýroby a ceny cukru klesly na jednu osminu. Kubánské národní banky zkrachovaly a staly se snadnou kořistí amerických bankovních ústavů. Je samozřejmé, že ekonomické propojení již nabylo takových rozměrů, že sebemenší podezření z odklonu mělo vždy za následek intervenci USA. Stalo se tak v letech 1906–1909, 1912, 1917–1920, 1933–1934. Postupné sbližování ekonomik vedlo k tomu, že se již vážně diskutovalo o začlenění Kuby do Spojených států amerických.

Na počátku třicátých let se dostal do čela hnutí vojáků mulat, seržant Fulgencio Batista. Díky podpoře Američanů se brzy stal velitelem kubánské armády. Uchopil veškerou moc v zemi a v letech 1933 až 1940 řídil politiku země v zásadě podle pokynů Spojených států. Tyto usilovaly o zlepšení vztahů se zeměmi karibské oblasti a měly tedy též zájem o uklidnění poměrů na Kubě. Proto byla s jejich pomocí vyhlášena v roce 1940 nová ústava buržoazně demokratického charakteru, která převzala některé ústavní prvky ústavy Spojených států a zakotvila určitá zlepšení v sociálním postavení pracujících. Byly též zorganizovány volby, z nichž Batista vyšel vítězně a byl zvolen prezidentem na období 1940 až 1944. Za jeho působení se sice dále prohloubil vliv Spojených států na Kubě, ale jednalo se v zásadě o údobí poměrně demokratické politiky. Batista po skončení svého mandátu odešel do ústraní.

Po skončení druhé světové války během krátké doby nastalo období politiky studené války, a to se zásadním způsobem projevilo i ve vztazích USA ke Kubě a její vnitřní politice. Zejména od roku 1948 bylo stále více jasné, že Spojené státy se v Latinské Americe hodlají opřít o systém diktatur, které je budou podporovat ve střetu proti demokratickým snahám a proti objevujícím se komunistickým tendencím. Když ke konci roku 1951 opět nastoupila krize kvůli pádu světových cen cukru, situace na Kubě se natolik vyhrotila, že generál Batista vyšel z ústraní a za podpory některých kubánských vojenských kruhů a za podpory Spojených států amerických provedl dne 10. března 1952 vojenský převrat. Stávající prezident Prieto a politické špičky, které ho podporovaly, odešly do exilu do zahraničí. Batista ihned zrušil poměrně demokratickou ústavu z roku 1940, zakázal odborové organizace a komunistickou stranu postavil mimo zákon. Svobodné volby byly odloženy na neurčito, v zemi zavládl politický teror a korupce. Tento útlak podněcoval odpor lidu proti diktatuře. Batistova tvrdá vláda, doprovázená navíc vysokým stupněm korupce, se záhy stala nepohodlnou i pro Spojené státy, které spíše uvítaly první snahy Fidela Castra o její svržení. Jeho útok na kasárna Moncada v roce 1953 za účelem zmocnění se

zbraní se však nepovedl a většina ze 165 útočníků byla pobita. Fidel a jeho bratr Raul byli odsouzeni k dlouholetému vězení, pod tlakem lidových mas však byli v roce 1955 amnestováni. Oba emigrovali do Mexika, kde ihned zahájili přípravy na nový boj proti Batistovi. V roce 1956 se vylodil Fidel s dalšími 82 revolucionáři z jachty Granma na pláži Las Coloradas v provincii Oriente. I když pouze 17 mužů dosáhlo pohoří Sierra Maestra, stali se základem prvních partyzánských oddílů a brzy byli posíleni druhou skupinou, která se vylodila o rok později pod vedením Raula Castra. V roce 1957 vydaly partyzánské oddíly manifest, který se stal programem národně osvobozeneckého boje.

Dne 31. prosince byla vládní vojska poražena u Santa Clary a 2. ledna 1959 vstoupila revoluční vojska do Havany. Moci se ujala revoluční vláda, v níž byla ještě silně zastoupena i buržoazie. V únoru 1959 se stal předsedou vlády Fidel Castro. To ještě v žádném případě nebylo jasné, kam bude směřovat tento revoluční proces, jehož první fáze, ta válečná, právě skončila. Ale to je již novodobá historie. Zhodnocení následného vývoje ponechávám historikům a dějinám, neboť mým jediným zájmem je podat v následujících kapitolách objektivní svědectví o naší odborné účasti v jedné z nejkrásnějších zemí světa, kde žijí nádherní lidé a stejně jako všude jinde na světě jsou dobří i zlí.

Něco o Kubáncích a jejich životě

Kubánci jsou jedním z nejvíce smíšených národů. Vznikl ze tří hlavních lidských ras: euroidní (bílé), negroidní (černé) a mongoloidní (žluté). V současné době se žádná z nich nevyskytuje jako rasa čistá. Každá přinesla s sebou své společensko-ekonomické zvyklosti a svou vlastní kulturu. Takto vzniklý národ si postupně vytvořil novou kubánskou kulturu, často označovanou jako afrokubánskou. Podle sčítání lidu v roce 1981 měla Kuba něco kolem deseti milionů obyvatel.

Kuba žije hudbou a tancem. Kdo nenavštívil havanský kabaret Tropicana a nezatančil si kubánskou salsu, nebyl na Kubě. Oslnivě krásné tanečnice, poezie, dobrý vkus a kabaret umístěný přímo v přírodním prostředí nabízejí jedinečné představení na světě.

Když objevil Kryštof Kolumbus Kubu v roce 1491, žilo na Kubě asi 100 000 indiánů, hlavně z kmene Taínů a Sibonejů. Oba kmeny byly na nízkém stupni vývoje. V roce 1511 byla na pokyn místodržitele Hispaňoly (ostrov, kde se dnes nachází Dominikánská republika a Haiti) Diego Kolumba, syna Kryštofa Kolumba, Kuba obsazena 300 španělskými vojáky pod vedením Diego Velázqueze. Tento dobyvatel a první místodržitel španělského krále na Kubě, musel vojáky, kteří z kolonizačních výbojů chtěli zbohatnout, odměnit. Proto rozdělil v roce 1513 kubánské území mezi vojáky a mezi členy královské rodiny. Podle tehdejších zvyklostí patřili k půdě i obyvatelé, kteří na ní žili. Zde se jednalo o indiány. Snahou nových majitelů pozemků bylo rychle zbohatnout. Protože předpokládali, že najdou zlato, zakládali doly a jako vlastníci půdy i velkostatky. Jedinou pracovní silou byli indiáni, kteří nebyli schopni těžce pracovat bez řádné výživy a v těžkých životních podmínkách umírali. V roce 1555 jich zbylo pouze 4000. Za 64 let panství Španělů jich zahynulo 96 procent.

Těžba zlata byla neúspěšná. Záhy se od ní upustilo a rozvinul se chov dobytka, pěstování cukrové třtiny a tabáku,

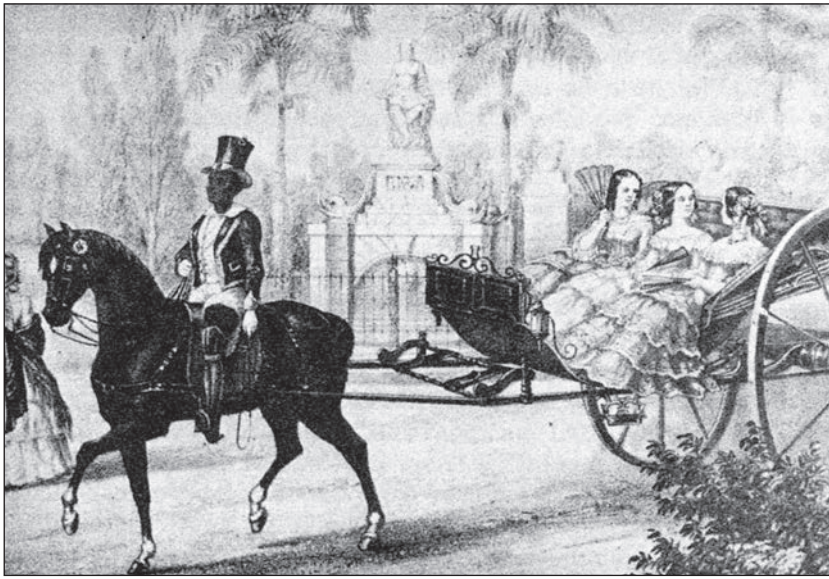

které však byly ohroženy nedostatkem pracovních sil. Ještě za vlády královského místodržitele Diega Velázqueze byli na Kubu přivezeni první černošští otroci přímo ze Španělska. V následujících letech nastal velmi rozsáhlý dovoz černochů, převážně ze západní Afriky: Marndingové ze Senegalu, Gangové, Minasové z Horní Volty, Yorubové z Nigérie (na Kubě se nazývají Lucumí), Carabaliové z Kamerunu, Kongové z Konga a jiní. Černoši pracovali převážně v cukrovarnictví a později i při pěstování tabáku. Byli čtyřikrát výkonnější než původní indiánské obyvatelstvo. Písemné doklady o černých otrocích na americkém kontinentu uvádějí, že otrokářství na Kubě nebylo tak tvrdé jako v jiných zemích a zejména v USA. Někteří se dokonce mohli vykoupit z otroctví, ovšem svobodní černoši měli proti bělochům celou řadu omezení. Například v oblečení nesměli používat hedvábí, nesměli prodávat nápoje, atd. Mohli provozovat řemesla, pěstovat ovoce a zeleninu nebo sloužit bílým pánům. Ti černoši, kteří se s otroctvím nesmířili, utíkali do neobydlených oblastí, zejména do hor. Říkalo se jim „Cimarrones“. Většinou se sdružovali a často žili pospolu

Vztahy mezi pány a otroky se na Kubě tradičně odvíjely v přátelštější rovině než v jiných zemích amerického kontinentu. Někteří otroci se dokonce mohli vykoupit z otroctví. Většinou ale i potom sloužili oddaně svým původním pánům.

s uprchlými indiány. Jejich vůdce Guarma měl řadu let základnu u Baracoy. Protože napadali okolní osady, bílí velkostatkáři je tvrdě pronásledovali. Pro tento účel zřídili speciální skupiny lidí, tzv. „rancheaderos“, kteří si vycvičili psy na chytání uprchlých černochů a indiánů. „Rancheaderos“ i vycvičení psi dosahovali takových kvalit, že byli prodáváni i do jiných zemí. Chycený uprchlý černoch či indián byli velmi tvrdě potrestáni.

Černošští otroci se uchylovali ke svým religiózním obřadům, aby alespoň na chvíli zapomněli na svůj smutný úděl. Při religiózních obřadech převládaly zvyky té skupiny, která v daném místě měla početní převahu a byly většinou tajné. Při obřadech se užívaly i původní africké jazyky. Dosud lze najít analogii mezi současnými obřadními písněmi kubánskými a africkými. Aby mohli černoši provozovat své rituály, začali před svými pány zdánlivě přecházet na katolickou víru. Bohové černochů, nazývaní na Kubě „orisha“, měli své svaté katolické protějšky. Oficiálně se uctíval při obřadech katolický svatý a neoficiálně se slavil orisha. Tak např.: Agallú Salá byl sv. Kryštof, Changó byla sv. Barbora, Ogún byl sv. Petr, Ochún byla sv. Marie z Cobre, Yemayá sv. Panna z Regly atd. Při obřadech černoši tancovali při jednotvárném bubnování na tři posvěcené bubny „batá“. Bubeníci se nazývali „olúbatá“. Afrokubánské religiózní postavy vystupují dosud při karnevalech a bubny doprovázejí karnevalové průvody dodnes.

Černochům bylo postupně stále více dovolováno provozovat své fingované obřady. Jednou z největších oslav býval „Den králů“ (6. ledna). Majitelé otroků dokonce mezi sebou soutěžili, kdo zajistí lepší kroje, a to byl již zřetelný důkaz o sbližování bílých osadníků a kreolů s černými. Bílí muži kromě toho začali žít v nezákonném svazku s černými nebo s indiánskými ženami. Jejich děti byli mulati nebo mesticové. Později se ženili s mulatkami. Tak se začal vytvářet kubánský národ. V osmnáctém století poprvé začíná vystupovat na povrch rozdíl mezi Kreoly a Španěly. Kreolové jako nově vzniklá vrstva obyvatelstva necítili žádný vztah ke králi, kterému museli jen odvádět daně.

Po haitské černošské revoluci v r. 1781 vedené Toussaintem Louverturem nastala velká emigrace několika tisíc

Francouzů na Kubu. Přinesli s sebou zkušenosti s lepší technologií cukrovarnictví a pěstováním kávy a také svou kulturu. Převážně se usídlili v Santiago de Cuba, kde zakládali i francouzské školy. Národní folkloristický soubor, který má velký podíl na uchování kulturního dědictví kubánského národa, má ve svém programu zdomácnělé francouzské tance z Haiti, jako například Tumba Francesa, při nichž defilují tanečníci v překrásných kostýmech z doby Napoleona. Další emigrace Francouzů na Kubu byla rovněž koncem XVIII. století z Louisiany, kterou Napoleon prodal Spojeným státům.

Zdokonalování techniky při výrobě cukru v XIX. století začalo omezovat požadavky na počty černých otroků. Jejich pracovní síla byla nutná jen při sklizni. Námezdní síly, které mohly pracovat jen sezónně, byly výhodnější. Na druhé straně odpor vůči Španělsku, které bohatlo obchodem s černochy, vedl ke snahám kubánských podnikatelů o zrušení otroctví. Někteří pokrokově smýšlející Kubánci začali sami již v první polovině XVIII. století dávat svobodu svým černým otrokům. V roce 1868 na počátku boje za nezávislost Kuby byla vyhlášena první kubánská ústava a podle ní bylo otroctví zrušeno.

V letech 1512–1880 bylo na Kubu dovezeno celkem kolem jednoho milionu černochů. Po vyhlášení nezávislosti Kuby v roce 1899 měla Kuba 1,6 milionu obyvatel, z toho asi 53 % bílých, 43 % černých a zbytek tvořily jiné rasy.

Námezdní dělníci byli pro práci získáváni různými způsoby. Jednak pocházeli z řad osvobozených černochů z otroctví, jednak byly pracovní síly získávány z Číny. V letech 1848–1884 bylo na Kubu dovezeno asi 125 tisíc Číňanů, kteří zde pracovali za velmi nevýhodných pracovních podmínek na pomocných pracích. Přijížděli většinou jen muži. Také Číňané si s sebou na Kubu přivezli své zvyky a kulturu. Ženili se většinou s mulatkami nebo s černoškami. Čistých Číňanů dnes žije na Kubě velmi málo a jen někteří z nich hovoří ještě čínsky. Rychle se přizpůsobili životu a zvykům na Kubě a španělštinu přijali za svou řeč. Také se zúčastnili aktivně boje za nezávislost v letech 1868–1898. V Havaně jim byl postaven za účast v boji za nezávislost památník

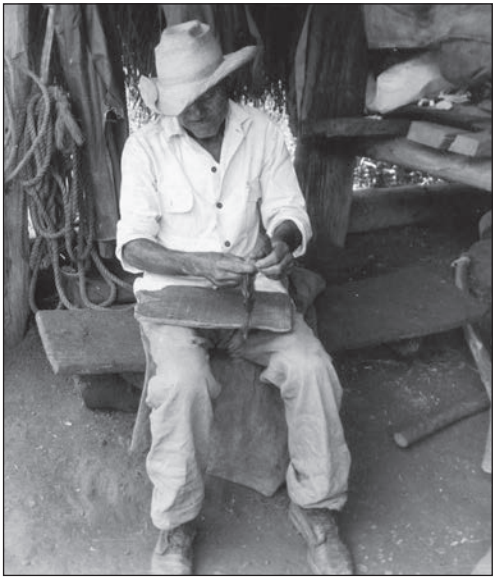

Kubánský „guajiro“ (venkovan) z Gavilanes se připravuje na jízdu na koni. Gavilanes, 1986.

a dodnes existuje i jejich samostatný čínský hřbitov.

V roce 1848 byli dovezeni na Kubu indiánští Mayové z Yukatanského poloostrova v Mexiku. Byli to účastníci povstání Mayů, kteří v roce 1847 obsadili celý poloostrov. Po likvidaci povstání byli zajatí indiáni v počtu kolem 40 tisíc prodáni na Kubu. Dodnes zde žijí jejich potomci, říká se jim zde Yukatekové. Ani tyto čistokrevné indiány dnes na Kubě nenajdeme. Smísili se s místním obyvatelstvem, převážně s černochy a s mulaty.

Za buržoazní republiky (do roku 1959) se na Kubu přistěhovali další pomocní dělníci z Haiti a z Jamajky. Nastala i emigrace ze Španělska, Německa a dalších zemí. Poměrně silná německá kolonie je dosud například v provincii Camagüey. Po revoluci byly odstraněny rozdíly mezi bílými a barevnými. Všichni společně pracují, studují, baví se. Barevní obyvatelé zastávají ve státě nejrůznější funkce.

Na Kubě se hovoří španělsky a hovorová španělština byla pochopitelně ovlivněna jazykem původních obyvatel i africkými výrazy. Taínská slova se užívají v zeměpisných názvech (např. Baracoa, Bacuayagua, Guamá), v botanických a zoologických názvech, ale i jinde. Některé anglické a francouzské výrazy byly vneseny do španělštiny politickými, ekonomickými a sociálními vlivy v různých obdobích historického vývoje země. Existuje mnoho slov v kubánské španělštině, kterým se nerozumí v ostatních španělsky mluvících zemích. A naopak, některá slova, nalezená v česko-španělském slovníku, zde mohou mít i vulgární význam. Ale to jsou jen výjimky. Proti španělské výslovnosti se zde vynechává koncové „s“, zatímco Španělé je vyslovují pěkně

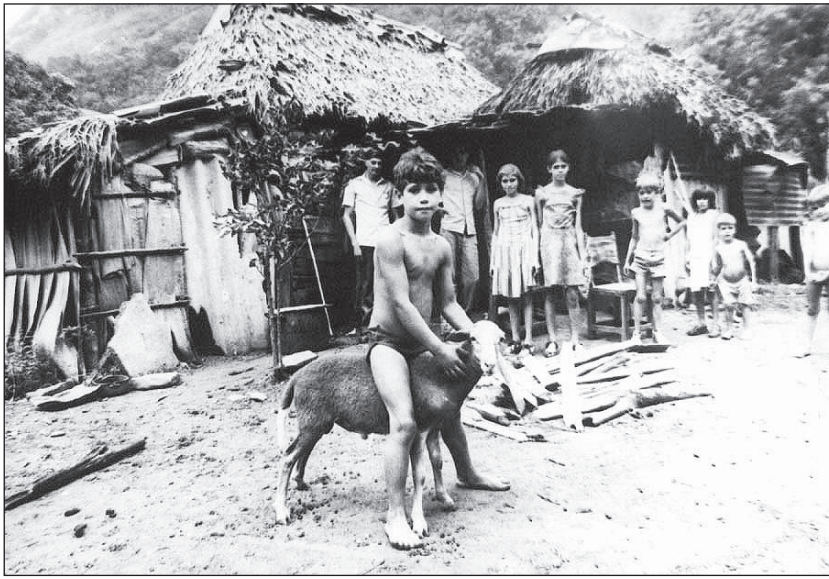

Děti jsou pro Kubánce vším. Při jejich hrách je jim dovoleno cokoliv. Sierra Maestra,1979.

sykavě nebo šišlavě. Mluví se zde hodně rychle. Květnatý španělský jazyk plný složitých gramatických výrazů se zde zjednodušil na nejprostší, gramaticky jednoduché věty. Každý Kubánec má dar řeči, bez přípravy dokáže mít třeba projev před televizí bez jakýchkoliv zábran. Uvedu malou ukázku komolení španělštiny mezi „guajiros“, neboli venkovany.

„Está usted listo para salir?“ Je správně španělsky a znamená to, jestli jste připraven vyjít si na procházku. Kubánský „guajiro“, venkovan, však řekne:

„Etá ute lito pa salir?“

Nebo: „Como está Usted?“ Jak se máte? „Guajiro“ řekne zjednodušeně: „Como etá ute?“

Kubánci jsou velmi družní a veselí. Tradičně se rádi pěkně oblékají. Důkaz tradice dobrého oblékání je možno najít v národní galerii na obrazech Landaluze, Milhae a dalších malířů. Ve vlhkém, horkém klimatu, který vyvolává mimořádné pocení, udržují velmi úzkostlivě osobní hygienu. Po důkladných koupelích užívají nejrůznější na Kubě dostupné deodoranty a voňavky, a to jak ženy, tak i muži.

Ani v přeplněném autobuse městské dopravy není cítit pot cestujících. Někteří kubánští kolegové si v práci v poledne měnili košili za jinou. Po obědě v závodní jídelně si všichni čistili zuby. Bez zábran upozornili zahraničního experta, aby postupoval stejným způsobem a hlavně, aby používal deodoranty. Kubánské ženy velmi dbají nato, aby večer byly krásné pro manžela či milence. Je zcela běžné, že Kubánka přijde do zaměstnání, ba dokonce i večer do divadla s natáčkami, neboť večer chce být krásná pro svého partnera.

Velmi pozoruhodný je vztah dospělých dětí k rodičům a prarodičům. Při procházkách překrásným hřbitovem Kryštofa Kolumba v Havaně, který je považován za jeden z nejkrásnějších na světě, jsme byli svědky toho, jak dospělé děti vedou maminku nebo tatínka na hřbitov. Obdobně je tomu i s finanční podporou dětí rodičům. Ty na základě vzájemné dohody většinou přispívají rodičům, kteří jsou již v penzi. Vůbec, mohu říci, že vzájemný vztah mezi lidmi mě příjemně překvapil. Je-li Kubánec hospitalizován v nemocnici, někdo z rodiny nebo ze známých tam o něj pečuje ve dne v noci. Při návštěvách v nemocnici, které jsou povoleny každý den, navštěvuje nemocného deset až dvacet osob. Když někdo přiletí ze zahraničí nebo odlétá, vítá jej nebo jej doprovází alespoň deset lidí. To je vůbec první, s čím se setká každý, kdo přistane na letišti José Martí v Havaně. Na letišti je v důsledku toho doslovný Babylon. Lidé se vzájemně překřikují a vlna vzrušení čekajícího davu vznikne při každém otevření dveří celnice. Při setkání se známí políbí, tj. i žena ženu, nebo žena muže, ale líbají se i muži. Nelíbá se však na rty, jen na tváře. Když k nám na ministerstvo do Havany přijela nějaká kubánská specialistka z provincie, se všemi se pozdravila a každého, včetně zahraničních expertů, políbila na tvář. Totéž se děje, přijedou-li domů odněkud děti.

Kubánci milují děti jako tu největší svátost, která je nedotknutelná. Mají velkou volnost a nikdo je za projevy přílišné živosti či aktivity nekritizuje a netrestá. Pokud se manželé rozvedou, a to se stává velmi často i několikrát opakovaně, všichni bývalí manželé dále docházejí do rodiny a s dětmi

Černoušek se prohání na jízdím kole po ulicích Havany. Foto z roku 1979.

se stýkají. A tak některé děti se na ulici chlubí tím, kolik že má kdo tatínků.

Každého cizince upoutají ty projevy obyvatel, které se neprojevují v jeho rodné zemi. Na Kubě bylo pro nás Čechoslováky takových zvláštností hodně.

Tak například číšníka v restauraci voláme zasyčením: „Pst … Pst“.

Setkají-li se dva známí, nebo dvě známé, zcela normálně patří do pozdravu také otázka, jak je to právě s vaším vztahem k druhému pohlaví.

Kubánci si většinou tykají i při prvním setkání a oslovují se křestním jménem. Pokud se vyká, je to většinou cizincům a přitom se užívá příjmení. Např.: „Vymyslický, mohl byste mi říci...“ Vedle křestních jmen se zde užívají s oblibou i přezdívky. Některé dotyčný akceptuje dobře, jiné ne. Sem patří např.: Flaca (hubená), Gorda (tlustá), Chino (Číňan), Cabron (hlaváč), Negrito (černoušek), Rubia (blonďatá), Fea (nehezká), atd. Běžně jsem černochy oslovoval, jak je zde někde zvykem: „Negrito, como estás?“ Černoušku, jak se máš?

S projevy rasové nesnášenlivosti jsem se opravdu nikdy nesetkal a taková oslovení přijímali spíše jako projev důvěry.

Z dalších oslovení v obchodě, někde ale i na úřadě, není neobvyklé oslovení:

„Di me, mi amor.“ (volně přeloženo: Co si přeješ, moje lásko?)

Nebo:

„Di me, mi cielo.“ (Co si přeješ, moje nebíčko?)

Pěkné ženy a dívky, které jdou po ulici, jsou oslovovány neznámými muži slovy:

„Pst … Pst … Que linda.“ (Jaká jsi krásná.)

Neznámé ženy a dívky na to většinou nereagují, nebo reagují přívětivě. Spíše by se zlobily, kdyby si jich muži nevšímali. Řekne-li se známé ženě či dívce, že je hezká, vždy poděkuje a velmi mile se usměje. Kubánci, kteří navštívili naši zemi, se pozastavili nad tím, že za poklonu kráse dívky dostali spíše nepříjemnou odpověď, nebo se setkali s rozpačitým začervenáním.

Mezi další zvláštnosti v projevech Kubánců patří gestikulace. Jsou to téměř nenapodobitelné pohyby rukou. Z počátku jsem dost dobře nechápal, co znamená mrknutí okem při setkání s někým, koho jsem dobře znal. V případě dívek by se toto mrknutí mohlo dokonce vysvětlit nesprávně. Ve skutečnosti mrknutí znamená jen pozdrav. Velice obdivuhodný je kubánský klid v případě, že se na někoho nebo na něco čeká. Jednou jsme byli v divadle a představení začalo místo ve 20.30 hod. až ve 21.45 a skončilo po půlnoci. Čekání přijali všichni zcela klidně bez jakýchkoliv projevů nevole. Obdobně klidně čekají na autobus, který nejede, na taxík nebo v době mého působení na Kubě byli zvyklí čekat i několik hodin nebo celou noc až do ranních hodin na telefonní hovor do zahraničí nebo na cokoliv jiného. Dnes, v éře mobilních telefonů a internetu, je tomu již samozřejmě jinak.

Je třeba také vysvětlit, jak je to se jmény a příjmeními kubánských občanů. Kromě typických španělských jmen jako jsou José, Rudolfo, Orlando, María, Josefina, Alma (duše), Nieves (sněhy), existují i jména převzatá z jiných jazyků, jako Gladys, Jacquelina, Gladstone, Lidice a jiné. Příjmení se užívají dvě. První podle otce a druhé podle příjmení

matky. Takže jestliže náš generální ředitel se jmenoval Nestor Cabrera Santana, znamená to, že jeho otec měl příjmení Cabrera a matka Santana. Když partneři uzavřou sňatek, jejich příjmení se nemění.

Kubánci mají rádi divoký rytmus, zpěv a tanec. Pěkně umí zpívat skoro každý. Zpívají složité melodie bohů, které akceptovali pro tanec bílí i černí, i když s výhradami. Pro bílé byl song na počátku příliš vulgární, pro černé znamenal určitý ústupek ze svých tradic. Velmi brzy zdomácněl. Já jsem této hudbě s bubny, flétnou a houslemi nikdy nepřišel na chuť. Zpívá se všude, dokonce i v práci, šofér v autě, prodavačka v obchodě. Je zajímavé, že na koncertu nějakého zpěváka populární hudby jej doprovází v případě známých písní celý sál. Znají slova i těch vedlejších a nejsložitějších slok. A byli jsme i svědky toho, jak zde velmi oblíbený španělský zpěvák Luis Gardey zazpíval v Havaně premiéru písně, jejíž dlouhý refrén se všichni ihned rychle naučili a zpívali jej s ním. Každý Kubánec bez rozdílu věku velmi dobře tancuje. Proti našim tancům je to trochu odlišné, ale

V pohoří Escambray se každý týden najde nějaký důvod k oslavě. Právě se sjíždějí „vaqueros“, kovbojové, k oslavě dne otců. Gavilanes, 1986.

jsou to tance líbivé. Tanec je součástí každé oslavy a celého života.

A zde bych se chtěl trochu zastavit. V průběhu roku se zde slaví mnoho svátků, karnevaly či týden trvající dny kultury. Mezi nejznámější patří mezinárodní den žen, den matek (druhá neděle v květnu), den otců (druhá neděle v červnu), potom 26. červenec – výročí útoku na kasárna Moncada, den stavbařů (my jsme patřili pod ministerstvo stavebnictví, tedy jsme ho slavili spolu s Kubánci a já jsem byl jako koordinátor čs. expertů pracujících ve stavebnictví jeho organizátorem), nebo jiné dny podle oborů, jako třeba den ekonomů a stejně jako u nás je velkou oslavou konec roku. Na pracovišti pořádají oslavy i odboráři. Nejdříve jsou proneseny projevy a potom bývá část zábavná. Ta začíná jídlem a pitím. Nejžádanější je pečené sele a congri (rýže s černou fazolí) nebo pečené kuře s brambory či jukou. Potom se podává přeslazený zákusek, škvarky, ovoce a hlavně pivo. Pivo je zde lahvové. Při oslavách se dává do obrovských nádob s ledem na vychlazení, a tak dostane tu nejlepší teplotu vhodnou pro zdejší klima. A potom se tančí zejména merengue a jiné temperamentní tance. Na mezinárodní den žen dostávají ženy od odborů drobné dárky, stejně tak na den matek a na den otců dostávají drobné dárky od odborů i muži. Zajímavá je oslava konce roku na pracovištích. Asi měsíc před oslavou chodí některá ze sekretářek po celém pracovišti s krabičkou v níž jsou lístečky se jmény každého pracovníka. Každý si vytáhne jeden lísteček se jménem, komu má při oslavě konce roku předat dárek. Na našem pracovišti byla doporučena přibližná cena dárku ve výši asi 10 kubánských peso (což bylo asi 80 korun). Tato stanovená cena dárku se většinou překračuje a kupuje se dražší. Zabalené dárky se v uvedenou hodinu dají na stůl a potom je někdo určen, kdo předá svůj dárek jako první. Osoba, která dostala dárek, zase předá svůj dárek dalšímu a tak to pokračuje dál.

Z rodinných oslav se těší velké pozornosti zejména 15. narozeniny dívek a svatby. Na takových oslavách bývá i přes 100 lidí. Z celé oslavy je nejdůležitější fotografování. Fotografuje se několik hodin. V případě svatby při vlastním

obřadu na radnici, u auta, v autě, v domě rodičů, u svatebního dortu, na schodech, při cestě do ložnice, v ložnici na posteli, no prostě všude. A nevěsta se stále převléká a převléká, někdy i ženich, a svatební album se potom po léta ukazuje rodině a známým, i když se třeba manželství již rozpadlo. Svatební dort má rozměry 1×0,5 m. Při ostatních rodinných oslavách se peče sele. Den před oslavou se sele naloží do „mojo“ (čti mocho), což je česnek, cibule, víno, šťáva z kyselého pomeranče, který není jinak k jídlu vhodný, oregano a olej a potom se celé sele peče venku na roštu na dřevěném uhlí.

Nakonec ještě o bydlení ve městech. Byty jsou přizpůsobeny tropickému klimatu. Hlavní vchod vede přímo do obytné haly. Je to velká místnost, kde je velký stůl, židle, nějaký sekretář, knihovna, ale hlavně nesmí chybět houpací křeslo a televize, která hraje po celý den. V hale jsou přijímány všechny návštěvy. Dveře od hlavního vchodu bývají většinou otevřeny nebo jsou tvořeny jen závěsem. Podlaha je dlaždicová, bez koberce. Je to kvůli velké

Jednou z největších rodinných oslav jsou na Kubě patnácté narozeniny dívky. Celý den ji oblékají do různých šatů a fotografují v různých pózách a situacích. Vznikne z toho album, které se potom ukazuje celé široké rodině a známým. Patnáctiletá dívka na Varaderu, 1980.

vlhkosti vzduchu. Okna většinou nemívají skla, jen žaluzie, a jsou umístěna tak, aby byl neustále průvan. Bez průvanu by se v bytě nedalo dýchat. Často bývají přes žaluzie na oknech sítě proti komárům. Na noc se zatahují těžkými tmavými závěsy. Dále jsou v bytě ložnice a ostatní běžné vybavení jako kuchyně, koupelny s WC, komora atd. Podlaha je i v ostatních místnostech dlážděná. Všechny byty jsou udržovány ve vzorné čistotě. V domech žijí Kubánci družně, bezprostředně a hodně se vzájemně navštěvují. Také je zcela normální, že skoro vždy otevřenými dveřmi v přízemních domech vejde dovnitř zcela neznámá osoba, posadí se k televizi, vypije nabídnutou kávu a za chvíli zase odejde, aniž by se představila.

Na venkově, zejména v pohořích Escambray a Sierra Maestra, ale i jinde, mají většinou podlahy z udusaného jílu. Ale i tyto udržují v perfektní čistotě a třeba i vícekrát denně je umývají. I na venkově jsou Kubánci byť prostě, ale čistě oblečení a dodržují hygienické zásady.

Kuba zvítězila v boji s epidemií dengue

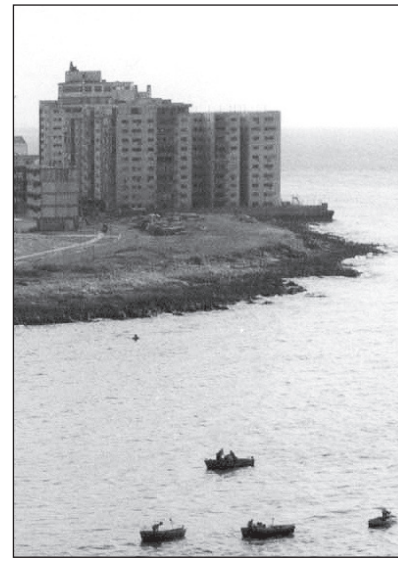

V době, kdy jsem pracoval na ministerstvu stavebnictví jako hlavní poradce pro inženýrskou geologii a geotechniku, byl hlavním hydrogeologem téhož ministerstva Ing. Radomír Muzikář z Geotestu Brno, jeden z výše uvedeného vybraného týmu pěti exkluzivních expertů. Oběma se nám podařilo, že jsme bydleli v Havaně ve stejném místě, nejdříve několik měsíců v Coronele, později a až do konce kontraktu v překrásných hotelových apartmánech hotelu Sierra Maestra přímo u moře. Častokrát jsme diskutovali nejen o odborných problémech geologie a stavebnictví, ale i o osobních radostech a těžkostech. Dám mu na chvíli slovo, aby se s vámi mohl podělit o svůj neobvyklý a nepříjemný zážitek:

„Asi po měsíčním pobytu po mém návratu z dovolené jsem se jednou po příchodu z práce cítil velmi vyčerpán. Z ničeho nic mne začalo bolet celé tělo a cítil jsem, že mám horečku. Tento stav vznikl ihned. Byl večer a teploměr v bytě jako obvykle nechtěl poklesnout pod 31 °C při vysoké vlhkosti vzduchu. Proto jsem rychle vzniklou únavu přičítal úmornému vedru. Když jsem však ráno vstával z postele, cítil jsem se tak slabý, že jsem sotva stál na nohou. Měl jsem teplotu 39,5 °C. Kolegové mi sdělili, že mám ‚dengue' a že za několik dní budu v pořádku. Naordinovali mi aspirin, citrón a hodně tekutin. Opravdu, druhého dne teploty poklesly a třetího dne jsem šel již do práce. Tak jsem se seznámil s dengue, ale v té nejjednodušší formě. Dengue je vždy provázeno vysokými teplotami, při některých onemocněních se nemocný osype. Takové onemocnění dengue nelze pochopitelně nechat laickému léčení. Je třeba rychle vyhledat lékaře."

Když v Havaně vypukla epidemie dengue, brigády zdravotníků prohledaly dům od domu a byt po bytu, aby speciálními postřiky zlikvidovali možná ložiska výskytu komárů. Nevyhnuli se ani bytům zahraničních expertů v hotelovém komplexu Sierra Maestra, 1981.

Nicméně pojem „dengue“ pro mne zůstal nadále záhadou, a proto jsem začat hledat všechny dostupné informace o něm. Dengue je jedním z virů žluté zimnice. Žlutá zimnice je horečnatá nakažlivá nemoc, která se vyskytovala převážně v oblasti Antil a Mexického zálivu, ale i ve střední a jižní Americe, západní Africe a dokonce i v oblasti Mississippi, kde vznikla v roce 1878 epidemie, která stála životy 13 000 osob. Ještě před 100 lety byla tato choroba metlou lidstva v uvedených oblastech. Tehdejší lékařská věda věděla, že žlutá zimnice je způsobena patogenním virem, ale zůstávalo nejasné, jak se může tak velmi rychle přenášet.

V osmdesátých letech devatenáctého století začal studovat příčiny onemocnění žluté zimnice kubánský vědec Carlos J. Finlay, narozený 3. prosince 1833 ve středokubánské provincii Camagüey. Jeho otec byl Skot a matka Francouzka. Z jeho bádání v letech 1879–1880 vyšlo najevo, že patogenní organismus, virus, se dostává do těla krví. Dr. Finlay byl všestranně vzdělán a studoval odborné články z nejrůznějších oborů. V jedné odborné zprávě zjistil, že parazitní houbu, která se vyskytuje v obilí, přenáší jiná rostlina. Z toho usoudil, že i žlutou zimnici může přenášet takový přenašeč, který může naočkovat do krve zdravých osob patogenní zárodek z krve nemocných osob. Dalším pozorováním zjistil, že v tropických oblastech přenáší nebezpečný virus komár „Aedes Aegypti“. Tento poznatek uvedl poprvé na světě v roce 1881. Komár Aedes Aegypti se dá rozeznat od běžných komárů tím, že je nepatrně větší než ostatní komáři, a že má na nožičkách šedé a bílé pruhy. Virus přenáší pouze samička, která potřebuje pro vajíčka sladkou krev. Vajíčka klade na vlhká stinná místa, nejčastěji přímo do vody. Jestliže voda, v níž jsou larvy komára v určitém stadiu vývoje, vyschne a larvy po určité době – třeba po půl roce – přijdou do styku s vodou, komár se vylíhne. Tím je Aedes Aegypti ještě nebezpečnější.

Dr. Finlay navrhl v roce 1898, aby se ničily larvy komára ve všech nádržích s vodou pomocí chemických látek. Do roku 1900 naočkoval pokusně asi 100 osob nakaženou krví a ve většině případů byla teorie přenosu potvrzena. Přes tyto úspěšné pokusy nenašel mnoho přívrženců své teorie.

Říkali mu dokonce lékař komárů. V roce 1900 přijela do Havany vojenská lékařská komise z USA (v té době byla Kuba vojensky obsazena USA po španělsko-americké válce). Komisi vedl Walter Reed. Jejím úkolem bylo vyšetřit příčiny žluté zimnice. Zaměřila se spíše na určení patogenních mikroorganismů než na zjištění zvláštností přenosu viru. Teprve po velmi důrazném naléhání dr. Finlaye komise prostudovala závěry jeho prací. Je zvláštní náhoda, že jediný člen komise, který podporoval Finleyovu teorii, mladý lékař dr. Jesse Lazear, zemřel při průkazných pokusech, které se prováděly právě na základě jeho vlastní iniciativy.

V severoamerické vojenské misi (na Kubě a v ostatních karibských zemích, stejně jako v celé jižní a střední Americe, se označení severoamerický používá pro vše, co má vztah ke Spojeným státům) byl i vojenský velitel Kuby dr. Leonard Wood, který později pochopil význam Finleyovy teorie a použil i jeho doporučení k likvidaci larev komára Aedes Aegypti. Nařídil velmi nákladnou akci, při níž byly všechny bahnité louže a žumpy polévány ropou. Nově vyškolení pracovníci navštěvovali domácnosti, radili, jak zabránit líhnutí nebezpečného komára a prováděli postřiky. Tato služba proti škodlivému hmyzu, mezi který patří i šváb americký (na Kubě nazývaný cucaracha), byla a je bezplatná a trvá dosud.

Teprve po letech se dostalo dr. Finlayovi zadostiučinění od severoamerického lékaře dr. Williama Gorgese, který mu v dopise přiznal uznání za objev přenašeče viru žluté zimnice. Současně mu sdělil, že bez jeho poznatků a asistence by vojenská komise nesplnila své poslání. Dr. Finlay také vysvětlil, proč kubánští domorodci trpěli žlutou zimnicí méně než cizinci, kteří strávili na Kubě krátkou dobu. Podle jeho názoru je to proto, že komáři působili pro osoby trvale žijící na Kubě jako „očkovatelé“ a tím v nich vyvolali určitou imunitu. Tento závěr byl velmi významným prvkem pro léčení tropických chorob. Teorie přenašeče byla použita při boji proti dalším tropickým chorobám, jako například malárie. Proto se dostalo dr. Finlayovi celé řady mezinárodních uznání: byl řádným členem Francouzské lékařské akademie, Francouzská lékařská akademie mu

udělila Breantovu cenu, Liverpoolská univerzita mu udělila medaile Mary Kingslayové, francouzská vláda mu udělila Řád čestné legie. Den jeho narození – 3. prosinec – byl v roce 1933 navržen Panamerickým lékařským kongresem jako Den amerického lékařství.

Po revoluci byly epidemie žluté zimnice na Kubě v důsledku velmi důkladných hygienických a zdravotních opatření prakticky odstraněny.

Přišel však květen 1981. Koncem měsíce byla zaregistrována první onemocnění dengue v havanském obvodě Rancho Boyeros, do nějž patří rovněž letiště José Martí. Příčinou opětného výskytu onemocnění byl virus dengue. Vzhledem k možnostem přenosu nemoci komárem Aedes Aegypti se začala epidemie lavinovitě šířit v obvodech sousedících s Rancho Boyeros a odtud do obou havanských provincií (Havana-město a Havana). Dne 16. června 1981 se onemocnění již vyskytovalo ve všech kubánských provinciích. Největší počet nemocných byl zaznamenán v týdnu od 30. června do 6. července, kdy průměrně denně onemocnělo 9 829 osob, dne 6. července dokonce 11 721 osob. Nastal velmi těžký a velmi nákladný boj s epidemií, během něhož bylo třeba se vyrovnat se dvěma problémy: s léčením nemocných a se zamezením šíření nákazy, jinak řečeno s likvidací přenašeče choroby. Žádný z obou základních úkolů nebyl snadný. U nemocných se objevovala velmi nebezpečná krvácení a dostávali šoky, což byl zcela neobvyklý projev této choroby. Přibližně třetina nemocných musela projít nemocničním léčením. Nestačila lůžka, a proto se budovaly provizorní nemocnice, zejména ve školách. Bylo třeba zajistit léky a mnoho dalších zdravotnických potřeb, mnohé z nich ze zahraničí. Při ústřední oslavě výročí útoku na kasárna Moncada 26. července prohlásil Fidel Castro v Las Tunas:

„Všechny prostředky pro léčení nemoci byly zakoupeny. Všude jsou k dispozici séra, krev, umělá výživa."

Program likvidace epidemie se stal předmětem zájmu nejen pracovníků zdravotnictví, nýbrž i složek civilní obrany, orgánů Poder Popular (národních výborů), CDR (Výborů na ochranu revoluce) a jeho plnění bylo sledováno nejvyššími představiteli státu. Sám Fidel Castro navštívil

celou řadu nemocnic, zvláště dětské nemocnice v Havaně, Granmě a v Santiago de Cuba. Nemenší úsilí bylo věnováno likvidaci přenašeče. Všechny masové sdělovací prostředky neustále upozorňovaly na místa, kde se komár může vyskytovat. Bylo vybráno a vyškoleno 73 000 osob, které navštěvovaly domácnosti, kde radily, jaká opatření je třeba učinit, aby se zamezilo líhni komárů, speciálními postřiky vystříkávali byty, z letadel se postřikovalo několikrát denně město. Na základě boje proti líhni komárů zmizely z domácností i vázy s květinami, nádrže s vodou byly uzavírány. Pracovníci z ministerstva zdravotnictví navštívili domácnosti několikrát. Po poradách o preventivních opatřeních nastaly kontroly. Jestliže nebyla dodržována předepsaná nařízení, ukládaly se pokuty. Kontrolám se nevyhnul ani náš havanský byt. I naše vázy osiřely, museli jsme zrušit i hydroponní pěstování tropických rostlin. Preventivní opatření provádělo ještě dlouho potom 6 500 pracovníků.

Epidemie byla úspěšně zlikvidována. Trvala od 9. června do 10. října. Její bilance byla nepředstavitelná. Onemocnělo 344 203 osob, z nichž 116 143 se muselo podrobit nemocničnímu léčení. Vážný stav nemoci byl označen u 9 203 nemocných a velmi vážný stav u 1 109 osob. Celkem 158 osob zemřelo, z nichž 101 bylo mladších 15 let. V průběhu likvidace epidemie navštívil Kubu dr. R. J. Tona, regionální poradce pro lékařskou entomologii z Panamerické zdravotnické organizace, který prohlásil:

„Je to pravděpodobně poprvé v historii, kdy se provedl tak intenzivní boj proti přenašeči epidemie. Kuba má velkou prestiž ve svých zdravotnických úspěších. Optimismus, odvaha, dobrá organizace, to vše jsou velmi důležité předpoklady pro úspěšný boj proti Aedes Aegypti. Celou kampaň je možno označit za velmi úspěšnou.

Zprávy o výskytu dengue na Kubě a o boji proti této nemoci byly velmi obsáhle komentovány ve zprávách ČTK a v rozhlasových relacích československého rozhlasového zpravodaje v Jižní Americe dr. Jána Kraváríka. Pojem dengue byl tedy v této době v Československu známý a všichni se nás během naší dovolené na tuto formu malárie podrobně vyptávali.

Stejně jako Hemingway, i kapitán jeho lodi Pilar, Gregorio Fuentes, byl velkým vyznavačem kubánských doutníků.

Kubánské doutníky

Paradoxem historie navždy zůstane, že nejkrásnější ostrov na světě má nejvhodnější podmínky pro pěstování tabáku, který se stále více stává velkým problémem lidstva. Kdo by neznal proslulé doutníky „Habana“, které si oblíbili takové osobnosti, jako byl Winston Churchil, nebo prezident J. F. Kennedy či spisovatel Hemingway. A na tomto místě se musím přiznat, že během mého mnohaletého pobytu na Kubě jsem si je i já oblíbil a stal se jejich vášnivým kuřákem.

Mnozí se domnívají, že nejtypičtější pro Kubu je cukrová třtina a výborná káva. Ovšem skutečnost je jiná. Tyto dva produkty totiž nejsou původní, byly sem dovezeny z jiných koutů světa a postupně domestikovány a zušlechťovány. Tabák kouřili a pěstovali již Taínové. Trvalo ale ještě mnoho let, než v něm španělští osadníci našli zalíbení. Vlastně prvními příchozími, kteří jej začali používat pro potěšení z kouření, byli černoši z Afriky. Španělé proto z počátku nazývali tabák „černošskou drogou“. Brzy si však uvědomili ekonomický význam tabáku a černochům zakázali jeho pěstování a prodej.

Legendární revolucionář Ernesto Che Guevarra řekl:

„Významné dva kubánské zemědělské produkty – třtinový cukr a káva – pocházejí z mnoha různých oblastí. Dovezli je kolonialisté a na Kubě je postupně domestikovali. Tabák je však náš! Již kubánští indiáni jej kouřili primitivním způsobem a teprve na Kubě byl poznán španělskými dobyvateli.“

I přes celosvětový boj proti kouření, a to zejména cigaret, které objevila pro svět až naše civilizace, je nutno vidět, že klasická forma, tj. doutníky, patří neoddělitelně k labužnickým záležitostem jako vybraná vína, gastronomické speciality či exkluzivní parfémy. A jistě ne bez důvodů dodnes patří mezi královské dary, tak jako např. naše české sklo.

Před staletími byl tabák sušen a zpracováván v podobných přístřešcích.

Nicotina Tabacum, jak zní vlastní jméno tabáku (své jméno dostal na počest francouzského velvyslance v Lisabonu Jeana Nicota, který jako jeden z prvních na Starém kontinentu kouřil kubánské doutníky), byl pro svět objeven současně s Amerikou v roce 1492 výpravou Krištofa Kolumba. Stalo se tak na Kubě v místech blízko Gibary, na březích řeky Caonao v provincii Oriente. Námořníci Kolumbovy výpravy Rodrigo de Xerez a Luis de Torres viděli poprvé kouřit tuto rostlinu kubánské indiány z kmene Taínů a přivezli tabák i do Španělska. Dle jiné verze to byl Fray Robeno Pané. Pro Francii objevil tabák André Theuet, ale pochopitelně, dozvěděl se o něm od Španělů. O rozšíření tabáku se významně zasloužil vzpomínaný velvyslanec Jean Nicot, který předvedl tabák poprvé Kateřině Medičejské a od té doby byl tabák nazýván „Královskou rostlinou“ nebo také „Rostlinou velvyslance“, dokud jej aristokrat Linne nepojmenoval na počest Jeana Nicota. Rychlé rozšíření tabáku způsobily především ekonomické

stimuly, které byly v podstatě stejné jako dnes. Ale tabák brzy získal i pověst o „léčivých účincích“. Do Anglie byl roku 1586 přivezen tehdejším obávaným krvavým bukanýrem Franciskem Drakem, který požíval královské výsady a působil zcela oficiálně jako pirát v zájmech mocensko-hospodářské politiky Anglie. Sir Walter Raleigh pak učinil z kouření doutníků labužnické umění.

Málokdo ví, že tabák byl v Itálii nazýván „Rostlinou svatého Crose“ na počest kardinála Tornabony a Santa Crose, kteří jej rozšířili po celé Itálii. V tehdejší době byl tabák pašován piráty do celé Evropy a byl neméně ceněn než dovážené zlato a stříbro z pokladů Inků, Mayů a Aztéků.

Ovšem již tenkrát byli odpůrci tabáku a současně s rozšiřováním kouření byl veden urputný boj proti této novotě.

Amorah IV. – turecký sultán, Abbas I. – perský šach a ruští carové vyhlásili velmi tvrdé tresty, končící až hrdelními soudy, za rozšiřování tabáku. Královský dekret z roku 1619 Jakuba I. Stuarta, krále anglického, označil kuřáky jako lidi špinavé, obtížné a nepříjemné. Roku 1623 vydal papež Urbano VIII. bulu proti používání tabáku mezi církevními hodnostáři. Někdy v téže době bylo vyhlášeno tažení proti tabáku i ve Španělsku. Na ulicích měst a ve vesnicích byly vyvěšeny vyhlášky následujícího znění: „Oprávnění drábové vloží nohy do klády nebo uvrhnou na pranýř každého, venkovana, nuzáka, ba i kavalíra, který by byl přistižen vdechujíce nebo vydechujíce kouře z rostliny zvané jako Nikotina Tabacum, pocházející z Východních Indií.“

Ve Francii v XVII. století dokonce založili protitabákovou asociaci. Přes všechna tato opatření ovšem pokračovalo vítězné tažení tabáku a s ním i poptávka po něm.

V roce 1717 španělský král Filip V. schválil královský monopol na pěstování tabáku na Kubě. Započala éra velkovýroby tabáku. Guvernér Vincente Raja přijel na Kubu se speciálním posláním od základu změnit tabákový obchod. Založil první monopolní společnost „Roya1 Cart of Philippe the V“, a tím i první továrnu na doutníky a zpracování tabáku, spolu s oficiální organizací, kontrolou a marketingem. Drobní pěstitelé tabáku tímto opatřením byli postupně zcela zlikvidováni. Hned tentýž rok propuklo první povstání

v Jesus del Monta Suburb v Havaně. Tabákoví dělníci ozbrojeni mušketami a pistolemi donutili guvernéra přijmout předběžně jejich požadavky. Rozpory mezi těžce pracujícími tabákovými dělníky a zaměstnavateli vyvrcholily a skončily otevřeným, nerovným střetnutím ozbrojených španělských vojáků s povstalci. Jedenáct houpajících se těl na stromech podél silnice do San Miguel a řada zraněných byl konečný výsledek tohoto střetnutí. Znamenal konec řady povstání, ale i začátek konce první kubánské továrny.

Dnes se suší tabák v chatrčích poněkud odlišných od středověkých. Po usušení se zpracovává v továrnách na doutníky, z nichž většina je v Havaně.

Monopol na pěstování tabáku však byl zrušen teprve po sto letech v roce 1817 dekretem, který umožňoval volný obchod s tabákem mezi Kubou a zbytkem tehdy známého světa.

Vznik skutečných tabákových továren se datuje až o více jak sto let později. V letech 1835–1850 vznikají první malé manufaktury na výrobu doutníků. Kolem roku 1859 bylo na Kubě registrováno asi 10 000 tabákových plantáží a 1 300 doutníkových továren jen v Havaně. Současně se vznikem továren lze pozorovat vznik prvních námezdních dělníků a kubánské dělnické třídy. V roce 1865 vznikla také jedna ze zvláštností, typických pro továrny na doutníky, a to funkce tzv. předčítačů. Jednalo se o speciálně vybrané vzdělanější jedince, kteří uměli číst, a tito pak předčítali dě1níkům kroutícím doutníky pro zpestření monotónní práce, a hlavně pro zvýšení výkonnosti a produkce továrny, závislé především na ruční práci. To zůstalo zachováno až dodnes, ovšem s daleko promyšlenějším přístupem, umožňujícím zvyšování vzdělanosti zaměstnanců. A opravdu, zaplést se do hovoru s dělníky v tabákové továrně je opravdovou radostí, neboť díky předčítání bezesporu patří ke vzdělanější části kubánské populace.

Autorem této poměrně jednoduché, ale bezesporu převratné myšlenky byl tehdejší ředitel týdeníku The Weekly Journal „La Aurora“, muž velmi revolučních až anarchistických

myšlenek, který správně odhadl důležitost této metody pro tabákové továrny.

Koncem devatenáctého století správně odhadli angličtí podnikatelé perspektivu tabákového obchodu a založili společnost „Habana Cigar and Tobacco Company“, řídící a sdružující 12 nejdůležitějších továren, reprezentujících 149 značek doutníků a 36 značek cigaret a řezaného tabáku. Tímto se dostal bohatý tabákový průmysl do zahraničních rukou. Zestátněn byl až po revoluci v roce 1960.

Kubánský tabák a doutníky jsou bezesporu nejlepší na světě. Je to tabák silný, s plnou stavbou, s typickými aromatickými a kořeněnými vůněmi, je vláčný a dobře ohebný. Skoro každý Kubánec, který kouří doutníky a má přístup k tabákovým listům, si umí doutníky sám ručně rolovat. Musím se přiznat, že v pohoří Escambraye, kde jsem čtyři roky žil a pracoval, se rovněž tabák pěstuje a i já jsem se naučil pro svoji potřebu doutníky rolovat. Tajemství kvalitního doutníku je v tom, že tabák, který se roluje do kvalitního listu, je z jiné lokality než list. Nejlepší listy tabáku na balení jsou údajně v provincii Pinar del Río, nejlepší tabák dovnitř listu je právě v pohoří Escambray.

Velmi náročnou prací, vyžadující zkušenosti, je výběr listů tabáku pro svrchní obal doutníku. Za nejkvalitnější jsou považovány listy z provincie Pinar del Río.

Ramón se nepodobá Fidelovi

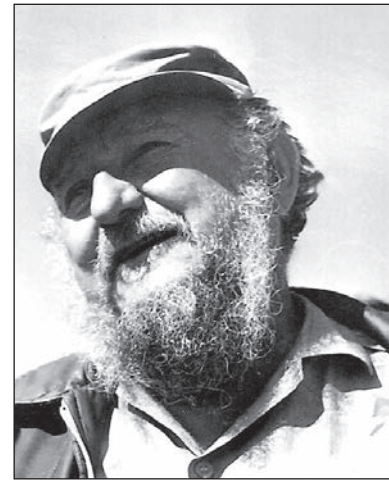

Jako hlavní expert ministerstva stavebnictví jsem se někdy dostal i k řešení úkolů velmi speciálních. Jednou zazvonil na mém stole telefon a na druhé straně linky byla Blanca Nieves, manželka ministra a toho času vedoucí zahraničního odboru na tomtéž ministerstvu. Velmi krásná a sympatická mulatka plná života. Nejvíce se mi však na ní líbila její přímočarost. Jednou si mě zavolala, že budou mít s manželem nějakou důležitou státní návštěvu, že by potřebovali, abych jim pomohl něco zajistit. Samozřejmě jsem vyhověl. A tak jsem uvažoval, co to asi bude tentokrát.

Jenže tentokrát to bylo něco zcela jiného. Fidelův bratr Ramón Castro chtěl, abych ho navštívil na jeho farmě ve Valle de Picaduras severně od Havany. Potřebovali na velkostatku hodně vody na závlahy zemědělských pozemků, a té se jim nedostávalo. Dostal nápad, vybudovat na farmě tři „micropresas“ neboli něco jako malé přehrady, nebo raději řekněme velké rybníky. Když o tom Ramón hovořil s ministrem stavebnictví, ten mu doporučil, abych se na to jako hlavní expert ministerstva podíval a poradil.

Následující den jsem tedy nastartoval svého Fiata a vydal se do Valle de Picaduras. Po asi padesáti kilometrech jízdy jsem opustil malebnou pobřežní dálnici a po úzké, ale udržované silničce se vydal vzhůru do kopcovité krajiny. Brzy se objevilo nádvoří velkostatku, kde již na mě čekala dr. Silvia Fernandez Alonso. Velmi přátelsky mě pozdravila a pozvala na vyhlídkovou terasu. Pod námi se rozkládala široká údolní rovina plná ohrazených čtverců se stády pasoucího se dobytka. Znal jsem již tento systém z jiných míst na Kubě. Až dobytek vypase trávu, udělají mu další čtverec. Ale když přijde období sucha, tráva nestačí narůstat. Proto potřebují vodu. Hodně vody. A proto jsem tady.

Starší bratr Fidela Castra, Ramón, se narodil 14. října 1924. V bojích proti Batistově diktatuře pomáhal zajišťovat hlavně zbraně a pohonné hmoty. V porevoluční době pracoval jako vládní zmocněnec pro rozvoj dobytkářství a naposledy jako ředitel velkostatku ve Valle de Picaduras. Již dlouho je otevřeným zastáncem obnovení diplomatických vztahů s USA.

„Kde je ‚compañero' Ramón Castro?" ptám se zdvořile. Proto jsem přece přijel.

„Cožpak jste si nevšiml dole v údolí u silnice toho traktoru, jak provádí orbu? Vždyť v něm sedí Ramón. Je to jeho koníček, pracovat s traktorem. Prosí vás o chvilku strpení, bude brzy hotov. Zatím vám mám podat výklad o našem zemědělském družstvu. Ostatně, nejsme zde zvyklí na žádné formality. Od této chvíle jste naším hostem a chovejte se zde ‚como en su casa', tedy jako doma."

Tmavovlasá, velmi sympatická mladá mulatka s živýma očima a s ještě živější gestikulací se pustila do výkladu:

„Když jsme v roce 1964 z iniciativy Fidela Castra započali pracovat na rozvoji dobytkářství v této k Havaně přilehlé oblasti, nebylo zde nic než vyprahlé kamení a sem tam nějaký bodlák nebo keř. Po Američanech jsme zdědili jen několik malých rančů, jejichž majitelé dříve pěstovali dobytek jako své ‚hobby'. Mléko se na Kubu dováželo ze Spojených států. Fidel také rozhodl, že je třeba vyšlechtit křížením odolnou rasu hovězího dobytka s maximální dojivostí. Také z jeho popudu jsme v Kanadě koupili býky rasy Holstein a v genetické chovné stanici jsme je zkřížili s domácím typem Zebu. Další důležitý moment nastal v roce 1969, kdy Fidel rozhodl pěstovat v této oblasti i ovoce a zeleninu. Podle rozboru půdy však celých 50 % neposkytovalo vhodné podmínky ani pro rozvoj dobytkářství, 25 % poskytovalo podmínky střední kvality a jen zbývajících 25 % bylo jakž takž vyhovujících. Pro pěstování ovoce a zeleniny byly podmínky naprosto nevhodné. A navíc, zděděná zaostalost oblasti, nedostatek kvalifikovaného personálu, energie a vody, špatné životní podmínky lidí, žijících většinou v chatrčích zvaných ‚bohios'. Důležitým momentem se stalo, že Fidel pověřil svého staršího bratra Ramóna, aby osobně převzal vedení statku a udělal z něj fungující podnik. A tak jsme vytrhali keře a bodláky, vysbírali kamení, navezli úrodnou půdu z jiných oblastí a postupně vypěstovali nové druhy trav, které jsou odolné, kvalitní a výživné, snášející dobře místní klimatické podmínky. Zúrodnili jsme dokonce i krasové vápencové oblasti zvané ‚psí zuby', které se podobají opuštěné měsíční krajině.

Zavezli jsme je prostě rašelinou ze ‚Zátoky sviní'. Dnes má náš podnik ‚Empresa Pecuaria del Este de la Habana' 20 tisíc zaměstnanců, z nichž 500 má vysokoškolské vzdělání, 700 středoškolské vzdělání a asi 1 000 jsou dělníci kvalifikovaní v různých profesích. Naše stádo čítá 70 000 kusů hovězího dobytka, dosahujeme průměrnou dojivost 10 litrů denně na jednu krávu. Naše nově vyšlechtěná rasa Holstein Tropical se tak stala velmi cenným experimentem. Odolává tropickému klimatu a i při docela slušné dojivosti má kvalitní maso."

Doktorka Sylvia Fernandez pokračovala s výkladem s takovým zaujetím, že si ani nevšimla příchodu Ramóna Castra. Vysoce urostlý a statný, asi padesátiletý muž, oblečený do kalhot a vojenské košile, jaké používali partyzáni v horách při boji proti Batistovi. Na hlavě typická fidelovská čapka a obutý do vojenských bagančat. Jeho tvář zdobil hustý černý plnovous kubánských „barbudos". Ihned mi velmi přátelsky podal ruku a prohlásil:

„A trabajar!" (Dáme se do práce.)

Ostatně jsme se již znali z návštěvy statku v minulém roce. Tenkrát to ovšem nebyla návštěva pracovní, ale zdvořilostní.

„Pracoval jsem s traktorem poblíž dálnice Via blanca. Zúrodňoval jsem neplodnou půdu. Velice mě mrzí, že jste si nevšiml, jak jste projížděl autem kolem."

„Hacer suelo – hacer la Patria!" – Obdělávat půdu, budovat vlast. To je naše přísloví od nepaměti.

„Velice mě těší tvoje návštěva."

Jakoby bezděky, aniž si to uvědomil, začal mi tykat. Ostatně, pozval mě na pracovní návštěvu. Již to nebyla návštěva zdvořilostní, jako v minulém roce. Nyní nás spojoval společný úkol a záměr. Potřeboval závlahy na zúrodněnou půdu. Bez vody by stejně nic nerostlo a došlo by opět k její degradaci.

„Velice jsem potěšen tvojí pracovní návštěvou. Ale považuji ji nejen za pracovní. Vrací-li se někdo znovu, je to důkaz, že se mu u nás líbí. Ostatně, i ta návštěva minulá přinesla pozitivní výsledky. Jak jsem tobě a tvému příteli – hydrogeologovi minulý rok ukazoval pramen ‚El manantial

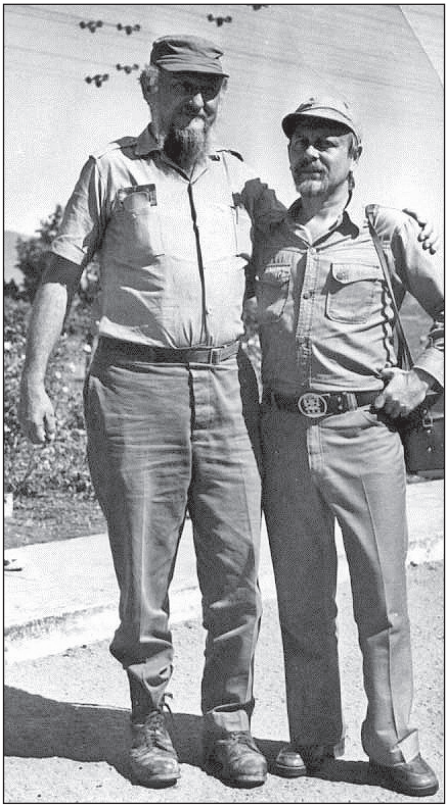

Na odborných konzultacích s Ramónem Castrem. Setkání bylo zcela neformální a moje rady, týkající se výstavby malých vodních nádrží, byly respektovány. Foto 1980.

del camarero', již jsme ho podle vašich rad zprovoznili. Ale voda z pramene nám nestačí. Potřebujeme velmi nutně vybudovat malé přehrady. Tak se dáme do práce."

Ramón se pustil dopředu jako silný býk. Prorážel si cestu vysokou trávou, přebrodil se, tak jak byl v botách a kalhotách, po pás ve vodě, přes regulovaný odtok z první již vybudované nádrže. Co mi zbývalo, musel jsem za ním. Tropické slunce nás však oba brzy usušilo a bylo to, konec konců, příjemné osvěžení. Ramón mě mile překvapil. Choval se tak přirozeně, jako běžný venkovan, zemědělec, a ne jako bratr Fidela Castra. Tím se naše vztahy dostaly do roviny vzájemné důvěry a dovolil jsem si proto několik normálních, ale i choulostivých otázek.

„Companěro Castro, minulý rok jste se zmiňoval, že jste experimentovali při vytváření nových rezistentních ras dobytka a v souvislosti s tím jste se snažili vypěstovat i nové, odolné druhy trávy. Jak jste říkal, dovezli jste semena trávy skoro z celého světa, z Kanady, z Afriky, z Panamy, z Jamajky i ze Spojených států. Moje otázka je: Dovezli jste semena trávy i z Československa?"

„Bueno, los peritos checoslovacos, buena yerba!" Nejlepší tráva na Kubě jsou českoslovenští experti.

Jeho pohotová odpověď na mě velmi zapůsobila. Dodal jsem si proto odvahy k celé řadě dalších otázek. Probudila se ve mně stálá ctižádostivost soukromého spisovatele, který píše jen tak, pro sebe a radost nejbližších. Také mě začalo zajímat, proč dnes budují bratři Fidelové socialismus, když

jejich rodina patřila před revolucí k nejbohatším na Kubě. Ale otázky jsem musel klást opatrně, abych ho nepobouřil.

„Compañero Castro, jak se tak na vás dívám, podobáte se jako vejce vejci svému bratrovi Fidelovi. Jste naprosto stejní."

„Ale to přece není pravda, protože já jsem o dva roky starší. Fidel se podobá mě, ne já jemu".

Opět velmi pohotová a vtipná odpověď. Možná tuto otázku dostal tisíckrát, ale stejně reagoval přirozeně, ne jako naučeně.

„A je pravda, že Fidel se neangažuje v mezinárodní politice? Po smrti Josifa Broze Tita se stal přece hlavním mluvčím a představitelem neangažovaných zemí."

Tuto otázku jsem mu položil záměrně. Samozřejmě, kdo se více angažuje ve světě při šíření revolučních idejí než Kuba a její hlavní představitel Fidel? Ale Ramón se nedal zaskočit. Usmál se a odpověděl, že přece Fidel nedělá nic jiného než všichni ostatní. Každý to dělá jinak, ale se stejným záměrem. Ostatně, je ředitelem zemědělského družstva ve „Valle de Picaduras" a bratrovi se do politiky neplete.

„Mohl byste mi říci, jak to děláte, že ve vašem družstvu dosahujete takových dobrých výsledků? Obdělali jste již 35 000 hektarů dříve neúrodné půdy, vypěstovali nové druhy hovězího dobytka, zlepšili kvalitu jeho masa a dojivost, vybudovali školy pro ‚campesinos' (zemědělce). Jak to děláte, abyste motivovali lidi k práci a udržovali jejich pracovní nadšení?"

„Compañero Otto, viděl jsi mě dole obdělávat traktorem půdu? Vlastně neviděl, ale to nevadí. Takže pokud chci udržovat pracovní nadšení zemědělců, musím jim jít příkladem. Můj pracovní elán a nadšení se na ně přenáší. Dříve, za kapitalismu, to bylo samozřejmě z tohoto pohledu jednodušší. To přiznávám. Kdo pracoval, dostal zaplaceno, kdo měl levé ruce, toho jsem propustil. Ale většina zemědělců žila v bídě. To chceme napravit!"

V duchu jsem si pomyslil, že je to nevhodný „přepych", aby si mohl dovolit jako hlavní představitel velkostatku obdělávat půdu traktorem. A jak dlouho asi vydrží povzbuzovat pracovní nadšení vlastním příkladem? A kdyby

takovým příkladem šel normální, řadový člen družstva, a ne Ramón Castro, také by to fungovalo?

Po asi dvouhodinové prohlídce terénu jsme vybrali tři místa vhodná pro vybudování malé přehrady. Domluvili jsme se na další návštěvě, abych byl přítomen při zahájení stavby jedné z nich, pro kterou se rozhodnou. Na závěr mi daroval celý svazek tlustých doutníků, které vyrábí jedna speciální továrna pro zvláštní účely. Nemohl mi darovat nic lepšího, neboť to byly bezesporu nejlepší doutníky na světě. Takové se nedají nikde koupit, ani kdyby byly placeny zlatem.

Na závěr své návštěvy Ramóna Castra jsem si přece jen neodpustil ještě jednu otázku:

„Compañero Castro, vaše zemědělské družstvo ve Valle de Picaduras na mě zanechalo hluboký dojem. Také u nás, v Československu, máme podobná dobře fungující družstva, ale ta do jisté míry zavádějí prvky podobné tržnímu hospodářství. Nestaví tedy svoje perspektivy na nadšení lidí pro myšlenku socialismu, ale vytvořili velmi zajímavý pobídkový systém, který nutí lidi k vysokému pracovnímu výkonu. Myslíte si, že se vám podaří přeměnit celou Kubu na jedno velké, prosperující Valle de Picaduras a vybudujete beztřídní komunistickou společnost?“

Na to mi odpověděl: „Celý svět je jedno velké jeviště a každý se snaží hře, kterou hraje, dát nějaký název. Není tak jednoznačné, jestli usilujeme o socialismus či komunismus, máme svoji vlastní kubánskou cestu a ta spočívá hlavně v tom, uhájit si nezávislost. My jsme žili po celá staletí pod nadvládou Španělů, potom zase přišli Američané. Nechceme, aby nám někdo diktoval, co máme dělat. O tom si chceme rozhodovat sami. Jsem si jistý, že po tom touží většina Kubánců.“

Hemingway na Kubě

Jedna velice respektovaná americká pojišťovací společnost přišla v roce 1968 s informací, že novináři vykonávají jedno z nejnebezpečnějších povolání na světě. Nastal velký poprask, neboť všichni ostatní se hlásili k tomuto privilegiu. Špioni, piloti sportovních letadel, ochranky presidentů, pokladníci v bankách, potápěči, a dokonce jeden listonoš, který roznášel poštu v Chicagském ghettu. Ale Hemingway byl ze všech největší kaskadér, dobrodruh a romantik. Jakoby všechna nebezpečenství světa přitahoval, tato změnila směr a vždy udeřila přímo na něj. Když stál pod stropem nějakého domu, spadl mu na hlavu, když vybuchl granát ve válečné vřavě, bylo to na jeden metr od něho. Když ve třicátých letech sbíral na Kubě materiál pro svůj článek z oslav Svatého Fermína (San Fermín), převálcovalo ho na zemi zběsilé stádo býků připravených na zápas. V padesátých letech se stal prvním člověkem na světě, který přežil dvě různé havárie sportovního letadla během 24 hodin. Skoro vždy, když praktikoval nějaký sport, polámal si ruce či nohy nebo rozbil hlavu. Takový byl Hemingway. Křehký, snadno zranitelný, ale vždy stál na přídi lodi, vždy tam, kde se něco dělo. O svém literárním díle sám prohlásil:

„Pokud popisuji něco z mého života, co jsem sám zažil, pak to stojí zato. Ale vše mezi tím jsou prázdná, hluchá místa."

V roce 1960 Ernst Hemingway pociťuje první příznaky duševní lability. Jen s velkými obtížemi ve Španělsku dokončuje svoji reportáž „Krvavé léto" a rychle odjíždí do Idaha na kliniku. Zde se s přestávkami léčí. Nepomáhají však žádné prostředky ani elektrické šoky. Dne 2. července 1961 si proto sám bere život. Jeho usedlost Vigia v Havaně osiřela

Ernest Miller Hemingway se narodil roku 1899 a v roce 1961 spáchal sebevraždu. Poprvé navštívil Kubu v roce 1928. V roce 1941 koupil usedlost La Vigia v havanské čtvrti San Francisco de la Paula a v ní žil až do roku 1960, kdy Kubu opustil.

První busta velkého spisovatele byla zhotovena a postavena v Cojimaru přímo naproti mola, z něhož tak častokrát Hemingway vyjížděl na moře na své bárce Pilar.

a jeho žena Mary Hemingwayová ji daruje se vším zařízením kubánské vládě. Tak vzniklo Hemingwayovo muzeum.

V Cojimaru, v odlehlé čtvrti Havany přímo na pobřeží, je park a v něm rybáři postavili bustu velkého spisovatele. Když jsem se byl před mnoha lety na ni podívat, abych vzdal hold velkému „Američanovi", měl jsem štěstí. Přímo na ulici vedoucí k parku jsem potkal Gregorio Fuentese se skupinou rybářů. Po několika přátelských slovech se dal do řeči:

„Když se rybáři dozvěděli, že ‚el americano' je po smrti, dali si v parku schůzku. Všude kolem bylo vidět jejich tvrdé tváře, jakoby z vyčiněné kůže, jejich ruce pořezané od rybářských vlasců a těla vysušená a zakonzervovaná slaným větrem. Tam se domluvili, že pro ‚el viejo' – starce či otce, jak mu něžně říkali, postaví sochu. Ani se nenapili, protože se domnívali, že by se to otci nelíbilo. Našli sochaře, ale nebyl bronz. My ho máme, řekli rybáři, a sundali ho z přídí svých bárek. Když to sochař uviděl, odmítl si vzít odměnu za práci. Ta dopadla velmi dobře a bronz, po léta zvyklý na útok slané mořské vody, snad vydrží věčně."

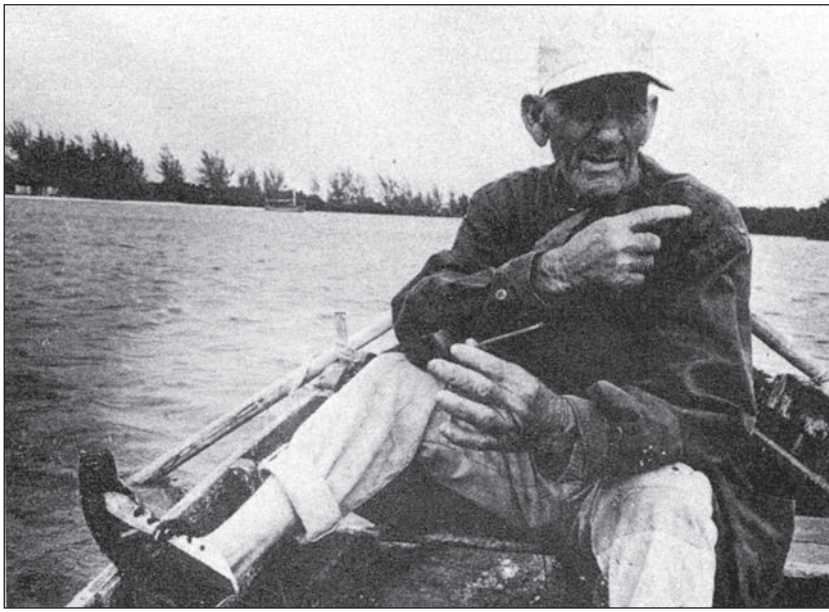

Tak vzniklo první náměstí na světě s názvem „Plaza Hemingway“. Přesně jeden rok po jeho smrti, 2. července 1962, byla busta samotnými rybáři, bez velkých okázalostí, odhalena. A náměstí je přímo naproti mola, z něhož tak častokrát Hemingway vyjížděl na moře na své bárce Pilar. Na těchto cestách ho vždy doprovázel lodivod a jeho věrný přítel, Gregorio Fuentes. Poprosil jsem ho, aby mi něco zajímavého pověděl. Jeho svrastělá tvář vysušená solí a větrem jakoby se napnula, z jeho očí sršely jiskry, nějaká neviditelná síla, možná sám duch Hemingwaye, jakoby mu nalila do žil nový život při vzpomínkách.

„Když se ‚el americano‘ cítil unavený z častých oficiálních i neoficiálních návštěv na své fince Vigia, vzal loď a hledal únik v ‚Cayo Paraíso‘ (rajský mys). Na těchto cestách jsem ho doprovázel já a jeho žena. Malou loď jsme vždy naplnili proviantem, hromadou papírů a měkkých tužek číslo dvě. V tomto ráji korálových útesů nacházel vždy únik a klid na psaní. Ale i zde měl svůj pevný řád. Vstával brzy ráno a psal do jedenácti hodin. Potom vždy skočil

Gregorio Fuentes, bývalý kapitán Hemingwayovy lodi Pilar, vzpomíná na časy, kdy velkého spisovatele doprovázel na moře. Při jejich společných výpravách se v hlavě Hemingwaye zrodil námět novely „Stařec a moře“, za niž získal v roce 1954 Nobelovu cenu za literaturu. Gregorio zemřel v roce 2002 ve věku 104 let.

Hemingwayova usedlost La Vigia v San Francisco de la Paula byla po jeho smrti přeměněna v muzeum.

do vody, zaběhal si po pláži se svojí ženou Mary, oba byli vždy nazí. Bylo to pro něj to největší možné uvolnění. Já jsem po tu dobu byl na palubě, samozřejmě oblečen, a připravoval oběd. Po obědě byla vždy ‚siesta' – krátký odpočinek a pak ‚el padre' (otec) pokračoval v psaní. Někdy se místo toho vydal na moře, aby nalovil ryby na druhý den. Obrovským problémem byl led do nápojů. Museli nám ho vozit až z Marielu. Čekali jsme na led vždy v domluvenou hodinu, já, Mary a Ernest. Po několika přípitcích spolu a s přáteli jsme se pak vraceli do našeho pozemského ráje.

S láskou všichni vzpomínáme na časy, kdy se zde filmoval ‚Stařec a moře'. Vydělávali jsme tenkrát hodně peněz. Pro lidi z Cojimaru to byl velký svátek. Dodnes se vypráví o rybářích se jmény Cachimba, Cheo López, Ova, Tato, Carnero a dalších."

Rozloučil jsem se s Gregoriem i s jeho přáteli. Hemingway nám všem zůstal pouze ve vzpomínkách.

I když jsem později ještě mnohokrát navštívil finku Vigia v Havaně, s opravdovým duchem Hemingwaye jsem se

setkal až na jihovýchodě Kuby v provincii Oriente. V blízkosti města Santiago de Cuba je městečko El Cobre. Je to poutní místo velkého významu, neboť zde Panna Marie z Cobre vykonala několik zázraků. Proto do kapličky dávají poutníci milodary a je jimi obložena po všech stěnách. Některé dary jsou velmi kuriózní. Například výložky ruských oficírů nebo třeba dar od matky Fidela Castra s přáním, aby se z něj nestal špatný člověk. A sem daroval Hemingway i svoji Nobelovu cenu za román „Stařec a moře“. Když jsme si ji ve vitríně fotili, přiběhla nějaká starší žena a navrhla, abychom si ji z vitríny vyndali a šli vyfotit na světlo na ulici. Ani nás nedoprovázela. Byla to přímo neuvěřitelná neopatrnost. Možná si nebyla vědoma velké hodnoty tohoto ocenění světového spisovatele. Za několik let později jsem četl zprávu, že Nobelova cena byla ukradena. Během několika dnů však byli dva lupiči chyceni a vzácná trofej vrácena na své původní místo.

Na tomto místě se chci ještě zmínit, že některé záběry na moři při natáčení filmu „Stařec a moře“ se odehrávaly v peruánských vodách a Hemingway si vyžádal jako poradce našeho slavného cestovatele a mořeplavce Eduarda Ingriše.

Odpočinek „vaqueros“ neboli kovbojů při sklizni cukrové třtiny v provincii Oriente dýchá starými časy amerického západu. Foto z roku 1979.

Cesta do Oriente

Dnes je sobota. Na ministerstvu stavebnictví v Havaně jsou soboty pracovním dnem. V poledne volám jako vždy do svého bytu v Sierra Maestra v Havaně. Moje dcera Viola má opravdovou radost z mého sdělení, že pozdě odpoledne, až se vrátím z práce, půjdeme na „Plaza de Catedral“ nakupovat a potom na večeři. Fidel povolil na Katedrálním náměstí atraktivní trhy, aby se staly lákadlem pro turisty. Prodávala se zde hlavně kubánská „artesanie“ neboli výrobky uměleckých řemesel, jako ručně dělané proutěné košíky, plátěné halenky buď pobarvené nebo s nápisy, všelijaká po domácky vyrobená galanterie, mořské mušle všech velikostí, keramika, dřevěné sošky z vzácného dřeva od různých řezbářů, ozdoby a jiné drobnosti.

Pozdě odpoledne jsme se tedy vypravili na Katedrální náměstí. Nebylo tam však ke koupi nic zajímavého, co by nás nějakým způsobem zaujalo. Zato taneční skupina předváděla afrokubánské tance. Využil jsem toho a pořídil několik fotografií. Potom jsme šli do nedaleké telefonní ústředny objednat hovor do Československa. Bylo to však beznadějné. Museli bychom prý čekat několik hodin, možná i dnů. Dnes se to může zdát neuvěřitelné, ale skutečně tomu bylo tak a mnohokrát jsem strávil na telefonní ústředně i celou noc a část následujícího dne. A to ne proto, že by volaná osoba v Československu nebyla na příjmu. Samozřejmě i ta druhá strana byla po celou dobu blízko telefonu v očekávání mého hovoru.

V úterý se začínám připravovat na cestu do Holguínu, hlavního města provincie Oriente. Tato provincie mi byla

svěřena po odborné stránce pod osobní dohled se záměrem pozvednout odbornou úroveň tamních pracovníků a dohlížet na projekční přípravu a výstavbu některých velkých, zejména vodních staveb. Proto jsem jezdil do Holguínu alespoň jednou měsíčně, a to vždy na několik dnů.

Ve středu jsem tedy odletěl do Oriente. Doprovázel mě Bulhar Emil Stojčev, hlavní poradce ministerstva stavebnictví pro hydrogeologii. V Holguínu na letišti nás očekávala hlavní geoložka Victoria Reyes. Byla to mladá žena s buldočí tváří a tělem zdatného kováře. Její opravdovou a asi jedinou láskou byla geologie. Při expedicích do hor mi byla vždy více než rovnocennou partnerkou. Po krátké návštěvě podniku pro aplikovaný geologický průzkum ENIA (Empresa Nacional de la Ingeniería Aplicada) jsme ihned odjeli džípem do města Bayamo. V hotelu Contra Maestre na nás čekala hejna komárů, švábů neboli „kukarači" a mytí na dvorku v lavoru se studenou vodou. Chodby starobylého hotelu však byly vyzdobeny goblény z minulého století, nad nimiž moje srdce zaplesalo. Bohužel, zde to nikomu nic neříká, spíše to považují za staré harampádí.

Běžným dopravním prostředkem v horách na Kubě je kůň. Venkovan poblíž Bayama při rozvozu mléka.

Následující den brzy ráno vyrážíme do hor. Tedy já, Emil, Victoria a Armén Georgie z Jerevanu, který žije v Holguínu a je hlavním zahraničním poradcem podniku. Džíp nám již vzali, jedeme na korbě nákladáku. Ale prý je to tak lepší, neboť nás čeká velmi nepříjemný horský terén a musíme přebrodit několikero poměrně hlubokých řek. Po cestě přibíráme hodně venkovanek, které čekají na prašné cestě v naději, že něco pojede. Na Kubě je to zcela běžný zvyk a každý řidič považuje skoro za svoji povinnost, aby čekající cestující přibral, pokud jsou ještě volná místa. Venkovanky

Geoložka Victoria Reyes s velkou odvahou prozkoumala jeskynní systém řeky Corojo, která se zde ztrácela v podzemí.

se dočkaly a dělaly nám příjemnou společnost.

Cílem naší cesty je řeka Corojo v pohoří Sierra Maestra, kde máme posoudit možnost výstavby velké přehrady. Nejedu sem poprvé. Při mé předchozí návštěvě v dubnu nás překvapila nesmírná vedra a trpěli jsme žízní, neboť k pití nebylo nic než voda z řeky. I tehdy jsme byli ubytováni v indiánské chatrči (bohío) u horalů jménem Enrique a María. Oba domorodci nás již před odjezdem z Holguínu prostřednictvím Victorie avizovali, že chystají oslavu na naše uvítání. Nakoupili jsme tedy v prodejně pro zahraniční techniky v Bayamu zásoby piva, rumu a jediného druhu kubánské limonády. Po cestě jsme pak od zemědělců koupili cibuli a česnek a v poslední větší vesnici, Giuze, sehnali led na chlazení nápojů. Jízda do hor se vším tím nákladem byla strastiplná, neboť cesty byly vyprahlé, prašné a na mnoha místech rozryté probíhajícími zemními pracemi. K Enriquemu jsme dojeli až ve tři odpoledne zcela unaveni a žízniví, neboť nakoupené nápoje byly určeny na večerní oslavu a mnozí domorodci se k takovému pití jen málokdy dostali, takže nám dělalo radost, že jsme je tímto způsobem mohli pohostit. I když na korbě nákladáku byl malý domeček proti nepohodě, neskýtal přílišné pohodlí pro náročnou jízdu horským terénem. Přijali jsme proto s povděkem „pohodlí“ indiánské chatrče a šálek doma vypražené silné kávy, která je bezesporu svojí kvalitou jednou z nejlepších na světě. Brzy poté z nás jako zázrakem únava spadla a rozdělili jsme si pracovní úkoly. Do večera bylo ještě daleko, a tak jsem se vypravil na Enriqueho koni do hor, ověřit si ještě některé otázky geologické stavby údolí, které přicházely v úvahu pro výstavbu přehrady. Emil a Viktorie dostali za úkol prozkoumat jeskynní systém podzemní řeky. Kdyby tato podzemní řeka odváděla vodu z našeho údolí do jiné řeky na druhé straně hory, mohlo by to velmi zkomplikovat možnost výstavby nádrže. Doprovodil

jsem je až k místu, kde se část vody z naší řeky vlévala při patě svahu do jeskynních prostor. Nabádal jsem je k nejvyšší opatrnosti, ale jak Emil, tak Viktorie jsou velmi zkušenými geology a dají na sebe pozor. Zatím co Emil se svlékl do plavek, Viktorie vlezla do řeky oblečená a valila se kupředu jak buldozer. Jerevanec Georgii byl vyslán na výzkumy na levý svah budoucí přehrady, kde jsem měl podezření z rozsáhlého fosilního sesuvu svahu, který by se mohl po napuštění přehrady dát znovu do pohybu a zavalit přehradní nádrž. Potom jsem pokračoval v cestě, abych i já splnil své úkoly. Práce byla však rozdělena i mezi ostatní. Zatím co my geologové jsme plnili svoje úkoly v terénu, Enrique se vypravil do hor sehnat někde „chívo“ neboli kozla a také najít vhodnou pekárnu, která by ho upekla.

Když jsem se vrátil kolem sedmé hodiny večerní z prohlídky terénu, Emil právě zabíjel kozla a manželka Enriqueho

Venkovanky nám dělaly příjemnou společnost při cestě do Coroja v pohoří Sierra Maestra. Byly oblečeny do stejnokrojů sběraček kávy na plantážích v horách, kam měly namířeno.

Bulharský hydrogeolog Emil Stojčev spolu s „guajirem“ Enriquem připravují kozla k převezení do pekárny.

mu asistovala. Když byl kozel zabitý, Enrique pod jeho kůži strčil trubičku z rákosu, kozla nafoukl a potom velmi umně stáhnul kůži. Když poté Emil kozla rozpáral, Enrique chtěl vyhodit vnitřnosti psům, neboť na Kubě, stejně jako jinde v Latinské Americe, neznají jejich cenu a neumí je upravit. Emil to však nedopustil. Perfektně vyčistil i střeva a nakrájel je na kolečka. Z toho všeho potom udělal vynikající polévku. Kozla potom naplnil nádivkou z bílého chleba a juky a použil při tom různé tropické byliny a koření, kterých bylo kolem hojnost. Řidič nákladního auta potom naložil kozla na korbu nákladáku a odvezl na druhou stranu řeky do pekárny.

To se již začali scházet domorodci z okolních „bohíos“ (zde chatrčí z palmových kmenů se střechami z palmového listí). Přilákala je vůně silně kořeněné polévky. Bylo jí hodně, a tak se dostalo na všechny a nemohli si ji vynachválit. Nevěřili tomu, že to je z vnitřností a ihned chtěli recept. Všichni se nasytili a hojně se dostalo i na děti. Po jídle si nás venkované podrobně prohlíželi, šahali nám neověřícně na vlasy a chovali se jako malé děti. Ještě nikdy neviděli pohromadě Čecha, Bulhara a Arménce. Ale to se již strhla silná bouře. Vzduch byl ihned prosycen těžkými tropickými vůněmi a jak je zde zvykem, zcela náhle spadla absolutní tropická tma. Stačili jsme ještě zaregistrovat, že řeka se jako mávnutím proutku proměnila ve řvoucího dravce a vylila se z koryta. Řidič nákladního auta se ještě stačil vrátit, ale bylo absolutně nemyslitelné asi za hodinu potom přejet na její druhou stranu pro upečeného kozla. Polévka již byla domorodci snědena, hlad byl neúprosný a chuť na upečeného kozla ještě větší. Proto jsme vzali za vděk, když manželka Enriqueho María uvařila

Chatrč Enriqueho „bohío“ vybudovaná z kmenů palem a se střechou z palmového listí nám skýtala nebývalé pohodlí.

juku a tu jsme potom posolenou jedli a zapíjeli pivem a potom rumem, neboť limonádu již vypily domorodé děti. A protože neustále pršelo a všude se rozkřiklo, že se rozdává rum a vařená juka, brzy se slezli domorodci i z okolních svahů, a tak nás bylo stále víc a víc. Všichni příchozí nás podle místního zvyku líbali na tváře, plni zvědavosti si nás ze všech stran prohlíželi a nevěřícně osahávali. To již bylo jasné, že na druhou stranu řeky se dnes večer ani v noci už nedostaneme a nebude ani pečený kozel, ani náš návrat do Bayama do hotelu. Zkoušeli jsme se dostat na druhou stranu řeky na koni, ale ten cítil neznámé nebezpečí z absolutní tmy a řvoucí řeky. Když jsme si však vzpomněli na včerejší noc v hotelu Contra Maestre, kde nás přivítala hejna komárů a kukaračí, s povděkem jsme přijali nabídku zůstat v indiánské „bohíos“. Osobně jsem tuto skutečnost uvítal, neboť mi dávala nečekanou možnost prostudovat si zařízení i konstrukci chatrče a nahlédnout více do života domorodců. Když s tím vyslovili souhlas, dal jsem se ihned do práce, zatímco ostatní seděli venku u ohniště a dojídali zbytky uvařené juky a dopíjeli zbytky rumu. Ze šesti

zakoupených lahví Havana Clubu nezbylo za malou chvíli vůbec nic.

Zařízení chatrče bylo na úrovni našeho středověku, nebo možná se spíše podobalo době kamenné. Nekritizuji to však, pouze konstatuji, neboť je zcela vyhovující, účelné a naprosto v souladu s životem těchto lidí žijících v lůně tropické přírody. Nejvíce mě zaujala dřevěná pec s roštem, zasazeným do dvou řad po domácky vyrobených cihel. Pod roštem žhnulo dřevěné uhlí, získané od místního „carbonera“ – uhlíře. Na roštu pak byl postaven jediný výkřik moderní techniky v tomto obydlí, tlakový hrnec. To svědčilo přece jen o jistém pokroku, neboť při pobytu mezi kečuánskými indiány v Kordillerách jsem se setkal s názorem, že je to vynález ďábla a zásadně jej odmítali. Ostatní hrnce však byly z plechu a po domácky vyrobené, hrníčky pak byly vyrobeny z konzerv a již všelijak pokřivené. Několik hliníkových nožů a lžic bylo zakoupených v obchodě. Vidlička se na Kubě používá málo, v horách je skoro neznámým pojmem. Při pohledu na třídílnou dřevěnou polici na druhé straně chatrče jsem však užasl, neboť v ní byly uloženy docela pěkné sklenice a hrníčky na kávu. Na odkládacím stolku pak váhy, mlýnek na ovoce, zajisté starší než jeho majitelé, na stěně pak visely mačety, kladivo, kleště a velký nůž. Povrch jídelního stolu byl zcela pokryt vypálenou hlínou. Aby byl v peci větší žár, rozdmýchával Enrique oheň tak, že mával kolem ohně starým kovbojským kloboukem. Nad postrojem na koně by znalec zajásal. Byl umístěn na dřevěné koze, na něm byla kožená brašna a starobylá, perlami z mušlí vykládaná mačeta, na kterou byl Enrique velmi hrdý. V ložnici byla umístěna dřevěná postel s moskytiérou. Byla již připravena pro nás a byl jsem šokován, jak čisté a pěkné bylo povlečení. Toaletní stolek je velmi primitivní a je v něm hřeben, voňavka, pudr, deodorant, brýle a špejle. Na šňůře pak byly přehozeny kalhoty, košile, sukně a bunda, vedle na odkládacím stolku staré hadry a všelijaké harampádí.

Chodba je součástí interiéru. Na odkládací stěně jsou zapíchnuty staré pohlednice, křivý rezavý nůž, holicí štětka a vlaječka Geotestu Brno, kterou jsem jim při mé poslední

návštěvě daroval. Na druhé stěně byly fotografie všech dětí a vnuků, žehlicí prkno a jedna panenka, u stěny stoleček zcela pokrytý panenkami. Takový stoleček s panenkami je pro kubánskou rodinu stejně typický, jako vystavené fotografie všech členů rodiny. Středem chodby pak protékala strouha, která patřila k interiéru. Byla velmi užitečná, neboť v chatrči měly svůj domov i slepice, kozy a prase. Na druhé straně chodby za strohou pak byla druhá ložnice s dominantou, jíž byla po domácky vyrobená knihovna. Enrique byl na ni velmi hrdý a považoval se za vzdělance. Také měl kvůli své knihovně mezi domorodci respekt a patřičnou úctu. Samozřejmě mě zaujaly tituly jeho knih – poesie od Fajarda, kniha Bílý tesák od Londona, Revoluce na Jávě od Fernanda Figuereda, Čapajev od Dmitrije Furmanova, Don Quijote od Cervantese, kniha Život ještěrek a Kapitál od Karla Marxe.

Když jsem skončil s prohlídkou domorodé chatrče, byli všichni již patřičně veselí a zároveň smutní z představy, že pochoutka z kozla je ještě v pekárně a není naděje, že by voda rychle opadla a podařilo se přejet řeku. Enrique začal zpívat vlastenecké písně a potom se zápalem recitoval verše. Pochopil jsem, proč je považován za vzdělance a proč k němu všichni domorodci chodí na radu. Hrdý byl i na to, že celkem vychoval 42 dětí s různými ženami a všem se snažil, v rámci svých možností, poskytnout základní vzdělání. I v očích jeho současné ženy Marie bylo vidět, jak i u ní požívá patřičné úcty a z obou partnerů vyzařoval pocit rodinného souladu a porozumění. Domorodci přijali s povděkem, že i já jsem zazpíval české písně a Emil a Georgii zase ty svoje. Atmosféra kouzelného večera byla znásobena i skutečností, že do chatrče vlezli nejen všichni přítomní domorodci, ale i všechno živé kolem – psi, kočky, slepice, krůty, velké prase a několik selátek, kačeny, kozel a kůň. A jak by ne, když venku byla absolutní tma, stále pršelo a z pralesa se ozývaly podezřelé zvuky. Teprve pozdě v noci se domorodci odplížili za svitu baterek do svých „bohíos“. Zhasli jsme svíce a zalehli. Brzy nato mě však probudil pocit nesmírné žízně. Měl jsem pro tuto příležitost v sudu v kuchyni schovanou konzervu ananasové šťávy.

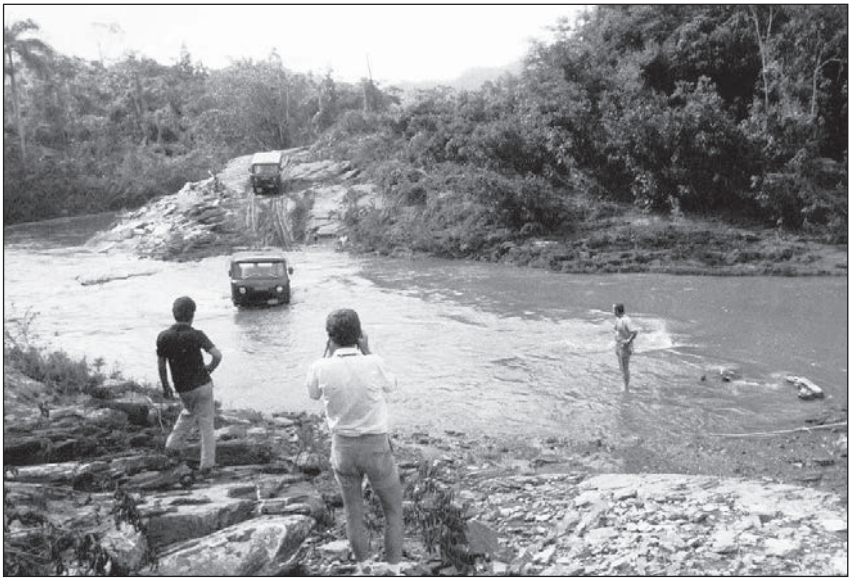

Teprve druhý den ráno se nám podařilo přejet řeku a vydat se zpět do Bayama.

Vykradl jsem se z postele a šoural se bosýma nohama po hliněné podlaze. Absolutní tma mi však znemožňovala jakoukoliv orientaci, a navíc jsem musel dávat pozor, abych někoho nezašlápnul nebo nenarazil na nějaké zvíře. Po půlhodině šátrání jsem minul kamennou lávku a spadnul do strouhy rozdělující „bohío“ na dvě půlky. Nakonec jsem se dostal šťastně do kuchyně ke své tajné skrýši. Vedle ní na kuchyňském stole zhluboka oddychovali Enrique s Marií. Poskytli mi svoje lože a sami spali takto uboze. Ale bylo to zajisté lepší, než spát na hliněné podlaze, což byl osud mých dvou kolegů expertů. Po návratu k mému loži jsem byl ovšem celý mokrý a nohy celé černé od bahna. Takže nezbývalo, než je mít z postele vystrčené. To se nelíbilo ani praseti, neboť ráno mi je celé olízalo a tím jsem se šťastně probudil.

Všichni ještě po té veselici spali. Potichoučku jsem se vytratil z chatrče. Nebe bylo jako vymydlené, ale řeka stále ještě bouřila a nad horami se blýskalo „na časy“. Přijde znovu déšť, nebo to jsou poslední záchvěvy tropického lijáku? Opadne konečně řeka a umožní nám dokončit náš

pracovní program? Po chvíli okouzlení, neboť tropické klima a prales prosycený vůněmi koření a různými zvuky mě vždy uchvacuje, jsem sešel k řece do jednoho klidnějšího zálivu dosud rozbouřené řeky k vykonání ranní očisty. Voda byla kalná a studená, ale jiná k disposici nebyla. Teprve kolem desáté dopoledne se podařil jednomu domorodci hrdinský čin a na koni přebrodil řeku a dovezl z pekárny kozla. Maso bylo studené a chuť čerstvě upečeného masa tedy ta tam. Domorodci však byli plni obdivu ke kuchařskému umění Emila a jen pomlaskávali. Zde by si totiž nikdo nedal takovou práci s úpravou kozla před odvezením do pekárny a navíc ještě s plněním jeho těla kořeněnou nádivkou a to, i kdyby to dovedl. Sedli si potom do houpacích židlí nebo na zápraží, zapálili po domácky ubalené doutníky a pozorovali vykoupanou přírodu. Budou tak sedět až do večera. Takový je tu zvyk a co by také jiného dělali. Příroda je zde štědrá, všechno roste divoce samo a pokud se i něco zasadí, jako třeba juka nebo jiné plodiny, vlahá tropická příroda se o ně sama postará. My jsme však již dále nemohli mařit čas, a tak, obdarováni voňavou mátou peprnou, nepostradatelnou pro koktejl z kubánského rumu „mojito“, naložili jsme věci na korbu náklaďáku a vypravili se dolů k brodu. Pohled na řeku dosud budil oprávněný strach a šofér váhal. Svlékl jsem se proto a brodil se s tyčí na určování hloubky na druhou stranu. Místy bylo vody až po ramena a prudký proud řeky mě strhával. Musel jsem se proto vrátit, ale podařilo se mi alespoň označit nejvhodnější místo k riskantnímu přejezdu. Vlezl jsem za ostatními na korbu a vyprovokoval řidiče náklaďáku k činu. Místy nás při přejezdu řeka odtlačovala a diváci na druhé straně nás pozorovali s hrůzou v očích. I když rovněž potřebovali přejet řeku, k podobnému činu odvahu nedostali. My jsme to ale šťastně zvládli, zamávali z druhé strany řeky Enriquemu a Marii a domorodcům a vydali se zpět do Bayama. Následující den nás očekávalo posouzení možnosti výstavby přehrady na řece Cautillo v Charco Redondo. Ale to je již jiná historie.

Poradenství v Oriente

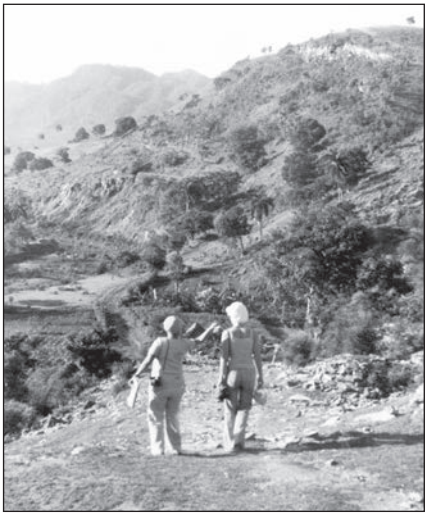

Přehradní profil na řece Corojo se nacházel v rozsáhlém skalním sesuvu, který znehodnocoval navržené přehradní místo.

Uplynulo mnoho vody, než jsem se opět vrátil vykonávat poradenskou činnost do Oriente.

Nastaly velké deště, potom sklizeň cukrové třtiny, jíž se někteří pracovníci museli zúčastnit, a některé další problémy. Nicméně, geologicko-průzkumné práce pro přehrady na řekách Corojo, Charco Redondo a Cautillo pokračovaly zdárně kupředu a moje poradenská činnost byla již více než potřebná. Studovaný přehradní profil na řece Corojo se podle všech příznaků nacházel v rozsáhlém sesuvu a bylo třeba vyslovit konečné stanovisko a rozhodnout o jeho dalším osudu. Projektanti prý ze zoufalství již navrhli náhradní místo pro výstavbu přehradní hráze na řece Bayamo. Jednalo se ale o místo méně vhodné z vodohospodářského hlediska. A tak jsme se tam nejdříve vypravili. Ale opět jsme šlápli vedle. I projektanty vyhlédnuté přehradní místo na této řece se nacházelo v rozsáhlém skalním sesuvu, který je z hlediska možné výstavby znehodnocoval.

Následujícího dne jsme tedy navštívili spolu s Viktorií a Georgiem navržené přehradní místo na řece Corojo. Byl to ten přehradní profil, do nějž jsem při minulé návštěvě před několika měsíci poslal Jerevance Georgie, aby ho prozkoumal. Již tehdy vyslovil podezření na existenci rozsáhlého sesuvu. Výzkum jsme však nemohli dokončit, protože přišla velká voda a musel jsem se vrátit do Havany.

Terén v místě, kde měla být postavena hráz, byl zarostlý hustými keři a postup v příkrém svahu obtížný, ba nemožný. Moji snahu prozkoumat terén podrobně brali proto moji kolegové spíše jako posedlost. Morfologie svahu jasně prokazovala, že jde o rozsáhlý sesuv svahu do údolí. Viky a Georgii si tím byli tak jistí, že ani necítili potřebu dalšího

Geologové s napětím očekávají můj návrat. Našel jsem ztracené speciální mapy?

výzkumu. Proto mi s velkou ochotou svěřili tajné mapy a úkol problematiku dořešit.

Vydal jsem se tedy vzhůru. Brzy jakékoliv cestičky skončily a musel jsem se plazit po zemi hustými keři a bodláčím. Orientace nebyla žádná, jen jasný cíl – stále nahoru. K lezení jsem potřeboval obě ruce, a tak jsem si tajné mapy dal na břicho pod džínovou sportovní košili, která byla na podobné terénní podmínky zvyklá. Po více než hodinovém plazení do prudkého svahu, zcela vysílený, jsem se dočkal odměny. Nejenže se mi podařilo zmapovat rozsah sesuvu včetně jeho odlučné oblasti, ale otevřel se mi pohled i na protější svah. Byl očividně rovněž postihnut svahovými pohyby, o nichž jsme dosud neměli ani tušení.

Cesta dolů byla únavnější než nahoru. Na mnoha místech jsem se sesul po rozvětralé hornině. Dole mne již očekávali plni obav. Byli překvapeni mým vzezřením. Košile, má milovaná košile, byla zcela rozedraná a já také. Měl jsem však šťastný výraz ve tváři, neboť zase o jednu starost méně. Úkol byl splněn – a přehradní profil

definitivně zamítnut! Najdeme konečně vhodné místo k výstavbě přehrady?

Viktorie, známá spíše pod jménem Viky, mě však pozorovala s nevyslovenou otázkou. Vše bylo připraveno k odjezdu, všechno důležité bylo řečeno a já stále nic. Georgii z Jerevanu a kubánští geologové leželi v chládku pod autem, neboť prudký žár slunce spaloval vše živé. Náhle jsem pochopil. Tajné mapy. Pod rozedranou košilí nemám nic. Ovládl mě pocit zděšení. Viktorii také. Nepropadáme však panice. Každá věc má vždy své řešení. Náhle jsem opět nabyl jako zázrakem ztracenou sílu. Nechávám geologické vybavení dole a vydávám se znovu na strastiplnou pouť do svahu. Nyní musím uplatnit své stopařské zkušenosti získané v dětství čtením dobrodružných románů. Najít mapy však bylo podle mínění Viky nemožné.

Zoufale jsem se stále díval před sebe do vysokého svahu, do nepropustné džungle, a prodíral se nahoru. Cestička, po níž jsem předtím šel, opět brzy skončila. Kde však najít místo, na němž jsem si lehl na břicho a začal se plazit? Podle polámaných větviček jsem se nakonec pro jedno místo rozhodl. Nebylo to však jednoduché, protože polámané větvičky byly rozsety všude, zřejmě od zvěře, která se dostane do každého, byť neprostupného místa. Nakonec jsem se rozhodl pro metodu analogie. Plazil jsem se intuitivně a bez dlouhého přemýšlení cestou nejmenšího odporu. Asi po hodinovém úsilí, kdy se veškeré naděje na nalezení map ztrácely v nedohlednu, jsem je našel. To mě tak vyvedlo z míry, že jsem se plazil ještě dalších deset minut a našel nakonec i poznámkový blok, který sice kubánskou stranu nezajímal, ale měl jsem v něm mnoho cenných geologických údajů z této mapovací túry. Cesta dolů již pro mě byla letem v oblacích. Dodnes nemám ani tušení, jak by to asi dopadlo v době, kdy mapové podklady byly chráněny vysokým stupněm utajení.

Další den nás čekala zajímavá práce. Kubánský geolog Roberto spolu s Viky se vydali v pracovním oděvu korytem podzemní řeky, aby prozkoumali jeskynní systém a zjistili možnou spojitost mezi údolími řeky Corojo a Guiza. Již stavěná přehrada Guiza se nachází v sousedním výše

položeném údolí. Pokud by taková spojitost mezi oběmi údolími byla potvrzena, znamenalo by to možnost úniků vody do níže položeného údolí řeky Corojo.

Vyzbrojeni svítilnami a kompasem, měřili délku jednotlivých úseků podzemních prostor a jejich směr, abychom mohli posoudit eventuální souvislost podzemního toku s tektonickou stavbou území. Po asi dvou hodinách se oba vrátili. Již jsem měl o ně velké obavy, protože ani jeden z nich nemá speleologické zkušenosti a neprobádané jeskynní systémy bývají nebezpečné. Samozřejmě byli mokří, celí od bahna a velmi unavení. Co ovšem dokáže stokilová Viky, dokáže málokterý muž. Dostali se osmset metrů daleko. Pak narazili na velkou jeskyni, která končila podzemním sifonem. Neměli vybavení, aby mohli sifon podplavat, a navíc by to bylo velmi riskantní. Kubánci většinou nejsou dobře vybaveni pudem sebezáchovy a zřejmě by to byla Viky udělala, kdyby ji od toho Roberto neodradil. Výsledky jejich měření však byly pozoruhodné a jednoznačně potvrzovaly souvislost jeskynního systému s tektonickými poměry pohoří.

Do Havany jsem se vrátil asi po deseti dnech s pocitem dobře vykonané práce. Čekalo mě tam nemilé překvapení. Nemohl jsem tomu uvěřit, ale na parkovišti před hotelem Sierra Maestra nestála moje milovaná Simka. Dával jsem ji s jedním leteckým mechanikem několik měsíců dohromady, aby byla připravena sloužit ještě další dva až tři roky. Obcházel jsem beznadějně parkoviště a přilehlé ulice, ale nepřineslo to žádný výsledek. Byl pátek a někteří moji kamarádi si všimli, že ještě před několika dny ji tam viděli. Zpráva o této krádeži se mezi experty rychle roznesla, ale nikdo nemohl podat žádná svědectví. Na Kubě v té době jezdilo několik Simek stejné značky – Simka Aronde. To byla jediná stopa, neboť někdo mohl potřebovat moje auto na náhradní díly. Celá záležitost skončila tím, že jsem krádež nahlásil na policii. Byl učiněn policejní záznam s příslibem, že do tří dnů mi bude auto vráceno, neboť Kuba je ostrov a nemůže se zde nic tak velkého ztratit. Když se auto nenašlo ani za dva týdny, bylo mi jasné, že se nenajde nikdy, a koupil jsem si malého Fiata. Simka byla nalezena až po mnoha letech.

Mohlo by se zdát, že pokračovat dále o poradenské činnosti v Oriente bude únavné a vše zásadní již bylo řečeno. Není tomu ale tak. Problematika průzkumu pro velká vodní díla je velmi složitá a přinášela každý den nové poznatky a nová překvapení. Také samo pohoří Sierra Maestra a přírodní ráz krajiny nejsou nikdy stejné a každé roční období poskytuje jiné kouzlo. A těžko říci, které roční období je zde nejkrásnější. Je velmi obtížné rozlišit je podle klimatických podmínek, neboť rozdíly během roku jsou minimální, a tak jsem se naučil je rozlišovat podle toho, kdy více prší a podle druhů ovoce, které právě roste. Tak například v dubnu a květnu dozrávají manga a divoce rostoucí ananasy a horské stráně jsou prosyceny jejich vůní. Nikdo je nesklízí. Je jich tolik, že je to nad lidské síly. Manga je několik druhů a rozlišují se podle chuti a velikosti. Některá dosahují v průměru více než deseti centimetrů. Ty nejsladší odrůdy jsou mango mamey, mango piña či mango reina. Jejich chuť je něco mezi zralou broskví a meruňkou, jiná zase mají chuť ananasu. Mango utržené přímo v tropické přírodě má nesrovnatelně lepší chuť než jakékoliv zakoupené v supermarketu. A vidět horské stráně porostlé divoce rostoucími ananasy, to je zážitek na celý život. Jejich hmota uvnitř je bělošedá, ne žlutá, získaná při umělém dozrávání, a jejich chuť nesnese s ničím srovnání. V říjnu a v listopadu má tato „rajská zahrada“ zase vzduch prosycený plodem guayaby, dozrává velmi sladký anon, podle Kubánců vůbec nejsladší ovoce, dozrávají myší ananasy – piña raton, což jsou plody kaktusů, jejichž řady vytvářejí neprostupnou zeď, zde používanou jako nejbezpečnější ohrazení majetku či území. Piña raton je prý čistý vitamin C a jeho užití bezpečně slouží proti parazitům. Dozrávají také mandarinky, větší velikosti, než jsme na ně zvyklí doma a jsou fantastické chuti. Pomeranče, grapefruity, banány, ty jsou zde všude, a také citrony a pomeranče agri, které se používají jako přísada při vaření nebo grilování selátek.

Horské podmínky Sierra Maestry jsou také výborné pro pěstování juky, kterou již, jak jsem se dříve zmínil, znali indiáni. Tuto sušili, rozmělňovali a dělali z ní první placky. Brambory podobné chuti jako u nás zde rostou také a jsou

výborné kvality. Ale pěstují i brambory sladké, dále sladké hlízy zvané „boniato“ a „ňame“, jejíž hlízy mají tvar obří dřevěné palice.

Horské podmínky vytvářejí dobré podmínky také pro chov hovězího dobytka, koní, koz, ovcí a vepřů. Takže když to shrneme dohromady, celá oblast pohoří Sierra Maestra v Oriente poskytuje nejen svým klimatem, ale i úrodností velmi dobré podmínky k životu. Žijí zde zdraví a přímí lidé, s nimiž se velmi dobře navazuje přátelství. Není proto divu, že jsem si tuto provincii zamiloval.

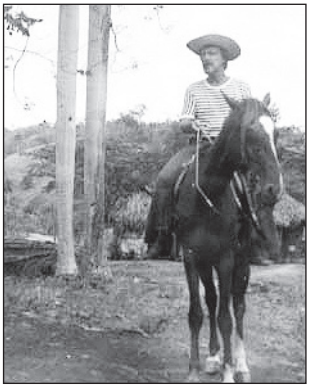

Při inženýrsko-geologických výzkumech v terénu zarostlém bujnou tropickou vegetací bylo třeba velmi často používat koně jako jediného dopravního prostředku.

Jak jsem byl prohlášen za mrtvého

Jak velké bylo moje překvapení, když jsem se ráno probudil a podíval se z balkonu hotelu „Topes de Collante“ v pohoří Escambray a pode mnou, ve výšce 700 metrů nad mořem, se rozprostíraly borovicové lesy. Dole v údolí a ještě níže v široce otevřené zátoce se převalovala hustá mlha, zcela zastírající pohled na moře. Dojem Beskyd byl skoro úplný.

Toto místo je na Kubě ovšem zcela ojedinělé a právě pro svoje výjimečné klimatické a přírodní podmínky bylo dříve využíváno k léčbě plicních onemocnění. Do „Topes de Collante“ jsem přijel včera a večer jsem se měl sejít s členy československé geologické expedice, vyhodnocující čtyři různé varianty možného umístění budoucí přečerpávací vodní elektrárny v pohoří Escambray, a s delegací kubánského ministerstva energetiky, která doprovázela našeho ředitele zahraničního obchodu z Geotestu Brno. Vlastně jsem byl členem této delegace za kubánskou stranu, i když jsem se na lokalitu dostavil nezávisle. Byl jsem v té době, jak již bylo uvedeno, poradcem pro geologii na ministerstvu stavebnictví v Havaně, a jako takový tedy i neoficiálním garantem kvality prací zahraničních expertů v oblasti inženýrské geologie a geotechniky.

Na provedení kontroly prací československé geologické expedice jsme se s Tomášem, ředitelem zahraničního odchodu Geotestu Brno, dohodli již v úterý a odjezd byl naplánován na čtvrtek. Těsně před odjezdem mi však bylo sděleno, že se ve čtvrtek musím jako koordinátor expertů pracujících ve stavebnictví zúčastnit důležitého jednání spolu s ostatními koordinátory, a musím tedy zůstat v Havaně. V příkazu k jízdě pohodlným ministerským autem Ford Argentino jsem byl již uveden jako spolucestující spolu s dalšími třemi osobami. Nebyl čas papíry měnit a delegace odejela ve čtvrtek brzy ráno beze mne. Protože moje účast při kontrole prací byla důležitá, dohodli jsme se, že tam v pátek přijedu vlastním

vozem a kubánská mise spolu s Tomášem na mě počkají na provedení závěrečného hodnocení prací československé expedice s cílem výběru nejvhodnější varianty umístění přečerpávací elektrárny. A tak se také stalo. Moje auto sice nebylo zrovna v dobrém technickém stavu, ale v pátek ve večerních hodinách jsem se v Tope Collante objevil.

Jaké však bylo moje překvapení, když mi bylo sděleno, že delegace shledala průzkumné práce pro předběžný projekt přečerpávací elektrárny v tak dobrém stavu, že nepovažovala za nutné čekat na mě se závěrečným hodnocením a odjela již odpoledne v pátek zpět do Havany. Hodnocení pro ministerstvo stavebnictví jsem tedy provedl v pátek večer s členy expedice sám a dohodli jsme se, že výslednou doporučenou variantu mi v sobotu dopoledne předvedou přímo v terénu.

V sobotu po snídaní jsme se tedy vypravili na doporučenou lokalitu. Byla umístěna v údolí řeky Caracusey ve velmi nepřístupném terénu, zarostlém bujnou tropickou vegetací. Místo bylo přístupné jedině pěšky, nebo na koni. Členové expedice, kteří mě doprovázeli, své koně měli a byli již poměrně zdatnými jezdci. Bylo tedy třeba sehnat koně i pro mě. Vypravili jsme se k pastvinám s „haciendou“ označenou velkým nápisem „Cría de caballos“ neboli chov koní. To mi dávalo důvěru, že dostanu koně vycvičeného a klidného a jízda na něm bude bezproblémová. Pozdravili jsme se s „vaqueros“ neboli s kovboji a vysvětlili jsme jim náš požadavek. Věděli o nás a splnění našeho požadavku považovali za samozřejmou laskavost. Jeden z kovbojů vsedl na koně a lasem chytil polodivokého hřebce. Po osedlání se však choval docela normálně a dal se řídit skoro jako automobil. Zatáhnete za uzdu doleva a on jede doprava. Zmáčknete koleny jeho slabiny a on divoce vyrazí. Dokonce uměl couvat dozadu. Prostě pohádka. Za chvíli se však strhl tropický liják. Těžká lateritická zemina se rázem rozbahnila a řeky a vodopády se zbarvily do červena. Jízda na koni po velmi úzkých a strmých stezkách se stala velmi obtížnou, ba nebezpečnou, a tak jsem rád poslechl radu jednoho z kovbojů, že v takovém případě je lepší nechat koně, ať se rozhoduje sám. Zvládli jsme to a později se jízda na koni i pro mě stala každodenní samozřejmostí.

V poledne jsme se vrátili promoklí na kost na geologickou základnu. Za chvíli nato přiběhl z blízkého města Trinidad uřícený posel se zprávou, že je třeba jít na poštu a ihned telefonovat na československé velvyslanectví do Havany. To tedy nevím proč. Sdělil jsem vedoucímu expedice, že jsem přece odjel z Havany včera a dovezl všechny novinky z posledních dnů. Nic zvláštního se přece nemohlo stát. Nicméně, vedoucí expedice se vypravil džípem do Trinidadu na poštu, když to bylo požadováno. Mezitím jsem se zbylými šesti členy expedice hodnotil výsledky průzkumných prací a zejména poznatky z dnešní návštěvy vybrané lokality. Výsledky jasně mluvily ve prospěch lokality na řece Caracusey a byla proto námi jednoznačně doporučena k dalšímu podrobnému průzkumu. Všichni jsme byli v dobré pohodě z pocitu dobře vykonané práce. Ale jen do okamžiku, než se vrátil vedoucí expedice z Trinidadu. Z jeho tváře bylo možno číst, že se asi stalo něco strašného. A také, že ano.

„Musím vám bohužel sdělit zdrcující zprávu. Delegace včera v odpoledních hodinách při návratu do Havany havarovala a všichni zahynuli. A ty, Otto, jsi rovněž mrtev. Všichni v Havaně tě již oplakali a tvoje smrt byla nahlášena i na podnik do Československa. Československý konzul v Havaně byl hned večer vyzván, aby provedl identifikaci mrtvých a poznal i tvé ostatky. Osoby, které zahynuly, byly čtyři. Na příkazu k jízdě jsi figuroval, počet osob odpovídá počtu mrtvých, takže nebylo nejmenších pochybností o tvé smrti. Nikdo mi nechce věřit, že jsi zde s námi, živ a zdráv. A neuvěří, dokud se nevrátíš do Havany a osobně tě neuvidí."

Jaké štěstí, jaké vnuknutí, že jsem na tuto cestu vzal s sebou tentokrát i svoji šestnáctiletou dceru Violu. Nikdy jsem to dosud neudělal. Byla velmi poctivou studentkou a nerada se omlouvala ze školní výuky. Kdyby zůstala v Havaně, co by asi pro ni znamenala tato zpráva? Její maminka vážně onemocněla a posléze zemřela při služebním pobytu v jiném koutu Latinské Ameriky. Nyní, než by se to všechno vysvětlilo, by byla postavena před oznámení, že ztratila i otce.

Všichni členové expedice se cítili opravdu zdrceni. Byli jako zařezaní a již s nimi nebyla žádná řeč. Nejen, že v našem

Provádíme terénní rekognoskaci v údolí řeky Caracusey. Terén byl zarostlý travinami a byl přístupný jen pěšky nebo na koni.

zahynulém řediteli pro zahraniční obchod odešel velmi dobrý kamarád Tomáš, ale všichni si uvědomili negativní dopad této události na zdárné dokončení prací. Vždyť on měl u Kubánců takovou autoritu. Byl na Kubě uznávaným odborníkem, dobře se předtím zapsal jako expert na ministerstvu ekonomiky v Havaně a také díky jemu se jméno československé geotechniky na Kubě skloňovalo ve všech superlativech.

Po návratu do Havany jsem ihned navštívil svého přítele, československého konzula. Vítal mě jako přízrak. Stále tomu nechtěl věřit. Proplakal prý celou noc poté, co ohledal a potvrdil mé ostatky. Ale našlo se již vysvětlení. Celá událost se odehrála takto:

„V pátek v podvečer, když se tříčlenná delegace vracela s Tope de Collante do Havany, zastavili na 65 km před Havanou nějakému stopaři. Stál nešťastně u svého porouchaného automobilu. Svoji ženu již poslal náhodným autostopem do Havany. Sám zůstal, protože stále doufal, že se mu podaří automobil zprovoznit. Nepodařilo se mu to. Proto poprosil,

aby ho vzali do Havany, kde si zajistí pomoc a opravu. Byla to jen náhoda, že byl zhruba stejně vysoký jako já, měl stejné vousy a jak tvrdil konzul, byl mi i jinak podobný. Sedl si tedy dozadu vedle našeho kamaráda Tomáše a auto se rozjelo. Začalo poprchávat. Kubánský řidič to rozpálil na 130 km/hod a asi jen po třech kilometrech jízdy, před mostem v Guines, začal předjíždět ve velké rychlosti nějakého „gazíka“. V okamžiku předjíždění však řidič gazíku udělal podobný manévr, jakoby někoho chtěl také předjíždět nebo něčemu se vyhnout. Řidič Forda strhnul auto doleva, aby se vyhnul kolizi. Vrazil do pilíře mostu, dostal „hodiny“, přeletěl na druhou stranu dálnice, kde právě v protisměru projížděl velkou rychlostí japonský autobus značky HINO s turisty. Ten rozmašíroval automobil na padrť. Z těch čtyř jen Armando, sedící vpředu vedle řidiče, měl štěstí. Vypadnul při kolizi dveřmi a i když první zprávy hovořily i o jeho smrti, po dlouhodobém pobytu v nemocnici ho z těžkých zranění vyléčili. Ti ostatní byli mrtvi okamžitě. Lékař napočítal u některých až 14 smrtelných zranění. Stopař, prý sovětský diplomat, nastoupil do auta, aby po třech kilometrech jízdy našel svoji smrt.

V Havaně mě dlouho považovali za přízrak a přízraky jsou prý „nesmrtelné“.

A Armando? V následujících letech se podílel na přípravných pracích pro výstavbu přečerpávací elektrárny v pohoří Escambray, která dostala pracovní název Centro Cuba, stal se ředitelem stavby za kubánskou stranu, mým nejbližším spolupracovníkem a přítelem.

Tomášové mají na Kubě smůlu

Ke konci roku 1981, když jsem na ministerstvu stavebnictví pracoval již čtvrtý a tedy poslední rok, navrhl jsem ještě kontrakt pro mého dlouholetého přítele, rovněž Tomáše. Pracoval v té době v Praze jako ředitel zahraničního odboru na Českém geologickém úřadě a během mé dovolené v Československu si posteskl, že by ještě rád nějaký čas pracoval na Kubě. Pracoval tam již kdysi dva roky jako ekonom a španělsky dobře uměl. Slíbil jsem mu, že po mém návratu na Kubu z dovolené navrhnu kubánskému ministrovi stavebnictví potřebu ekonomické reformy v geologii. A kdo že ji připraví? No přece kdo jiný, než Tomáš. Ministr to akceptoval a Tomáš po krátké přípravě odletěl na Kubu.

V létě roku 1982 jsem kontrakt na ministerstvu stavebnictví ukončil a odejel do Československa. Ještě před mým odjezdem Tomáš začal pracovat na tomtéž ministerstvu jako ekonomický poradce a začal připravovat ekonomickou reformu v geologii. Částečně se tedy ještě naše činnosti překrývaly.

Kubánci vzali velmi vážně námi doporučenou variantu výstavby přečerpávací elektrárny na řece Caracusey a ihned začali s přípravnými pracemi. I když jsem již pracoval doma v Geotestu Brno, prostřednictvím Strojexportu v Praze požádali, abych vybral průzkumný tým odborníků a na Kubu se vrátil jako vedoucí expedice a průzkumných prací. Když jsem se na Kubu začátkem roku 1984 s tímto posláním vrátil, první mé kroky vedly na ministerstvo pozdravit svého přítele Tomáše, který ekonomickou reformu v geologii již připravil a byl na Kubě právě třetí rok. V kanceláři nebyl, ale potkal jsem jej na nádvoří. Štěstím přímo zářil a představil mi svou přítelkyni. Byla to krásná a milá dívka. Byl pátek a Tomáš se se mnou domluvil, že se sejdeme na ministerstvu hned po neděli.

V pondělí ráno jsem tedy ihned zamířil na ministerstvo. Tomáš však dosud nepřišel do práce. Ale to se někdy stávalo. V neděli to třeba trochu přehnal s alkoholem a asi

zůstal spát u někoho v bytě. Vzpomněl jsem si, jak hned první rok po jeho nástupu na místo poradce, když jsem byl na Kubě poslední rok a naše kontrakty se ještě překrývaly, jsme měli oslavu na jeho počest a trochu přebral. Byl velmi milý, sršel vtipem a měli jsme z toho legraci. Asi po dvou měsících zase byl u někoho na přátelské návštěvě a nepřišel domů. Jeho žena ho hledala a samozřejmě přišla i za mnou jako za koordinátorem stavební sekce. Uklidnil jsem ji, že se po něm podívám, ale že bych to nebral vážně, asi zase u někoho zůstal a odpoledne se vrátí. Tak se také stalo. Dnes ho ale nikdo hledat nebude, neboť jeho žena přiletí na Kubu až za měsíc. Tak jsem si řekl, že přijdu na ministerstvo zítra znovu. Stejně odjíždím do Sancti Spiritus na svoji budoucí stavbu až koncem týdne.

V úterý jsem tedy přišel na ministerstvo za Tomášem, ale opět o něm nic nevěděli. To se mi již zdálo podivné. Že by byl nemocen? Ale to by snad dal na ministerstvu vědět. Domluvil jsem se proto, že ještě přijdu ve středu, ale to by ho snad již měli hledat. Nezdálo se mi to už normální. Že by trávil sladké dny s tou dívkou? Ale byla to jen přítelkyně a od pondělí byla v práci a od té doby, co jsem je potkal na nádvoří se spolu neviděli. Tak mě alespoň informovala. Požádal jsem tedy, aby ho začali hledat.

Ve středu nechali za asistence policie otevřít jeho byt. Seděl na židli s oprátkou na krku a jeho tělo již bylo v rozkladu. Ihned to vyšetřovala kubánská policie a došla k jednoznačnému závěru:

„Tomáš přebral, dostal se do deprese, dal si kolem krku oprátku, provaz uvázal za kliku u dveří a trhnul hlavou dolů. Tak se to prý běžně dělá, když si někdo chce vzít život."

Tomášovo rozhodnutí vzít si život mě velmi překvapilo. Potkal jsem ho v době, kdy zářil štěstím a měl mladou a krásnou přítelkyni. Neměl důvod k sebevraždě a těšil se na brzký příjezd své ženy. Ani finanční starosti neměl a na ministerstvu podle všeobecného soudu odvedl kus poctivé práce, kterou jeho nadřízení vysoce hodnotili. Se mnou se domluvil, že spolu posedíme před mým odjezdem do Escambraye a dokonce sdělil, že mě tam později se svou ženou navštíví. Znal jsem ho z celé řady společných oslav

a nikdy neměl sebevražedné úmysly. Naopak, v mírné opilosti byl vždy ten nejlepší kamarád a sršel vtipem a výkladem neuvěřitelných zážitků. Již se nikdy nedozvím, co ho vedlo k tomuto tak fatálnímu rozhodnutí.

CENTRO CUBA
1984–1988

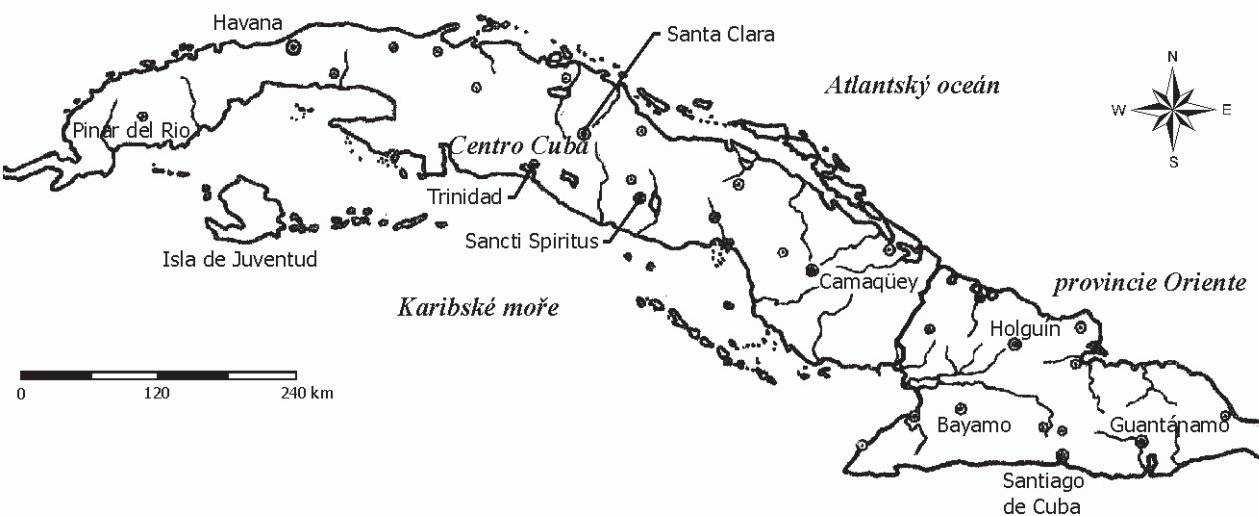
Havana
Santa Clara
Atlantský oceán
N
W
E
S
Pinar del Rio
Centro Cuba
Trinidad
Sancti Spiritus
Isla de Juventud
Karibské moře
Camaqüey
provincie Oriente
Holguin
0
120
240 km
Bayamo
Guantánamo
Santiago
de Cuba

Úvod

Dnes si již málokdo vzpomene, že Geotest Brno realizoval v osmdesátých letech minulého století v centrální části Kuby v pohoří Escambray průzkumné geologické práce, které svým objemem a rozsahem nemají v celé československé historii srovnatelnou obdobu, alespoň pokud se týče oboru inženýrské geologie a geotechniky. Tyto práce byly zahájeny již v roce 1981, kdy odjela na Kubu první expedice Geotestu posoudit čtyři různé varianty umístění přečerpávací vodní elektrárny a jednu z nich pak měla doporučit pro výstavbu. Z názvů vybraných lokalit Guanayaro, Río Hondo, Hanabanilla a Caracusey po čtyřech měsících geologického průzkumu padla nakonec volba na variantu na řece Caracusey.

Ale uplynuly ještě další tři roky přípravných prací, než došlo v roce 1984 k zahájení podrobného inženýrsko-geologického průzkumu na této lokalitě. Postupně se zde vystřídalo více než třicet československých expertů, z nichž převážná většina byla z Geotestu, který tyto práce řídil a koordinoval. Inženýrsko-geologický průzkum trval čtyři roky a po odborné stránce byl bezesporu dobrou vizitkou vysoké odborné úrovně našich expertů. Ale nejen to. Řada z nich zde získala mezinárodní zkušenosti a dobré jazykové znalosti, které dnes jsou pro ně významnou devizou.

Tuny papíru a stovky přesčasových hodin. Hodně potu a odříkání a nervů nad klidem kubánských spolupracovníků. Nač ten spěch, však zítra je také den a uvidíte, vše dobře dopadne. Postupně jsme si na to zvykli a našli společnou řeč. Vytvořil se československo-kubánský odborný kolektiv, který, jak mnohokrát ve svých prohlášeních zdůraznili vedoucí představitelé Kuby, byl dosud ojedinělý a mohl sloužit jako příklad úspěšné odborné týmové spolupráce.

Čtyři roky inženýrsko-geologického průzkumu. Čtyři roky neuvěřitelného pracovního nasazení a úsilí mnoha odborníků. Dnes již lze jen těžko pochopit, že v táboře

v horách, kde nebylo nic než holé stěny ubikací a od rána do večera jen samá práce, nepřišla na nikoho ponorková nemoc. Snad ani nemůže přijít, když je někde hodně práce a časově náročný a složitý úkol. Pracovní den vlastně končíval až v deset hodin večer, kdy byl vypnut elektroagregát. Přes den práce v terénu, večer kamerální zpracování výsledků v polních kancelářích, pracovní schůze a porady s kubánskými spolupracovníky, údržba a oprava přístrojů, výuka kubánských kolegů v češtině nebo různé odborné konzultace. Někdy bylo nutno požádat, aby elektroagregát pracoval do pozdějších nočních hodin, aby byly všechny výsledky z terénních měření a výzkumů vyhodnoceny a připraveny pracovní úkoly pro další den.

Kolektiv našich odborníků vykonal na Kubě kus poctivé práce, za nějž se nemusíme stydět. Akce Centro Cuba byla nejen pro nás, ale i pro celou Kubu akcí mimořádného ekonomického a politického významu. Vždyť těžko šlo v té době nalézt na latinskoamerickém kontinentu zemi, která by měla nebo budovala přečerpávací vodní elektrárnu.

Kde ještě včera byli bandité

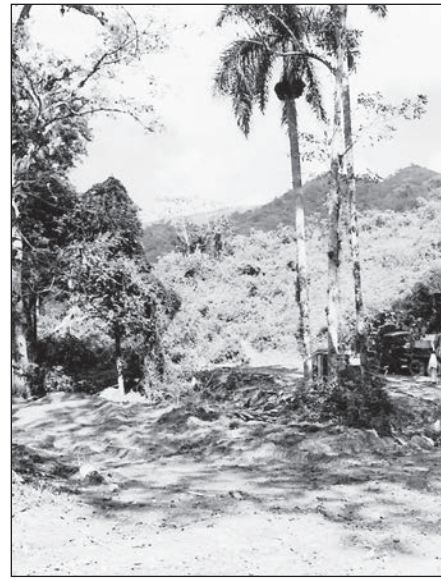

Černá limuzína, Ford vyrobený v argentinské licenci, jakých tu před více než dvaceti léty jezdily desítky, se těžce z posledních sil posunuje po prašné cestě. Dál tímto luxusním vozem jet nemůžeme a na určeném stanovišti ve Fomentu přestupujeme do připraveného gazíku. Potom raději zavíráme oči, neboť prašná cesta, plná výmolů a nástrah, šplhá prudce vzhůru a chyba řidiče či defekt vozu by znamenaly jistou smrt. Vždyť tuto cestu teprve nedávno vykousaly buldozery ve svazích neprostupné džungle s vegetací, která by celkem vzato odpovídala i naší, až na to, že z ní ze všech stran vyčnívají vysoké a prudce elegantní palmy královské a místy je možno vidět ve šťavnaté zeleni banánovníků těžké a mohutné trsy dozrávajících banánů.

Pohoří Escambray v provincii Sancti Spiritus se stalo naším domovem na dlouhé čtyři roky inženýrsko-geologického průzkumu pro přečerpávací elektrárnu Centro Cuba.

Přehoupli jsme se přes hřeben do dalšího údolí a před námi se objevil prudký sráz. Nebylo vidět, co je pod námi, cesta jakoby končila ve vzduchu. Ale řidiče Antonia to vůbec nevzrušovalo a jel, co terénní gazík dal. A to se ještě stačil otočit dozadu a ukázat mi místo, kde před několika dny spadl dolů gazík se sedmi lidmi.

Asi po půlhodinové cestě se dostáváme na malou náhorní plošinu. Je poměrně pustá a pokrytá jen vysokou trávou a keři. A z její vyvýšené části vyčnívá mohutná a vysoká „seiba“, strom uctívaný některými, zejména černošskými, sektami. Strom, ke kterému jsou dokonce v některé dny přinášeny různé dary, hlavně jídlo a pití.

„Vidíš ten strom s mnoha mohutnými větvemi?“ Prohodil ke mně velmi stroze ministerský úředník, zadavatel prací pro stavbu přečerpávací vodní elektrárny.

„Vidím, je nádherný a vím, že je to strom uctívaný a chráněný a v daném místě je to něco jako dům pro pěší, neboť poskytuje blahodárný stín k odpočinku."

„Ten strom má mnoho mohutných větví a jedna z nich bude tvoje, pokud práce nebudou pokračovat požadovaným tempem, nebo pokud se stavba nepovede."

Prohodil to zpola vážně, zpola žertem. Ale já jsem si uvědomil, ba věděl jsem to dávno, že to žádná legrace nebude. Nejen proto, že nás čeká těžká a vyčerpávající práce v tropické džungli, dosud bez přístupových cest, kde jediným dopravním prostředkem bude zpočátku kůň či vlastní nohy, prosekávání mačetou hustou tropickou vegetací plnou nástrah, keřů způsobujících těžkou alergii, na níž současná medicína nezná účinný lék, plnou hroznýšků kubánských, jinak známých škrtičů a jiné nepříjemné havěti, včetně jedovatých černých vdov.

Ale s tím vším jsem musel počítat. To všechno jsem si vysnil již jako malý chlapec, když jsem se poprvé dozvěděl o Kubě a její nádherné, nedotčené přírodě. Byl jsem pln očekávání těch budoucích nebezpečných dobrodružství, která vždy byla kořením mého života. Ta věc ale spočívala zcela v něčem jiném. Až při příjezdu na Kubu mi bylo sděleno, že v území, předurčeném pro výstavbu přečerpávací vodní elektrárny, prakticky chybí geologická dokumentace, neboť pokud nějaká byla, zůstala po revoluci v amerických archivech. Na mapě pohoří Escambray, která mi byla dána k dispozici, bylo v daných místech pouze velké bílé místo. Nic, zhola nic. Prostě katastrofa. Jak může inženýrský geolog, geotechnik nebo prostě stavební geolog posoudit realizovatelnost stavby a zpracovat všechna data potřebná pro projekt, když nemá žádný základ, nezná horniny, které má posuzovat, nezná jejich geologickou stavbu. Ihned mi bylo jasné, že to bude náš prvořadý úkol, zhodnotit geologii pohoří Escambraye v daných místech a teprve potom pokračovat ve výzkumech, potřebných pro vlastní projekt přečerpávací elektrárny.

Ujeli jsme po klikaté prašné cestě dalších několik kilometrů a za zatáčkou se objevila horská chalupa se střechou z banánového listí. Na zápraží stál vychrtlý starý muž s mačetou

za pasem. Se zájmem si nás prohlížel a aniž promluvil, gestem nám ukázal, abychom šli dále.

„To je Peňate a máme jít k němu na kávu. Je to tady od nepaměti takový dobrý zvyk. Každý, kdo jede kolem, se u Peňateho zastaví na kus řeči a na kávu z jeho vlastní plantáže," informoval mě Antonio. A potom mi ještě vysvětlil, že Peňate tu bydlel již za revoluce a jen několik kilometrů odtud byl vojenský tábor legendárního Che Guevarry. A Peňate to neměl vůbec jednoduché. Jeho dům stál právě na hranici probíhajících bojů a jednou byli v jeho chalupě revolucionáři a pak zase ti druzí. Ale zvládl to. Zachránil život mnoha raněným a stal se žijící legendou. Che byl u něho častým hostem a spal u něj jednou i Fidel. A dokud zde žila i jeho žena, dávali všem projíždějícím i najíst.

Manželé Peňatovi na zápraží svého domku v Gavilanes.

V Escambray neskončily boje porážkou diktátora Batisty. Zde probíhaly boje ještě několik roků potom a ke konečné likvidaci odpůrců nového režimu došlo teprve v roce 1965. O této bitvě existuje u nás dosud málo informací. Teprve uzavřený kruh asi 60 000 vojáků znamenal konec odporu a stalo se to právě tady, právě v místech, které se na několik let stanou předmětem našeho geologického výzkumu a naším přechodným domovem.

Káva, kterou nám nabídl Peňate, chutnala skutečně výjimečně. Sám si ji nejen pěstuje a sklízí, ale i praží a mele. Řekl mi, že takto spotřebuje pro pocestné každoročně asi 300 kg kávy. Každý, kdo přichází v dobrém, je u něho hostem. Ale ne každého přijme za svého přítele, to je již o něčem jiném.

„A nebude vám vadit, že brzy zde nastane velký cirkus, přijede asi třicet expertů z Československa a více než 200 kubánských dělníků? Vždyť ti všichni budou projíždět kolem vašeho domu a budete mít po klidu?“ Ptám se ho na rozloučenou.

„Ale kdepak, mám rád lidi, líbí se mi, když se něco děje. Akorát budu muset pěstovat více kávy,“ prohodil ještě s šibalským úsměvem.

„Vždyť se tak stanu přímo v horách svědkem druhé, tentokrát technické revoluce. A jsem přece revolucionář, s mačetou za pasem i spím.“

Záhy jsem pocítil blahodárný účinek čerstvě pražené kávy. Ale to jsme se již vydali na další cestu, jejímž cílem bylo navštívit tábor v horách, připravovanou základnu pro příjezd našich geologů a dalších expertů. Kontrakt na průzkumné práce již byl oběma stranami podepsán a jednou z jeho základních podmínek bylo, že práce nezačnou, pokud nebude tábor a jeho zařízení funkční a na dobré evropské úrovni. V té době to byl požadavek poměrně neobvyklý, ale vyplýval z mé dlouholeté zkušenosti s prací v zahraničí a zejména z mé předchozí odborné činnosti na Kubě. Správně jsem předpokládal, že práce nepotrvají smluvené dva roky. To by byl úkol obtížný, ba nemožný, i u nás doma. Také mi bylo jasné, že základem úspěchu našich prací v horách, kde „lišky dávají dobrou noc“, bude vytvoření přijatelných životních podmínek pro všechny pracovníky.

Projíždíme hlubokým údolím, pod námi hučí řeka a výše ve svahu se objevují dřevěné domky se střechami z palmového listí. Konečně jsme v Gavilanes, ve vesnici, která se má stát na několik roků naším novým domovem. Za posledním brodem se údolí široce rozevírá a již přijíždíme k pracovnímu táboru. Vyrostla zde řada podlouhlých přízemních budov, z nichž jedna bude patřit odborníkům z Československa. Mým úkolem bylo v krátké době dvou týdnů posoudit, zda jsou již připraveny životní a pracovní podmínky k příjezdu naší expedice. I když jsem byl překvapen dobrou úrovní přípravných prací, stanovil jsem ještě celou řadu dalších základních požadavků, které bylo třeba splnit před zahájením prací našimi odborníky.

V pohoří Escambraye

Jedno z míst je navždy poznamenáno bojovými skutky Che Guevarry a mnoha dalších revolucionářů, bojujících proti batistovskému režimu. Je to „Sierra del Escambray“, šedesát milionů roků staré pohoří, které zejména v posledních desetiletích minulého století prožívalo znovu svou významnou historii. Právě zde se uskutečňovaly gigantické změny, které sice znamenaly významný zásah do životního prostředí, do přírody, ale na straně druhé měly přinést významný impuls pro průmyslový a zemědělský rozvoj Kuby.

Při pohledu od moře se zdají být hory nebetyčně vysoké a také jsou, neboť v těchto jarních měsících bývají jejich vrcholky skoro každý den překryty hustými šedočernými mraky. Jen některé nejvyšší vrcholky však dosahují výšky kolem tisíce metrů. Hory jsou věčně zelené, jejich tropická vegetace je přebujelá a v mnoha místech prakticky neprostupná. Svahy jsou velmi příkré, prořízнuté mnoha kaňony, majícími v některých místech skoro strmé stěny. Není proto divu, že poslední zbytky odpůrců režimu Fidela Castra si zvolily tyto hory za svůj poslední úkryt s nadějí získání podpory mezi horaly. Této se jim však nedostalo, nebo jen poskrovnu, neboť horalé byli zvyklí na tvrdý život a od nového režimu očekávali větší dávku sociální spravedlnosti.

V těchto horách, v naprosto nepřístupném terénu, jsme byli postaveni před úkol realizovat inženýrsko-geologický průzkum pro přečerpávací vodní elektrárnu s jednou vodní nádrží na kopci, s velkou přehradou v údolí a s přečerpávací elektrárnou umístěnou buď přímo v hoře, nebo na povrchu.

Vojenské cvičení v Gavilanes v blízkosti naší geologické základny.

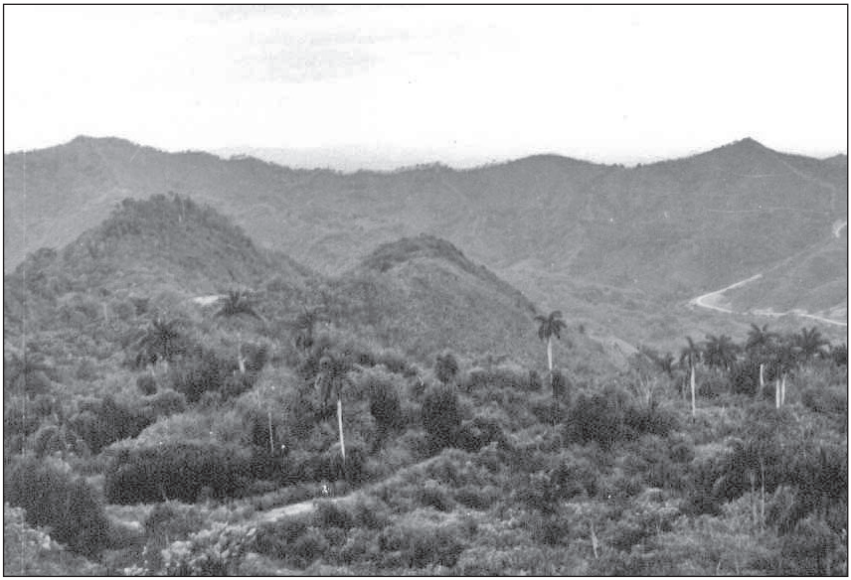

V této oblasti Escambraye měla být vybudována přečerpávací vodní elektrárna. Pod dvěma vrcholky, které jsme důvěrně nazývali „tetami“, neboť „tetas“ znamená španělsky prsa, měla být umístěna povrchová hydroelektrárna.

Očekávala nás velmi náročná práce. Boj za gigantické přeměny přírody, který v daných horských podmínkách, v těžce přístupném terénu a mnohdy s nepředvídatelnými rozmary počasí, bude vyžadovat velké úsilí a pracovní nasazení.

Začátkem března roku 1985 navštívil stavbu ministr základního průmyslu Kuby. Přečerpávací elektrárnu ve výstavbě označil za stavbu století pro její rozměry a přímý vztah k elektronukleárnímu programu Kuby. Ve svém projevu k pracovníkům stavby mimo jiné řekl:

„V okamžiku největšího rozvoje výstavby zde bude pracovat více než 5 000 pracovníků. Po dokončení a uvedení díla do provozu bude přečerpávací elektrárna reverzibilními turbinami v noci čerpat vodu ze spodní nádrže do horní přehrady na kopci, a tak akumulovat energii. Přes den, v okamžiku nedostatku elektrické energie, bude voda padající přivaděči z kopce dolů otáčet turbinami a energii produkovat,“ prohlásil přítomným novinářům.

Takové návštěvy se později staly součástí pravidelných kontrol rozvoje prací, neboť stavba se dostala pod přímou

kontrolu nejvyšších státních orgánů Kuby. Význam stavby také podtrhuje skutečnost, že zasedání mezinárodní energetické komise se uskutečnilo v Sancti Spiritus, tedy v provincii, kde se budovalo toto dílo. Fidel Castro prý odvolal svoje letité zanevření proti provincii kvůli postrevolučnímu odporu a přislíbil návštěvu města Sancti Spiritus i vlastní stavby.

V době, kdy naši geologové v roce 1981 doporučili lokalitu na řece Caracusey za nejvhodnější variantu, neexistovaly zde ještě žádné cesty a jediný přístup do terénu byl na koni. Terén byl hustě zarostlý a bylo třeba se probíjet mačetou. Sám jsem se o tom přesvědčil při kontrole prací za kubánskou stranu jako expert ministerstva stavebnictví. Když se někteří členové této předchozí expedice na lokalitu vrátili v roce 1984, nestačili se divit. Byly zde vybudovány hlavní přístupové cesty a dobře vybavený základní tábor pro činnost československé expedice a kubánských spolupracujících organizací.

Kdo nezná pohoří Escambray, jen těžko si může udělat představu o vysoké náročnosti průzkumných prací. Aby bylo možno v téměř nepřístupném terénu zahájit geologické mapovací práce, bylo mačetami a nasazenou technikou prosekáno a stabilizováno více než 27 km profilů. Sloužily v podstatě zároveň jako další přístupové cesty a místy měly charakter skalních odřezů, které dobře posloužily jako umělé výchozy pro geologickou dokumentaci. Ve všech profilech, jichž bylo celkem 42, byla provedena povrchová geofyzikální měření, zejména systémem geoelektrických a seizmických metod. Na nich byly osazeny po 25 metrech topografické body a tyto byly zaměřeny ve výškách a souřadnicích. Byla to práce velmi náročná a opravdu úctyhodná v těchto těžkých terénních podmínkách. Avšak nutná, neboť bez zaměřených profilů a bodů v souřadnicích by byla orientace v zarostlém terénu naprosto nemožná.

Tím však tato mravenčí práce neskončila. Bujná tropická vegetace přes léto zcela zahladila stopy po profilech a v zimních měsících bylo třeba všechny znovu prosekat, vytyčit a zaměřit do souřadnic. Ale nejen to. Jak se postupně ukázalo, velmi složitá geologická stavba území neustále vyžadovala

Při inženýrsko-geologickém průzkumu pro projekt přečerpávací vodní elektrárny bylo odvrtáno vrtnými jádrovými soupravami šestnáct kilometrů vrtů. Některé byly hluboké přes 500 metrů.

vysekávání dalších a dalších kilometrů průzkumných profilů pro potřebné rozšíření inženýrsko-geologické mapy za účelem podrobného objasnění geologických podmínek výstavby. Navíc, studovaný přehradní profil pro vybudování hráze pro vodní nádrž v údolí byl námi posouzen jako málo vhodný a pro náhradní přehradní místo níže po toku řeky Caracusey bylo potřeba vysekat a zaměřit další kilometry profilů. Jen pro tento neustálý boj s přírodou bylo třeba udržovat na stavbě trvale jednu topografickou pracovní skupinu i s mačetéry.

Ještě náročnějším úkolem bylo umístění vrtných souprav na místa, kde bylo třeba průzkumnými vrty objasnit geologickou stavbu území a získat vzorky hornin k provedení laboratorních zkoušek. Na Kubě se nepoužíval systém běžný v Československu, kdy vrtná souprava byla demontována a dopravena na vytyčené místo po lyžinách s pomocí vrátku, nebo vrtulníkem. Kam se na Kubě nedostane nákladní auto, tam se nevrtá. A tak bylo nutno s velkým úsilím a mnohdy s velkým umem vybudovat přístupové cesty, a to i v místech, kde ještě před rokem všichni tvrdili, že je to úkol zhola nemožný. Někdy to znamenalo opravdové hrdinství a práce byla riziková. Došlo i k tomu, že se ze svahu zřítilo nákladní auto s dvaceti dě1níky a techniky a zachránila je pouze bujná tropická vegetace, v níž uvízli, a tak si zachránili životy. Jen ve dvou případech se nepodařilo umístit vrtné soupravy a bylo třeba hledat náhradní řešení.

O celkovém enormním rozsahu prací svědčí skutečnost, že v průběhu čtyř let průzkumných prací bylo odvrtáno 16 kilometrů vrtů, vyraženo 400 metrů podzemních průzkumných štol, 126 metrů kopaných šachtic, 805 metrů průzkumných skalních odřezů a zdokumentováno 1 585

Pohled na náš geologický tábor v Gavilanes u řeky Caracusey. Naše ubikace a kanceláře byly umístěny v první řadě vpravo od polní cesty.

dokumentačních bodů pro konstrukci inženýrsko-geologické mapy. Vzhledem k obtížné přístupnosti do terénu bylo vybudováno a měřidly zafixováno přes 85 kilometrů profilů, na nichž došlo k co nejširšímu uplatnění moderních geofyzikálních metod. Inženýrsko-geologického průzkumu se v době největšího rozmachu prací zúčastňovalo asi 120 pracovníků kubánského podniku pro aplikovaný geologický průzkum, třicet československých expertů, 50 příslušníků armády a 20 horníků z dolu Mata Hambre nasazených zejména na ražbu podzemních průzkumných štol. Vzhledem k tomu, že stavba měla zelenou, spolupracoval na vrtných pracích také Geologický průzkum ze Santa Clary. Pracovní vrtné čety pracovaly na tři směny a dosahovaly měsíčně na jednu soupravu až 200 metrů hlubokých strukturních vrtů. Na vlastních stavebních pracích pro přečerpávací elektrárnu při budování potřebné infrastruktury a přístupových komunikací pracovalo již v té době asi 500 Kubánců.

Vzhledem k obtížným přírodním podmínkám a s ohledem na počáteční neznalost provádění speciálních průzkumných podzemních prací, došlo k neplnění harmonogramu báňských

prací kubánskou stranou. Proto nebylo možno ukončit první průzkumnou etapu pro investiční úkol v požadovaném termínu a bylo nutno pracovat souběžně na úkolech další projekční etapy – pro technický projekt. Z toho vyplývaly vysoké nároky na řízení a sled průzkumných prací při neustálém zhodnocování a přehodnocování dosavadních výsledků bez možnosti uzavřít definitivně první etapu průzkumu.

Dokud nebyly dokončeny hluboké strukturní vrty do hloubky přesahující 500 metrů a hluboká geofyzika k objasnění struktury horského masivu, nebylo také možno rozhodnout, zda sledovat povrchovou či podzemní variantu umístění elektrárny. Z toho důvodu jsme prováděli průzkumné práce zaráz a na stejné úrovni pro obě alternativy řešení. Při tom jsme se dostávali do situace, kdy bylo třeba poskytovat dílčí a jednoznačné výsledky průzkumu projektantům, neboť jinak by nebylo možno splnit náročné úkoly projektu v daných termínech, které byly přísně sledovány. Velmi náročným úkolem bylo dokončení inženýrsko-geologické mapy. Zde je třeba si uvědomit rozdílnost podmínek inženýrsko-geologického průzkumu v Československu a na Kubě. Tato rozdílnost nevyplývá jen z obtížnějších klimatických podmínek a z naprosté nepřístupnosti terénu. Jistě, pracovat v tropickém vedru od rána do večera je vysilující a nemyslitelné bez dostatečných zásob pitné vody. Pro návštěvy nejen z Československa, ale i z Kuby je již hodinový pochod těžkým terénem bez tréninku obtížným výkonem.

Daleko závažnější byl fakt, že jsme přišli do geologicky málo známého terénu, kde bylo nutno v podstatě teprve vyřešit geologickou strukturu a stavbu zájmové oblasti a začlenit ji správně do geologického regionu pohoří Escambraye. A teprve na tomto základě, který má u nás doma každý inženýrský geolog již před zahájením prací k dispozici, bylo možno dokončit inženýrsko-geologickou mapu. Abychom se s tímto úkolem vypořádali, požádali jsme v závěrečné fázi o spolupráci kubánskou Akademii věd, která se geologickým mapováním Escambraye zabývala již více než dvacet let, geologickou mapu oblasti však dosud nepublikovala. Do práce se rovněž zapojil pracovník Moskevské akademie věd, geolog dr. M. Somin, pracující v pohoří

Escambraye jako poradce Kubánské akademie věd již řadu let. Podle jeho názoru a i podle kubánských geologů patří tato oblast Escambraye mezi geologicky nejsložitější oblasti na světě pro existenci magmatických a sedimentárních hornin postižených alpínskou tektonikou. Pohoří bylo později poznamenáno regionální metamorfózou a kopulovitě zvedáno s projevy intenzivního detailního vrásnění a tektonického porušení. Příčné a podélné tektonické línie doprovázené několika systémy rozpukání postihují celé zájmové území. Nelze rovněž opomenout hluboké tropické zvětrávání a intenzívní erozi zvětralých a tektonicky narušených hornin.

I když bylo možno po vzájemné názorové shodě dokončit zpracování inženýrsko-geologické mapy, bylo třeba stále využívat nových odřezů budovaných komunikací a přístupových cest a výsledky geologického mapování dále upřesňovat.

A jaké byly další perspektivy?

Podle předpokládaného termínu dokončení atomové elektrárny v Cienfuegos, který byl stanoven na rok 1993,

Prvním a nejdůležitějším úkolem bylo sestavení inženýrsko-geologické mapy celé zájmové oblasti, dotčené výstavbou přečerpávací vodní elektrárny. Geologové při provádění inženýrsko-geologického mapování se radí nad dalším postupem prací.

měla být dokončena výstavba přečerpávací vodní elektrárny nejpozději v roce 1995. Zůstávalo otázkou, zda byl tento termín reálný, nicméně muselo se s ním počítat. Za tohoto předpokladu měly být průzkumné a projekční práce ukončeny ve své podstatné části v roce 1988 a pokračoval by ve značně omezené míře geologický sled výstavby. Tento termín jsme splnili, přestože se na cestě ke zvládnutí tohoto nadmíru těžkého úkolu vyskytlo ještě mnoho překážek. Do roku 1991 jsme ještě prováděli doplňkový geotechnický průzkum i geologický sled počínající výstavby.

Intenzita prací potom měla být přemístěna na podobné práce pro prováděcí projekt přečerpávací elektrárny v provincii Oriente, kde naši pracovníci v roce 1985 dokončili předběžný inženýrsko-geologický průzkum šesti různých lokalit, z nichž Hydroprojekt Praha jako projektant doporučil nejvhodnější variantu k dalšímu inženýrsko-geologickému průzkumu. Na vybraném místě byly již v roce 1986 vybudovány přístupové cesty a kubánští geofyzici realizovali předběžné geofyzikální práce. V tomtéž roce byla zahájena obchodní jednání mezi československou a kubánskou stranou na podepsání kontraktu na podrobný inženýrsko-geologický průzkum podobného rozsahu jako byl na řece Caracusey.

Po dokončení průzkumu v Oriente měl být zahájen inženýrsko-geologický průzkum pro přečerpávací elektrárnu v Pinar del Río, neboť celkový elektronukleární program Kuby počítal se třemi přečerpávacími elektrárnami. Z uvedeného je zřejmé, že perspektiva spolupráce Československa a zejména Geotestu Brno na rozvoji kubánské energetiky byla dlouhodobá. Je třeba uvést, že jen málokde na světě byl prováděn tak náročný a komplexní inženýrsko-geologický průzkum pro přečerpávací vodní elektrárny. Tým československých expertů obohatil fond geologických znalostí o geologické stavbě pohoří Escambraye. Získal a stále získává všude ve světě vysoké mínění o odborné vyspělosti našich odborníků.

Při mé poslední návštěvě Kuby v roce 2002 jsem navštívil i ministerstvo základního průmyslu, se kterým jsem spolupracoval během průzkumných prací. Jeden z jeho pracovníků prohlásil:

„Vážíme si vašeho přínosu pro energetický rozvoj Kuby. Nezapomínáme ani na to, že jste vedle sebe vychovali celou řadu odborníků, kteří dnes pokračují ve vámi započatém díle. Všechny vaše výzkumy máme dobře uschovány. My s vámi počítáme.“

Fidel Castro v Sancti Spiritus

O mimořádném významu přečerpávací elektrárny ve své době svědčila i důkladná znalost problematiky vládními činiteli, a to dokonce i Fidelem Castrem. I když se údajně zařekl, že dokud bude živ, nenavštíví provincii Sancti Spiritus, protože nemůže nikdy zapomenout na porevoluční odpor v pohoří Escambraye proti novému režimu, porušil tento slib a přijel v roce 1987 do Sancti Spiritus seznámit lid se stavebními záměry.

Z jeho projevu v Sancti Spiritus vyjímám:

„Již byla zahájena stavba, která bude největší průmyslovou instalací v provincii a jedinou v zemi: přečerpávací vodní elektrárna v pohoří Escambray. Přečerpávací vodní elektrárna jsou dvě přehrady a elektrárna, která má čerpadla, umožňující čerpat vodu nahoru do horní nádrže, a má generátory k výrobě energie. Když je přebytek elektrické energie v atomové elektrárně, která pracuje v tandemu s přečerpávací vodní elektrárnou, čerpadla čerpají vodu nahoru do horní nádrže, a když nastane energetická špička, voda jde z horní přehrady přiváděna dolů a vyrábí elektřinu. Takže když budou pracovat čtyři atomové reaktory a budou dohromady vyrábět výkon 1 460 megawattů a navíc bude pracovat ve špičce přečerpávací elektrárna, dosáhne produkce elektrické energie kolem 2 000 megawattů. Nejsem inženýr a nechť mi znalci prominou moje vysvětlení, které není perfektní," – a obrátil hlavu k nám, sedícím na tribuně – „doufám však, že všichni pochopili, že přečerpávací vodní elektrárna bude potřebná pro výrobu špičkové energie a ušetří naší zemi stovky tisíc tun nafty a budeme moci vyřadit z provozu některé tepelné elektrárny, které jsou zastaralé a dnes již vykazují nízkou účinnost."

Fidel Castro Ruz se narodil 13. srpna 1926 v malé osadě Birán nedaleko městečka Mayarí v provincii Oriente jako třetí syn španělského vystěhovalce Angela Castro. Jeho matkou byla kuchařka Lina Ruz Gonzáles, s níž žil Angel v nelegitimním svazku. Prosperující hacienda se 4 000 ha plantáží a 500 zemědělských dělníků mu otevřela cestu ke vzdělání.

Fidel Castro v rozhovoru s venkovany vysvětluje důležitost energetické výstavby pro další rozvoj národního hospodářství Kuby.

Z krátkého výňatku projevu Fidela Castra je zřejmé, jaká pozornost byla ve své době věnována na Kubě rozvoji energetiky a výstavbě špičkové přečerpávací vodní elektrárny Centro Cuba v pohoří Escambray. Fidelovi nelze upřít jeho řečnické umění a osobní charisma, kterým dokáže zaujmout i člověka neznajícího ani slovo španělsky. Bylo zajímavé pozorovat při projevu jeho gestikulaci, výraz tváře, prohrabávání plnovousu, správně volené pauzy a jiné řečnické obraty. Z jeho projevu o elektrárně, kdy vysvětloval občanům přístupným a srozumitelným způsobem její fungování a význam, byla zřejmá i jeho dobrá znalost této problematiky. Ať je politika Fidela Castra hodna obdivu nebo zatracení, nelze mu upřít, že svůj lid zná, je jím stále obdivován a mnozí Kubánci o něm prohlašují, že je to jedna z největších světových osobností minulého století. To mi řekli nejen vzdělaní lidé, ale i docela obyčejní „guajiros“ – venkované v horách či na venkově.

Domorodec v Gavilanes přímo před naší geologickou základnou ulovil asi tři metry dlouhého hroznýška kubánského – „maju“. Ne všichni Kubánci projevují takovou odvahu jako muž na snímku.

Jak chutná hroznýšek kubánský

Brzy, ani ne za měsíc po zahájení inženýrsko-geologického průzkumu, mi složilo asi dvacet dělníků k nohám bezmála pět metrů dlouhého hada. Hlavu mu usekli mačetami. Všech dvacet s ním zápasilo a ještě nikdy prý tak velikého hada neviděli. Divil jsem se, proč ho zabili, vždyť není jedovatý. Ale oni nato, že jim požírá malá domácí zvířata a zejména volně žijící „jutie“ (chutie), které jsou oblíbenou pochoutkou domorodců. A zaznamenali i případ, že pozřel malé dítě. Ale na to nebyli ochotni přísahat. Ostatně, je to hroznýšek kubánský, škrtič, na Kubě zvaný maja (čti macha). A má tak obrovskou sílu, že by člověka, i dospělého, zadusil za několik málo minut. Konečně, je to had z rodu škrtičů. Dělníci budovali přístupové cesty k vrtům, když se objevil. Všichni domorodci se ho až panicky báli. Když jsem se zmínil, že hadi jsou ohrožený druh a je třeba je chránit, rozhodně se ohradili. Musí ho přece zlikvidovat, jinak by nemohli vrtat. Král všech zdejších hadů se jen tak nedal a pustil se do nemilosrdného boje o svoje území. Proti takové přesile, vyzbrojené mačetami, ale neměl šanci. Dělníci slavili velké vítězství, jakoby zabili sedmihlavého draka. Jako ochránce přírody jsem neměl zrovna velkou radost, když mi ho složili s velkou pýchou k mým nohám. Ale když se to již stalo, vyvstal problém:

„Co s ním?“

Při stahování kůže na nás pokřikovali dělníci z kávovníkové plantáže:

„Masa je přece škoda, je velmi chutné a plné vitamínů. A kromě toho je zázračné. Vždyť když hadu useknete

ocas, znovu mu naroste. A sádlo je vynikajícím lékem proti revmatismu. Tak neváhejte a snězte ho.“

Na tomto místě je třeba dodat, že zde v pohoří Escambray platí zásada, že „všemu co létá, leze a plazí se, na pánvičce dobře daří se“. A tak nám nezbývalo, než se přizpůsobit. Díky tomu vznikl tento recept, částečně ze zvědavosti, částečně z obav před zahanbením. Samozřejmě jsme z neznalosti vybrali k přípravě jídla ty části nejtlustší, uprostřed hada, které, jak nám bylo později sděleno, jsou nejméně chutné. Uvnitř byl ještě nestrávený, asi čerstvě ulovený několikakilový králík i s kožešinou. Musím ale podotknout, že toho jsme nesnědli. Protože jsme uvažovali s pozváním asi dvaceti hostí, po stažení hadí kůže jsme nakrájeli asi deset kilogramů masa.

Tento had, jehož pořádný kus bohužel dělníci při zápase s ním usekli, se stal předmětem naší úvahy „co s ním“? Dopadlo to dobře. Stal se důvodem pro vznik nového receptu jídelní úpravy hada a pro nás vynikající pochoutkou.

A tak tedy návod na úpravu hada:

„Maso je třeba nakrájet příčně přes profil hada na kusy délky asi 10 centimetrů. Poté se nasolí a zalije citronovou šťávou. V tomto nálevu se uloží přes noc do lednice. Druhý den se tyto příčné kusy nakrájí na ‚podkovy‘ průměru 3 až 4 cm. Dobře se opláchnou, znovu nasolí a načesnekují. Po krátkém ‚odležení‘ se jednotlivé ‚podkovy‘ zprudka opečou na oleji do světlehnědé barvy. Potom se naskládají podélně na sebe, takže vznikne na pohled přímo otřesné gumové potrubí. Nakrájí se rajčata, papriky, cibule, přidá se česnek, kus dýně, kolečka citronu a spolu s několika kilogramy hadích ‚podkov‘ se vloží do velkého tlakového hrnce. Přidá se oregano, muškátový květ, pepř a nové koření. Maso se podlije suchým vínem, uzavře pokličkou a dusí se doměkka.“

Když se dostavili hosté, všude se již rozlévala libá vůně. Náš kuchař Ať a odkryl pokličku a s panickou hrůzou v očích očekával, co se stane. Udeřila hodina pravdy. Již se ale nedalo nic dělat. Očekával, že ostudy bude plný hrnec.

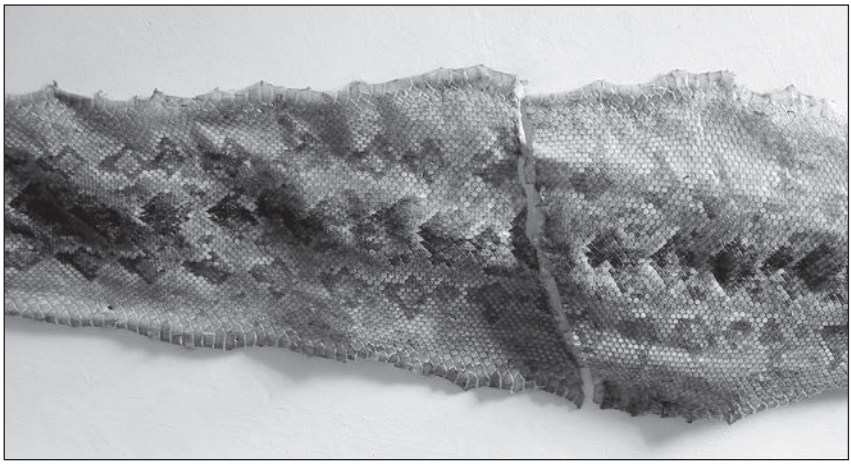

Neodborná práce „odborníků z muzea“ s hadí kůží byla příčinou zničení této vzácné trofeje.

Leč nestalo se. Maso bylo křehké, šťáva díky přítomnosti dýně pěkně zhoustla a byla velmi příjemné, ač výrazné chuti. Mohly tedy začít „gastronomické orgie“. Všichni byli s jídlem na výsost spokojeni. Král všech hroznýšků kubánských byl sněden. Chuť masa byla vynikající a ukázalo se, že žaludky našich expertů se vyznačují vysokým stupněm adaptability. Ne stejně se však chová psí žaludek. Zbytek jsme hodili našemu vlčákovi. Zvracel potom chudák tři dny.

Po získaných zkušenostech doporučujeme při úpravě masa z hroznýška kubánského volit postup obrácený. Nejdříve maso výše uvedeným způsobem podusit, a teprve potom opéci. A nakonec tedy recept na úpravu masa z hada škrtiče pro pět hostů:

Vezmeme kus hada, asi tak tři kilogramy, nejlépe od krku. Naložíme příčně nakrájené kusy do soli a citronové šťávy alespoň na dva dny.
Přidáme stroužky česneku dle libosti. Po dvou dnech dusíme, k čemuž potřebujeme: 2 papriky, 2 velká zelená rajčata, 3 cibule, 20 dkg dýně nakrájené na kostičky, kávovou lžičku oregana a stejné množství mletého pepře, špetku muškátového květu, 4 kuličky nového koření, sůl dle chuti, plátky zralého citronu bez pecek a nakonec 2 dcl suchého vína (nejlépe madeira nebo porto).

Podotýkám, že je to pouze náš recept. Na závěr dodávám, že během čtyř let průzkumných prací pro projekt přečerpávací elektrárny Centro Cuba v pohoří Escambraye jsme narazili na mnoho těchto hadů. Ale již nikdy nebyl zaznamenán úlovek tak pozoruhodný, jako ten, díky jemuž vznikl tento recept. Jeho kůži jsem dal vypreparovat „odborníkům“ do muzea v Sancti Spiritus, jak mi bylo domorodci doporučeno. Jednoduše ji natáhli na kůly na nádvoří muzea a nechali vysušit v prudkém žáru tropického slunce. Kůže se vysušila na troud, uprostřed se přetrhla a celá popraskala. Již nikdy více jsem těmto odborníkům podobnou práci nesvěřil. Bylo to opravdu k pláči.

Lovec chutií

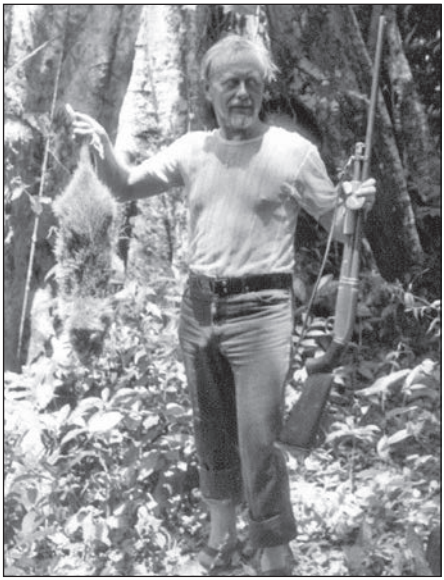

Jedno odpoledne jsem se spolu s kubánským vedoucím stavby vypravil na lov chutií několik kilometrů níže ve směru toku řeky Caracusey, kde byla údolní niva porostlá vysokými a košatými seibami.

Chutie je takové milé zvířátko, veliké asi jako nutrie. Je to hlodavec z řádu nutriovitých, obývá lesnaté oblasti Kuby a je také znám pod jménem hutie kubánská nebo kubánská stromová nutrie. Jeho latinský název je Capromys pilorides. Je to býložravec žijící v korunách košatých tropických velikánů. Převážnou část života stráví šplháním po stromech, doupata si však vyhrabává v zemi. Dosahuje délky třiceti, výjimečně až šedesáti centimetrů a váží až sedm kilogramů. Jeho maso je pro svoji chuť velmi hodnoceno a kožešina vysoce ceněna. V důsledku úbytku lesů a jeho lovu patří k ohroženým druhům.

Na Kubě lov chutií není povolen. Ale uhlídejte domorodce v horách a zejména v době, kdy jsem pracoval v Gavilanes v Escambray. Nikdo si z toho velkou hlavu nedělal, neboť sám rozvoj stavby velkého vodního díla byl pro tato zvířátka nebezpečím nesrovnatelně větším. Také mají svého přirozeného predátora, jimž je had „maja cubana“, neboli hroznýšek kubánský. A tak by asi museli zavřít všechny pod zámek, neboť, jak jsem již uvedl, Kubánci jedí všechno, co se nějakým způsobem pohybuje, ať již na souši, ve vodě nebo ve vzduchu. Chutii naštěstí umí pojmenovat, ale jinak, pokud se zeptáte na název nějaké rostliny či zvířete, mají zcela jednoduchou a logickou odpověď:

„No se come.“ Nebo: „Se come.“ Tedy to se jí, nebo to se nejí. A protože chutie žijí v horách, daleko od civilizace, a zatím jich bylo hodně. Kdo by se tedy staral o to, jestli je domorodci loví či neloví. A tak se chutie stala vítanou pochoutkou i v našem geologickém táboře. Někdy jsme se

Radujeme se nad bohatým úlovkem chutií.

pouze zúčastnili hostiny, jindy jsme vyměnili chutii za balíček cigaret a sami si ji připravili.

Pod budoucí přehradní hrází dolní nádrže na řece Caracusey žila v pralese podivná rodina. Jejich domek sestával pouze ze čtyř zaražených kůlů, k nimž byly do výše asi jednoho metru přidělány stěny z proutí, vrcholy kůlů pak byly překryty střechou z listů banánovníku. Z říčních kamenů byla postavena pec, za rošt sloužilo několik železných prutů. Kdykoliv jsem přišel do chatrče, ohniště doutnalo a silná káva byla vždy ihned k disposici. V domku žila osamělá žena, oděná do nějakých hadříků, které skoro nic neskrývaly. Rysy její tváře napovídaly, že není příliš stará, u nás by ji však považovali za stařenu. Měla asi třináctiletou dceru, která byla mentálně postižená a jen stále seděla na zápraží a kývala hlavou zleva doprava. V pralese to ovšem vůbec nebylo na závadu, neboť se vším živým výborně komunikovala a v lese se vyznala. Její syn měl patnáct roků a pohyboval se v přírodě s absolutní dokonalostí. I když příroda je tu velmi štědrá a zcela volně lze nalézt bohaté trsy banánů, divoce rostoucích ananasů a jiné další plodiny,

maso je významným přilepším k tomuto jídelníčku. A tak se patnáctiletý Paco věnoval lovu chutií. Měl cvičené oko a vycvičené psy, a proto se nikdy nevracel s prázdnou. Když jsem ho při lovu doprovázel a ukázal mi vysoko v koruně stromů chutii, většinou jsem ji neviděl. Viděl jsem ji až po jejím pádu se stromu. Psi dole štěkali a Paco házel klacky a kameny do koruny stromu tak dlouho, až se buď strefil, nebo to vystrašená chutie nezvládla a spadla dolů. Psi ji okamžitě zakousli a lov skončil.

Jednou jsme se vypravili na lov chutií se starými puškami. Kde je vesničané vzali, ani nevím. Asi z doby partyzánských bojů proti novému režimu nebo z bývalého vojenského tábora Che Guevarry, který byl odtud nedaleko. Ale protože nás doprovázel i kubánský vedoucí stavby, měli na ně asi povolení. Pušky vypadaly velmi podezřele. Měl jsem vážné obavy, že kdyby někdo uklouznul a spadnul, puška sama vystřelí. Držel jsem se proto od ostatních v úctyhodné vzdálenosti. Když Paco spatřil v koruně stromu chutii, vedoucí stavby vystřelil. Ozvala se hromová rána. Střelec se zpětným rázem po výstřelu z pušky vyvrátil dozadu, ale ránu přežil. Chutii sice netrefil, ale ta se tak polekala, že spadla se stromu jako pytel brambor a psi dokončili započaté dílo. Úlovek jsme pak uvázali za nohy na dlouhou tyč a vypravili se k místu, kde jsme nechali uvázané koně. Po cestě nás kubánský geolog Ronaldo přesvědčoval, že jeho indiánské děvče pro něho udělá cokoliv na světě. Stačí jí prý přikázat. Nevěřil jsem tomu, a tak jsem mu řekl, ať jí řekne, aby ho přenesla přes řeku. Indiánka roztáhla své mohutné paže, vzala Ronalda do náručí a přebrodila s ním dravou řeku. Takovou obětavost jsme opravdu od ní nečekali a byli jsme z toho všichni velmi překvapeni.

Když z mé iniciativy přijela na stavbu Československá televize a Krátký film Praha, aby dle mého scénáře natočili film o Kubě a o stavbě přečerpávací elektrárny, redaktor televize na mě naléhal, abych jim ukázal nějaké místo, kde domorodci žijí jako kdysi. Vysvětlil mi, že lidé v Československu již nestojí pouze o všechno nejlepší, mají dost propagandy. Chtějí nahlédnout také do normálních životních podmínek, bez příkras. Ihned jsem reagoval a teprve

Vyhlídka „mirador“, z níž byl celkový pohled na zájmovou oblast budoucí výstavby hydro-energetického díla a i na náš geologický tábor v údolí.

vzápětí jsem si uvědomil, že jsem udělal chybu. Zmínil jsem se totiž o domorodé chatrči a patnáctiletém lovci chutí. Redaktor ihned řekl, že to je to, co hledají. Začal jsem mu to usilovně rozmlouvat. Povolení k natáčení filmu jsme sice měli, ale po celou dobu nás doprovázeli pistolníci kvůli „zajištění naší bezpečnosti“ a také tajní. Již jsme s nimi měli problémy. Na miradoru (vyhlídce) vysoko nad pracovním táborem jsme dostali povolení nafilmovat shora náš pracovní tábor pro více než dvě stě lidí, ale s přísným zákazem filmovat cokoliv vpravo ve svahu, kde byla zakázaná oblast. Stáli jsme na vyhlídce a kameraman Luděk uviděl letícího orlosupa a zajásal. To je ono! A stočil kameru ve směru jeho letu, od tábora doprava. Naši pistolníci zbledli. Luděk jen suše poznamenal: „Sakra, on mi uletěl.“ Ale znovu zajásal, neboť orlosup opět zakroužil nad táborem a nalétával do zakázaného pravého svahu.

Luděk nezaváhal ani vteřinu a tento překrásný záběr nafilmoval znovu. Byla z toho protestní nota našemu velvyslanci do Havany a záběr jsme museli ještě během pobytu

filmařů před našimi nohsledy vystřihnout. Od té doby k nám byli chladní jako „psí čumák“ a v této nepříjemné situaci chtěli po mě filmaři zařadit do filmu, jak se žilo kdysi. Prý to jsem zapomněl dát do scénáře. Napadlo je to již doma před odletem. Nafilmovat, jak se žilo dříve a jak nyní stavba všechno mění a Kubánci očekávají „světlé zítřky“. No konečně, co se mi může stát. Můj cit pro kubánskou realitu mi napovídal, že z toho mohou být velké problémy. Ale nemohu být ze všeho hned vystrašený. Tak jsem přikývl.

Na naší stavbě „jakoby náhodou“ byl i hlavní redaktor listu Granma. A také přijela na lokalitu kubánská stranická delegace a nějaký redaktor z rozhlasu, který se mnou natočil interwiev v délce skoro dvou hodin. Protože náš kubánský doprovod musel vždy dopředu vědět, co se druhý den bude filmovat, bylo nasnadě, že se k nám na návštěvu chatrče přidají všichni výše uvedení. A opravdu, když jsme druhý den vyrazili, byla nás celá kolona. Pochopil jsem, že se blíží obrovský problém. Ale již nešlo couvnout. Schválně jsem kubánský doprovod zdržoval a vykládal jim různé historky ze stavby. Poslouchali mě, ale rychle prokoukli moji taktiku a hnali mě kupředu. Přesto byli redaktor i kameraman televize rychlejší, a když jsme lesní pěšinkou přicházeli k primitivnímu stavení z banánových kmenů a listů, již jsme jen mohli vidět, jak mongoloidní dcera sedící na zápraží nepřítomně pohazuje rukama a něco nesouvisle artikuluje. Redaktor televize se právě ptal spoře oděné „lesní žínky“, co by tomu řekla, kdyby jí kubánská vláda tady postavila dům. Nutno říci, že čím je člověk primitivnější, tím méně se bojí kamery a mikrofonu. Zcela bez zábrany hlasitě vykřikovala, lépe řečeno, s velkým rozrušením z nenadálé návštěvy a dobře položených otázek, skřehotala:

„No to víte že jo, no to víte že jo, to by bylo něco, to víte, že bych to brala, vždyť vidíte, jak bídně tady žiji, ani pes po mě neštěkne, chlapa nemám, peníze mi nikdo nedá, nikdo se o mě nestará, sem tam vyměním chutii nebo lesní plody za trochu soli nebo cukru…“

Naši kubánští „ochránci“ se na mě sesypali jak vosy.

„No to je pěkné, no to se tedy povedlo! Co s tím zamýšlíte? Chcete to snad prodat Američanům? Chcete poukázat

„Lesní žínka“ a její syn Paco při drcení kávy v hmoždíři z vydlabaného kmene palmy.

na bídný život na Kubě, nebo co? My za to přece nemůžeme. Neznáme a ani nemůžeme znát každý kout na Kubě. Kdybychom to věděli, jak bídně žije tato žena se svými dětmi, byli bychom se o ni postarali a postavili jí dům. To nám měla dávno říci. A to vám povídáme. Budeme si stěžovat vašemu velvyslanci a také v Československu. Tento záběr musíte okamžitě znehodnotit, o to se postaráme.“

Byla z toho další protestní nota u našeho velvyslance a velká ostuda. Nevěřil jsem, že televizní pracovníci tento rozhovor s paní domu vymažou. Kopii celého filmu mi slíbili předat po mém návratu do Československa. Slib dodrželi, a tak, již v pohodlí domova, jsem si pustil film a s napětím očekával tuto zajímavou pasáž; přicházíme s našimi nohsledy k chatrči, již jsme u ní… A všechno dál je vymazáno. Stalo se. Nešlo to zatajit, udělat nejdříve kopii a pak originál vymazat. Je to pryč.

Mnohem později, kdy naše expedice v Escambray práce v terénu skončila a byly uzavřeny závěrečnou zprávou realizovanou již v Československu, vyžádalo si mě v lednu

roku 1989 kubánské ministerstvo základního průmyslu na poslední čtrnáctidenní expertízu. Potřebovali vyřešit geologickou strukturu budoucího kamenolomu, v němž se měl těžit stavební kámen na výstavbu hráze horní nádrže přečerpávací elektrárny. Také potřebovali, abych jim poradil, jak dál směrovat průzkumné práce v terénu a v laboratoři.

Když jsem tedy po skoro dvou letech od poslední návštěvy velmi přívětivého domku z palmového listí byl opět na stavbě, řekl jsem si, že se teď pomstím. Ta vymazaná pasáž mi „nedala spát“. To se musí napravit. Koupil jsem si videokameru, osedlal svého koně jménem Zuleidy a spolu s kolegou, který ještě dodělával pro projekt stavby hutnící pokus z místních materiálů, určených pro výstavbu hráze, jsem se vypravil do domorodé chatrče. Bylo to od základního tábora asi osm kilometrů jízdy na koni. Abychom nikoho nevyplašili, uvázali jsme v jednom záhybu údolí koně ke stromu a zbytek cesty šli pěšky. Blížíme se k chatrči, vidíme již dým z ohniště, venku pobíhající slepice. „Hodina pomsty udeřila.“ Když jsme se však přiblížili chatrči, ta již tam nebyla. Kubánci postavili lesní žínce dům. Jaký paradox. Jednak v této oblasti nikdo nemá takový dům a ani se tu nehodí, jednak tato oblast přijde po dokončení stavby zatopit. Kubánci se tedy pomstili mě, ne já jim. A navíc i o této naší tajné návštěvě věděli a včas odklidili obyvatele domku. Z ohniště se kouřilo, na plotně stála teplá káva, ale domorodci nikde. Po nikom ani vidu, ani slechu. Místo překrásné chatrče z palmového listí, která se tu tolik hodila a snoubila se s tropickou přírodou, zde stál obytný dům.

Jak chutná kubánský med

Je samozřejmé, že během čtyř let průzkumných prací pro přečerpávací elektrárnu jsme velmi dobře poznali přírodu, lidi, jejich charaktery a přístupy k životu a zažili i mnohá dobrodružství.

Pohoří Escambray v centrální části Kuby není známo pouze výskytem hadů škrtičů a velmi chutných chutií. Nachází se tu i jiná, mnohem příjemnější fauna a mezi ni patří včely. Nejsem zrovna z těch, kteří by rozuměli včelám, ale jedno vím určitě. Na Kubě jsou ideální podmínky pro rozvoj včelařství, neboť květena je velmi bohatá a ke včelám štědrá po celý rok. Že jsou zde včely a včelstva, to jsme si všimli ihned při příjezdu naší geologické expedice do tábora. Ptali jsme se venkovanů, komu včelstva patří. Odpověď byla vždy stejná – státu, to znamená všem. Nic bližšího jsme se od venkovanů nedozvěděli a oni sami včelám nerozuměli. Jenom dobře věděli, že med se jí a je sladký.

Psal se rok 1984. Tedy první rok našich průzkumných prací. Přešel první měsíc, přišlo září, a odpověď na naše otázky přišla sama. Přímo u cesty nad naším pracovním táborem stál opuštěný domek z palmových kmenů a se střechou z palmového listí. Občas se kolem něj popásaly koně, ve stínu střechy si sem tam odpočinul náhodný poutník, někdy využila stínu rodina černých vepříků. U tohoto domku se jednoho rána zastavilo otřískané nákladní auto. Na jeho korbě postávalo šest tvrdých chlapů, zřejmě přivyklých stále žhavému slunci a větru a tvrdé práci v horách. Vpředu na korbě vozu bylo lany upoutáno šest velkých plastikových sudů a stejně velká odstředivka a ještě hodně různého harampádí. Byli to medaři.

Nákladňák nacouval ke zvýšenému vchodu do domku. Dlouho něco z auta vykládali, ale s neočekávanou rychlostí se snesla tropická tma. Bylo teprve sedm večer, ale dojem hluboké a pokročilé noci byl úplný. Za malou chvíli začaly z domku vyskakovat jiskry a probleskovat svit petrolejové lampy. Uvnitř bylo vidět stíny chlapů, zvyklých starat se

Když se večer vrátili medaři se sběru medu divokých včel, pozvali mě na návštěvu a vyprávěli mi historky o včelách, medu, propolisu a včelí mateří kašičce, kterou sbírali jen pro sebe, neboť zatím neměla průmyslové využití.

sami o sebe a vzdorovat tvrdým rozmarům přírody. Neodvážil jsem se narušit jejich večerní klid. Chlapi pojedli a brzy i v domku zavládla absolutní tma.

Brzy ráno druhého dne se to kolem domku jen hemžilo. Nejen šesti muži, ale hlavně včelami a všude kolem vládla sladká a neodolatelná vůně medu. Přivítali mě velmi zdvořile a ukázali chudé a velmi primitivní zařízení domku. Nemohl jsem však rušit jejich přípravy na dnešní sběr medu. Naložili vše na korbu a odejeli na pobřeží karibského moře, kde se včely živí šťávami mangrovníků. Slíbili mi, že za měsíc přijedou znovu a budou zde delší dobu. Všechno má svůj čas. Na nic se nespěchá a to platí i o přátelství.

Měsíc uběhl jako voda a medaři tu byli zpět. Vraceli jsme se právě z terénního geologického průzkumu a již z dálky na nás přátelsky mávali. Byli pouze dva. Ostatní prý přijedou později. Přijeli s předstihem, neboť musí pro ně a pro sebe připravit večeři. Pozvali mě, abych se přípravy večeře zúčastnil a počkal spolu s nimi na návrat ostatních. Jejich pec byla primitivní, vydlabaná díra v zemi a přes ni několik železných prutů. Topili dřevěným uhlím, kterého je v Escambray

dostatek, neboť zde pracuje několik „carboneros“, paličů uhlí. Jako hrnce posloužily velké plechové konzervy, které používají sběrači kávy. Hrníčky si vyrobili sami. Jednoduše u menší konzervy zaoblili horní hranu a přivařili ouška. Jeden takový hrníček mi dali na památku darem.

Byla již absolutní tma, když přijelo nákladní auto se zbylými medaři. Sebrali dnes dvě tuny medu. Vítali jsme se jako již staří známí. Vzápětí mi donesl jeden z nich na plechovém talíři tři velké plástve medu. Musím se přiznat, že v takové formě jsem ještě med nikdy neviděl a nejedl. Plástve byly asi 3 centimetry vysoké a plné medu. Vedoucí čety včelařů mi potom vysvětlil celý postup výroby. V malých zadrátovaných krabičkách přechovávali včelí královny, o něž se staraly včely dělnice. K tomu účelu byl v rohu krabičky připraven třtinový cukr. Chovnou stanici na „královny“ prý mají v městě Sancti Spiritus. Zbytek „výroby“ jsem si musel domyslet.

Pochválil jsem medaře za jeho znalosti i za dobré vedení pracovní čety. Jistě, někdo vždy musí mít poslední slovo, řekl mi se skromností v hlase, ale my vlastně nemáme vedení. Všichni jsme si rovni, vzájemně se respektujeme a nepotřebujeme nad sebou tvrdou ruku. Tak nás naučil život. Při tvrdé práci v horách to ani jinak nejde.

„Sami si nasbíráme různé plody a ovoce, jež v horách roste divoce a hojně, natrháme si kávové boby a sami si kávu usušíme a vypražíme, někdy se nám podaří ulovit i nějaké to zvířátko, buď chutii nebo hada. Samozřejmě si sami vaříme. Však ti dáme za chvíli ochutnat.“

Mezitím se jeden z medařů vyhoupl na korbu auta a na její samý okraj dokutálel zčásti naplněný sud medu. Otevřel kovovou zátku, sud nahnul a již se vyvalil asi pěticentimetrový proud hustého medu. Tlak proudu byl obrovsky a ani nešel zastavit. Medaři chytali med do připravených velkých konzerv, až se sud vyprázdnil.

„Kolik chceš medu?“ Obrátil se na mě mnou designovaný šéf čety. Skromně jsem mu podal půllitrovou sklenici od zelí. Široce se usmál a poslal pro kanistr.

„Vždyť jsme ‚amigos‘, a přátelé se přece nemohou odbýt. „Také bychom každému takový dar nedali. Ale ty jsi jako

my. Stejně jako my kouříš doutníky, piješ kávu, osedláváš koně, miluješ hory a život, v tom jsme přece stejní. Takže jsi vlastně náš bratr. U nás budeš mít dveře vždycky otevřené. Cokoliv si budeš přát a bude to v naší moci, dostaneš."

Potom kamsi šáhnul a vytáhl jakousi černou, v průměru asi pěticentimetrovou kuličku.

„Je to propolis, nasbírali jsme ho u včel na pobřeží. Je to to nejlepší, co ti můžeme dát. Ve škole nás učili, že je to lék na všechny nemoci, na rány, bolesti kloubů, různé vyrážky, ale v roztoku s alkoholem i k zevnímu užívání. Asi je to drahé, prý se za to v Evropě hodně platí." A potom mi ještě darovali mateří kašičku, kterou prý průmyslově nezpracovávají, a tak ji sbírají jen pro sebe a pro dobré známé.

Byl jsem dojat projevy jejich přízně. V Havaně jsem měl mnoho přátel, ale přátelství tvrdých horalů je čistější a krásnější. Je určitě bezelstné, jakoby prýštící z jejich přirozenosti.

Nakonec mi dali ochutnat kousek upečeného masa. Bylo z chutie. Maso, okořeněné různými vonnými bylinami, bylo vynikající chuti. Skutečným vrcholem našeho hodování však byl obřad pití kávy. Byla uvařena na ohništi z čerstvě upražených bobů ve velké plechové konzervě. Její vůně a síla byly omamující. Slíbili jsme si, že za měsíc se setkáme znovu.

Sudičky, jasnovidci a jasnovidky

Moje maminka mi vyprávěla, že když jsem se narodil, sešly se nad mojí kolébkou sudičky a pronášely různé soudy o mé budoucnosti. Jedna z nich pravila, že budu mít pěkné dětství a již v mladém věku se stanu náčelníkem indiánů. I když jsem se svými „věrnými stoupenci ovládl pouze část Drahanské vysočiny“, stalo se. Druhá prohlásila, že dosáhnu poměrně vysokého stupně vzdělání a budu celý život cestovat. I tato sudba se naplnila. Třetí prohlásila, že v pokročilém věku se utopím na moři. Kdyby se tak již stalo, nemohl bych podat toto svědectví.

Neuplynul ani týden po mém narození a přijela se na mě podívat moje milovaná babička z matčiny strany. Když mě prý v kolébce uviděla, prohlásila:

„Toto? Mařenko, nechej to raději umřít.“

Z mrňouska vyrostl přemýšlivý klučina, který si nenechal ujít žádnou legraci. Přes romány Karla Maye, které byly v té době na indexu, se propracoval až na vedoucí místo náčelníka tlupy indiánů, kteří ovšem nebyli postrachem lesa ani svého okolí, ale stali se již v té době ochránci přírody a s přírodou žili v symbióze. Nad polévkou z mravenců by sice dnes protestovali ekologičtí aktivisté, ale tenkrát ještě bylo mravenců dost, tak to nebylo zapotřebí.

Když mi bylo deset let, vzala mě maminka s sebou k jasnovidci. Lépe řečeno, říkalo se mu „kartář“ a měl ve svém okolí dobrou pověst. Asi prožil těžké dětství, neboť stále chtěl jídlo, a protože neuměl říkat „j“ (místo toho vyslovoval „h“), říkalo se mu Hidlo. Stálý hlad asi poznamenal jeho vzrůst, neboť neměl více než metr čtyřicet. Ihned při příchodu do jeho věštírny poznamenal, že u vykládání karet nesmí být ten klučina, neboť by rušil jeho výkon. V nestřeženém okamžiku jsem proto vlezl do skříně, aniž by si toho Hidlo všimnul. Podle šustění karet jsem poznal, že vyložil karty na stůl. Náhle však vyskočil a zařval jako lev:

„ Paní, mě tade něco nevechází, tade někdo je!“

A skočil ke skříni, otevřel ji a vyhodil mě na ulici.

Maminka mi potom vykládala, co ji všechno z karet vyložil, a i když jsem měl deset let, byl to pro mě tak silný a tajemný zážitek, že jsem si to navždy zapamatoval. Řekl jí, že má pět kluků, a to také měla. Protože jsme nosili všichni stejné rádionky, abychom se na ulici poznali, říkali nám podle tehdy slavného filmu „Pět Sullivanů“. Řekl jí, že všichni dosáhnou vzdělání a budou úspěšní. Jeden bude celý život cestovat, jeden však poměrně v mladém věku náhle zemře. To se skutečně stalo. Můj bratr Jan náhle zemřel, bez zřetelné příčiny, ve věku 35 let. Potom ji však vyvedl z míry, když prohlásil, že maminka, která nezadržitelně spěla ke čtyřicítce, bude mít ještě dceru. Jistě, bylo to celoživotní přání mého milovaného otce, proto nás bylo pět kluků. Ale v tom věku! Vynadala mu proto do starých bláznů. Za dva roky nato se jí narodila dcera Maruška.

Přes „úspěšnou dráhu náčelníka indiánů na Drahanské vysočině“ se naplnil již v pokročilejším věku i můj celoživotní sen a skutečně jsem žil mezi indiány v Peru a později mezi domorodci v kubánském pohoří Escambraye. V horách jsem měl nejen dva vlastní koně se jmény Zuleidy a Seleidy, ale i obrovskou zodpovědnost za „stavbu století“. A protože jsem jenom stále pracoval a nutil ke stejnému výkonu nejen své spolupracovníky, ale i kubánské, schylovalo se k bouři. Jednou mi s vážností v hlase pravil jeden vysoce postavený kubánský spolupracovník:

„Kdybych já byl na tvém místě vedoucího tak významné stavby, budu celý den přemýšlet o tom, co budu dělat večer a pokud mi zbude trochu času, budu pracovat. Ty děláš bohužel velkou chybu, neboť to děláš naopak.“

Abych se přesvědčil, jestli má pravdu, vydal jsem se do hlavního města na návštěvu věhlasné jasnovidky. Byl jsem velmi dobře přijat i překvapen. Nečekal jsem sice žádné na rameni sedící kocoury se svítícíma očima ani tajemno kouzelnické pracovny. Byla to docela obyčejná žena a pracovala v obyčejné místnosti, kde kromě stolu bylo hlavně hodně fotografií rodinných příslušníků a velmi chatrný nábytek minulých generací. Po několika přátelských slovech mě usadila a vyložila karty na stůl. Náhle plna vzrušení vyskočila ze židle a pravila:

„Pane, to se mi ještě nikdy během mé kariéry kartářky a jasnovidky nestalo. Všechny tři trumfy máte uprostřed. Vy tam nahoře někoho musíte mít!“

Potom začala vykládat karty. Mám prý velmi významné postavení, ale očekávají mě těžkosti jak v osobním životě, tak v práci. Budu muset bojovat proti lživým nařčením a lidské omezenosti a nebude to boj jednoduchý, ani krátký. Budu vystaven velkým rizikům a musím být opatrný, aby nedošlo k nejhoršímu. Nikdo mi nepomůže. Ale hvězdy jsou na mé straně a vyjdu z problémů vítězně. Závěrem mi řekla, že mám stálé problémy s potrubím a horkou vodou. V duchu jsem si řekl:

„Tak teď jsi se bábo utla. Ve srovnání s tím, co jsi předpovídala předtím, je to přece úplný nesmysl.“

S tím a s určitým projevem nedůvěry jsem ji opustil a nasedl do své škodovky. Neujel jsem ani kilometr, v potrubí to jen zahučelo a z přehřátého motoru utekla všechna voda. Tento problém se mi v tropickém klimatu stále opakoval a vozil jsem s sebou v kanistrech pro tento případ zásoby vody. Takže jasnovidka se nezmýlila.

Musím konstatovat, že jejím předpovědím jsem v dalších měsících nevěnoval ani nejmenší pozornost. Práce a zodpovědnost mě zcela pohltily. Ale již za několik měsíců se rozběhl sled událostí, které jí daly zcela za pravdu a které by stačily k napsání románu.

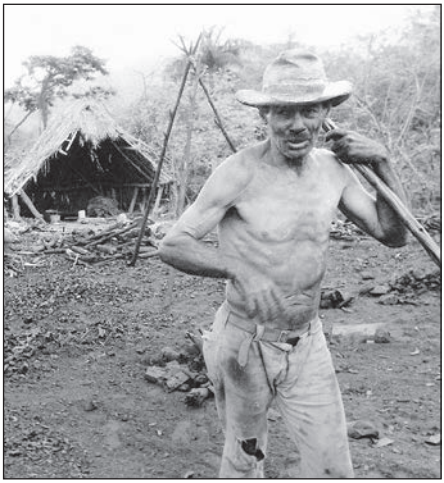

Tak jako před staletími, živí se uhlíři v pohoří Escambray pálením dřevěného uhlí. Je to velmi žádaný produkt, neboť Kuba nemá vlastní uhelná ložiska.

Setkání se strážným andělem

Klikatými horskými stezkami jsem se dostal do Fomenta ještě za světla. Potom se však ujala vlády absolutní tma. Netrápil jsem se myšlenkou, proč tomu tak je. I když se nad námi rozprostírá tentýž vesmír, je tropická tma jiná než ta naše. Je prostě absolutní, neproniknutelná, vzbuzující strach z něčeho neznámého, dosud neprobádaného, tajuplného. A přichází náhle, jakoby najednou odněkud spadla. A pokud na ni nejste připraveni, máte prostě smůlu. Naštěstí jsem již byl na dálnici směřující k Havaně.

Ale to nebylo předmětem mých úvah, zejména ne tento večer. Několikaleté průzkumné práce pro projekt přečerpávací elektrárny vysoko v horách pohoří Escambraye se chýlily zdárně ke konci a přes obrovské odborné problémy, které bylo nutno řešit, díky úsilí celého pracovního kolektivu, ale hlavně díky jeho vysoké odbornosti, byly vyřešeny. A nejen to, došlo i k názorovému vyjasnění v otázkách struktury a tektoniky pohoří a naše práce znamenaly značný posun i ve znalostech geologie Escambraye.

Poslední dobou se však začaly ukazovat problémy zcela jiného charakteru. Jakoby náhodou se začali kolem nás pohybovat lidé, které jsme nikdy neviděli, jakoby náhodou přijížděli novináři, straničtí funkcionáři a politici a vyptávali se na věci, které neměly žádnou souvislost se stavbou. A nedalo na sebe dlouho čekat, došlo i k prvním aktům otevřené agrese. Maně jsem si vzpomněl na předpověď jasnovidky z Havany a v duchu mě zamrazilo. To mě tedy asi čekají pěkné patálie.

Bylo mi jasné, že podobnými starostmi nemohu a nesmím zatěžovat odborníky z naší expedice. Musím udržet

vysokou pracovní nasazenost a morálku. Základním předpokladem je nezatěžovat jejich mysl něčím, co nesouvisí s jejich odborným posláním. Každý z třiceti expertů je odborníkem ve své profesi a z tohoto pohledu těžko nahraditelný. Musím proto odrážet většinou neoprávněnou kritiku některých z nich, aniž by o tom sami věděli. Je to nebezpečná hra, která postupně může vést ke kritice mě samotného. Přesto mi bylo naprosto jasné, že nemohu jednat jinak. Ať se stane cokoliv, mým jediným cílem musí být zdárné dokončení inženýrsko-geologického průzkumu, za který mám plnou zodpovědnost.

Uvědomil jsem si, že již nastala absolutní tropická tma, jsem na dálnici a automobil řídím s myslí, která bloudí někde jinde. Ale to nebylo u mě nic zvláštního ani nebezpečného. V těchto chvílích jakoby byl zapnut automatický pilot. Moji spolupracovníci si o tom vykládali legendy. Zpočátku měli strach, ale později si zvykli nato, že jsem řídil auto stovky kilometrů, a když na mě promlouvali, zjistili, že buď spím, nebo jsem duchem nepřítomen. Přesto jsem vždy řídil bezpečně a reagoval s citem na dopravní situaci. Náhle jsem se dostal rychle zpět do reality, neboť na dálnici se objevilo stádo krav. Nemohl jsem je spatřit dříve. Krávy v noci nesvítí a brzdit jsem musel s citem, abych nedostal smyk. Ubrzdil jsem to na rychlost asi třiceti kilometrů, ale stejně byla srážka naprosto nevyhnutelná. Srážka s kravami se však nekonala. Byly „inteligentní“, rozestoupily se a udělaly mí díru na projetí. Takové události byly pro mě vždy vzpruhou, která moji mysl vrátila na správné místo. Avšak na jak dlouho?

Blížila se půlnoc a do cíle mé cesty zbývalo ještě více než dvě stě kilometrů. Cesta do Havany po dálnici je strašně jednotvárná. Jen samá rovina, všude kolem třtinové plantáže. Osmiproudová dálnice je rovná, nikam neuhýbá, tedy žádná rozptýlení, která by udržovala bystrou pozornost. Dokonce i provoz byl nulový. A tak nebylo nic divného na tom, že byl znovu zapnut můj automatický pilot a mysl se vrátila k hodnocení současné složité a nepřehledné situace. Můj vnitřní „počítač“ začal zpracovávat různé varianty možného řešení. Ostatně, má zítřejší jednání s tím souvisela

a hodlal jsem učinit určité kroky k uklidnění a stabilizaci situace. Těžko si někdo dovede představit, jak je náročné řídit práce na největší stavbě v zemi a zároveň bojovat proti „větrným mlýnům“.

Z ničeho nic jsem najednou pocítil, že auto poskakuje po hrbolaté půdě a kolem jsem viděl jen les vysokých třtinových stvolů. Šlehaly přede mnou a kolem, jakoby chtěly automobil zcela pohltit. Trhnutím volantem doleva jsem byl opět vynesen na dálnici. Celá událost byla natolik neuvěřitelná, že jsem seděl v autě jako zkamenělý a pokračoval dál v jízdě. Neměl jsem odvahu zastavit. Začal jsem pochybovat sám o sobě. Teprve po chvíli jsem začal analyzovat situaci. To přece musel být sen. Jinak bych již nebyl mezi živými, nebo v nejmenším případě by auto bylo rozbité a já zraněný. Při stodvacetikilometrové rychlosti na dálnici taková událost přesahuje schopnost mého chápání. Já žiji, přes prožitý šok dále pokračuji v jízdě a auto je přinejmenším schopno provozu. Neuvěřitelné. Ano, musel to být jen sen.

Po asi dvaceti kilometrech jízdy plné pochybností jsem se uklidnil. Tak dobře, byl to tedy sen. Blížila se světla několika vesnických stavení při dálnici. Pro jistotu zastavím a podívám se, zdali je vše v pořádku. Co kdyby přece jenom…

Ohledání automobilu na mě zapůsobilo opět jako blesk z nebe. Boční lišty auta na okraji střechy, kliky, čelo automobilu, podvozek, a nyní jsem si všiml, že i stěrače, to vše bylo obaleno třtinovými stvoly. Byla to tedy skutečnost. Nemohl být jasnější důkaz. Nebyl to sen. Až se budu vracet zpět během dne, musím se podívat, co se vlastně přihodilo. Vždyť je to naprosto neuvěřitelné, nepochopitelné, nenormální.

Má pracovní jednání poněkud uklidnila „nestandardní“ situaci, i když nezastavila příval dalších pomluv a výmyslů. Do dokončení našeho díla bylo daleko a čekaly mě ještě velmi krušné chvíle. Druhý den při návratu jsem ohledal místo události. Vjet do třtinového pole i při menší rychlosti než uvedené bylo „smrtelné“. Všude mírný sráz, neboť dálnice je nad terén vyvýšená. Také patníky, i když ne husté, sem tam vodní propusti, mosty a telegrafní vedení. I když bych se nějakou nevysvětlitelnou náhodou dostal do třtinového pole, vyjet zpět na dálnici bylo zhola nemožné. A na

automobilu kromě třtinového „zábalu“ nebylo ani jediného škrábnutí. Jen zůstal „škrábanec“ v mé duši, v mé mysli. Jsem přece přírodovědec a nevěřím v působení nadpřirozených sil. Stále však přemýšlím, jaké mechanismy působí, když se „spustí“ podobné události, které mě potkaly a v žádném případě mě nenechaly chladným. Nechce se mi připustit, že existují „strážní andělé“. Alespoň ne mimo nás. Je docela možné, že strážný anděl je v každém z nás a že v extrémních situacích dojde k mobilizaci vnitřní energie, která „hory“ přenáší.

Život v expedici

Při našem výletě do „zakázaných" vod se děly věci. Neopatrnost při zacházení s ohněm vedla k požáru doprovodné lodi.

Život v expedici není a nemůže být pouze pracovní. Za situace, kdy je práce vykonávána v zahraničí, a to dokonce na jiném kontinentu, je třeba si uvědomit celou řadu dalších aspektů: úplně jiné životní, sociální a stravovací návyky, naprosto odlišné klimatické podmínky, dlouhodobé odloučení od domova. To vše značně ovlivňuje život a zdraví každého člověka. Pro úspěšné zvládnutí práce v zahraničí musí být proto expert dobře připraven nejen odborně, jazykově, fyzicky a psychicky, ale potřebuje vytvořit i ty nejlepší životní podmínky. S tím úzce souvisí i aspekty vzájemné snášenlivosti a spolehlivosti mezi členy kolektivu, což je základním předpokladem úspěšné týmové spolupráce v dlouhodobé expedici. Navíc ještě k tomu v horách pohoří Escambraye, kde lišky dávají dobrou noc.

Každý cizinec a zejména expert poskytující poradenskou činnost byl na Kubě v době našeho působení středem pozornosti a Kubánci považovali přímo za svoji povinnost se o něho po všech stránkách postarat. A pokud byl expert bez rodiny, jejich starostlivost byla o to větší, podobající se starostlivosti až mateřské. Toto byla moje zkušenost z již několikaletého předchozího působení na Kubě. Pro expedici to znamenalo již dopředu určitou výhodu.

Jak zvládnout a uchránit před všudypřítomnými nebezpečenstvími číhajícími na každém kroku více než dvacetičlenný kolektiv mladých, většinou svobodných expertů? Každý z nich měl na celou dobu prací jasně stanovený úkol a byl jen těžko někým druhým zastupitelný. Nemohl jsem si dovolit, že po večerech na stavbě a o víkendech v přidělených bytech ve městě bude docházet k nevázaným zábavám, které by narušovaly chod prací. Po dlouhých úvahách jsem

všem doporučil, aby si našli „pomocnice v domácnosti“ a učitelky španělštiny. Já sám jsem učitelku nepotřeboval, protože jsem již uměl španělsky lépe než většina Kubánců.

Doporučovat jsem to ostatně ani moc nemusel, neboť většina expertů, musím však poznamenat, že těch svobodných, již měla své „pomocnice v domácnosti“ a ukázalo se to jako velmi výhodné. Zatímco jiné expedice někdy utápěly svůj žal po večerech v řece alkoholu a v otevřených půtkách mezi sebou a dokonce i s Kubánci, u nás panovala pohoda, úspěchy v práci, možno říci, pracovní a společenská idyla. Na stavbě v horách jsme pracovali vždy od pondělí do pátku do večera, kdy se všichni vraceli do přidělených bytů v provinčním městě Sancti Spiritus. Podařilo se mi získat pro každého experta vlastní byt, jen v ojedinělých případech bydleli po dvou. Byty byly sice prosté, panelové, ale prostorné, buď jednopokojové nebo dvoupokojové, navíc s dobře vybavenou kuchyní a vstupní halou, která byla využívána jako obývací pokoj. Nebyl tedy žádný problém, aby se tam snad nevešly i „pomocnice v domácnosti“. Na tomto místě je však třeba dodat, že někteří muži z expedice byli ženatí a měli s sebou své manželky. Pro ty se mi podařilo zajistit byty třípokojové.

„Pomocnice v domácnosti“ byla většinou velmi vzorná žena, která z vděku za slušné zacházení uklízela, prala, vařila a smažila, myla expertovi nohy znavené těžkou prací v horách, svlékala ho a oblékala. Takové jsou Kubánky. Protože někteří Kubánci jsou „mačové“, tedy pokud ženu mají, chovají se nadřazeně a někdy jsou i suroví, jiní jsou zase pro změnu homosexuálně orientovaní, byla ráda, že má alespoň na čas normálního chlapa a dobré zacházení.

Tento model „pomocnic v domácnosti“ fungoval k mé radosti naprosto bezchybně. Hoši uměli za tři měsíce dobře španělsky, chodili čistě oblečeni, umytí a najezení, odpočatí a relaxovaní. Nescházeli se po skupinách, aby provozovali jako jinde v horách nevázané zábavy. Na stavbu přijížděli plni elánu a pracovali od rána až do setmění, většinou až do doby, kdy byl vypnut elektrický agregát, což bylo většinou až v deset večer. Mohl jsem si jako šéf stavby přát něco lepšího?

Kubánci se brzy o našem dobře fungujícím sociálním systému dozvěděli a byl jsem pozván na jednání do kanceláře organizace, starající se o zahraniční experty. Byli přítomní i zástupci „Výboru na ochranu revoluce – CDR“, dále zástupci strany, policie a zástupci naší stavby. Dostal jsem od nich nejvyšší stupeň uznání za dosažené výsledky na stavbě a za neobvykle vysokou pracovní morálku celého kolektivu československých expertů. Jsou si vědomi, jak mi bylo sděleno, že sloužíme jako příklad i jejich pracovníkům, kteří se museli našemu tempu přizpůsobit a rovněž dosahují mimořádných výsledků. Jsou si také dobře vědomi, že mladí svobodní experti nemohou několik roků plnit tak zodpovědné úkoly na stavbě v horách a nemít ve volných dnech žádné soukromé zázemí. Proto se usnesli, že vytvoří z přítomných zástupců stran a organizací poradní orgán, který se bude scházet spolu se mnou jednou měsíčně a budeme společně hodnotit kvalitu „pomocnic v domácnosti“ se snahou, aby experti byli v těch nejlepších rukou a měli to nejbezpečnější a nejlepší sociální zázemí. Pochopili, že jsem vytvořil pro ně výborné pracovní a životní podmínky, což jednoznačně prokazovaly naše úspěchy na stavbě a chtěli mi tedy podat pomocnou ruku. Na toto první ustavující jednání poradního orgánu byli dobře připraveni. O všech pomocnicích v domácnosti měli perfektní informace a předpokládám, že některé z nich byly i nasazenými informátorkami. Dokonce mi ihned nabídli, že těm expertům, kteří by snad nebyli se svými pomocnicemi v domácnosti spokojeni, pomohou vybrat lepší a schopnější.

A tak jsme se začali jednou měsíčně radit. Na jednom jednání mě překvapili, když byli proti stykům naší kresličky s „pomocníkem v domácnosti“ s homosexuální orientací. Naštěstí o něm věděli, že to byl homosexuál aktivní, tedy ten, co v mužském „manželském“ páru hraje roli muže, protože kdyby byl pasivní, tak by měl s nimi problémy. To pro ně není normální člověk. Takto to alespoň komentovali a pak mi sdělili, že uvedené dívce musím tyto styky zakázat. Musí zvládnout domácí práce sama, nebo si najít nějakého jiného „pomocníka“. Navštívil jsem ji tedy, a sdělil jí stanovisko poradního orgánu. Ona mě však velmi prosila, abych na tom

netrval a nechal to tak, jak to je. Zřejmě neměla dosud mnoho příležitostí ve známostech s muži a bylo jí jedno, jestli je to „mačo“ nebo homosexuál. Tak jsem tomu nechal volný průběh.

Náš životní model bezchybně fungoval a záhy jsme byli nejlepším pracovním kolektivem na Kubě. Předmětem obdivu bylo zejména to, jak rychle se všichni naučili mluvit španělsky, takže se stali hned od počátku velmi efektivními experty a nepotřebovali tlumočníky. Avšak světem, zejména tím českým, vládne závist, a tak se brzy doneslo do Havany, jak jsme úspěšní, bezkonfliktní, všude je slyšet o nás jen samou chválu. Všem to vrtalo hlavou. Ale o tom až později. Na jednom z jednání poradního orgánu vyrukovali s tím, že sledují moje zodpovědné přístupy k práci a ke kolektivu a jsou si vědomi, jak obrovské úsilí musím vynakládat, abych vše zvládal. Ale mohl bych prý mít o hodně méně starostí, kdybych i já si našel nějakou „pomocnici v domácnosti“. Nabízeli mi jich hned několik. Poděkoval jsem výboru za jeho péči a slíbil, že si pomocnici najdu sám, pokud to uznám za vhodné. Na tomto místě je třeba uvést, že tento pracovní a sociální model byl na Kubě zcela ojedinělý. V době, o které hovořím, měly Kubánky velmi přísný zákaz jakéhokoliv kontaktu s cizinci. Jeho porušení mělo většinou neblahé důsledky. Mohl a musel jsem se tedy starat o své podřízené a vytvářet jim dobré podmínky k práci a životu, abychom bez nějakých vážnějších problémů splnili tak obtížný úkol, jímž byl inženýrsko-geologický průzkum pro přečerpávací elektrárnu.

Stejně jako jsou Kubánci zaujati proti homosexuálům, mají výhrady i k lesbičkám. Když jsem potřeboval na stavbě dobrou a výkonnou kubánskou kresličku, vyhlásil jsem na obsazení tohoto pracovního místa konkurs. Jedna z adeptek byla bezesporu nejlepší. Byla rychlá, kreativní, ve výsledcích kreslení výrazně přesahovala druhé účastnice konkurzu. Od kubánského ředitele stavby jsem však dostal přísný zákaz vzít ji do pracovního poměru. Netušil jsem proč, vždyť byla nejlepší. Potom mi na opakovanou otázku sdělil, že se přece jedná o lesbičku.

S poradním orgánem jsem však musel řešit i celou řadu vážných problémů. K jednomu technikovi se nastěhovala

mulatka s ušlechtilými rysy, štíhlá, ladná, lehce se pohybovala jako gazela. Její negroidní rysy byly častým křížením zcela potlačeny, takže rty měla nádherně krojené a vytvarované, vlasy skoro rovné, i když jí to dalo hodně úsilí, neboť tyto ve stálé snaze se zakřivit rovnala rozpáleným kovovým hřebenem. Ihned vzorně plnila všechny povinnosti, uměla dobře vařit a starala se o běh domácnosti. Kubánská strana to schvalovala a bylo by to nějaký čas fungovalo, kdyby si najednou nenastěhovala do expertova bytu celou rodinu. Kromě babičky to bylo několik sester a bratrů, jejich manželé či manželky a malé dětičky obojího pohlaví. To se již nelíbilo ani členům poradního orgánu a mulatka s celou rodinou musela zaskočeného technika opustit.

Práce na stavbě pokračovaly zdárným tempem. Nasazení bylo opravdu velmi vysoké. Pracovali jsme od časného rána do pozdního večera. Protože jsem měl přirozenou autoritu, kopírovali naše pracovní tempo i kubánští spolupracovníci. Musím vyvrátit některé mylné informace, že jsou nepružní, pomalí, někdo dokonce tvrdí, že líní. Vrtaři dosahovali pozoruhodných výsledků, stejně jako raziči podzemních štol, bagristé a buldozeristé, mačetéři, topografové, geologové a geofyzici. Ale jak již to bývá, nastaly první sociální potíže. Jeden náš technik měl „pomocnici v domácnosti“, která se nelíbila poradnímu výboru. Jejich názor jsem mu tlumočil, ale on se jim nehodlal řídit. V takovém případě Kubánci vždy znali řešení. Udělali domovní prohlídku v domě u jejích rodičů a obvinili ji, že získala šaty, halenky, boty, bižuterii a parfémy z kontrabandu. Nepomohlo ani písemné prohlášení technika, že u něj pracuje v domácnosti a všechny věci nabyla legálně, neboť jí byly darovány. Když slíbila, že technika opustí, část věcí jí vrátili, zbytek si ponechali za svoji námahu.

Nejhorší případ jsem řešil s jedním technikem, který si na ulici koupil od nějakého černocha padesát dolarů. To byl velmi přísný devizový přestupek, za který se na Kubě nemilosrdně vypovídalo ze země. Nebylo by se na to přišlo, kdyby pracovnice diplomatické prodejny, kde si byl expert nakoupit úzkoprofilové zboží, po několika dnech neoznačila tyto dolary za falešné. To již nebyl přestupek, ale trestný

čin. Jako vedoucí pracovník našeho kolektivu jsem byl samozřejmě povolán na kobereček na policejní komisařství. Vyšetřovatelé se chovali zdvořile a na úrovni. Falešnou bankovku mi ukázali a nemohl jsem věřit vlastním očím. Byla to přelepená jednodolarová bankovka. Místo, kde přelepili jedničku padesátkou, bylo velmi zřetelné a nálepka dokonce vystupovala očividně na povrch. Takovou bankovku by přece nikdo nekoupil. A již vůbec by za ni nešel nakupovat, kdyby doma zjistil, že koupil falešnou. Označil jsem to na místě za něčí podvrh. To přece klidně mohla přelepit prodavačka. Pravou bankovku si ponechala a přišla tak snadno k padesáti dolarům. Po asi dvouhodinovém vyšetřování, kdy se propraly i všechny staré záležitosti, poměry v Československu, můj názor na stavbu přečerpávací elektrárny a na Fidela Castra, mě propustili s napomenutím, že příště pošlou experta ihned domů a já, jako jeho představený, s tím budu mít velké problémy. Tentokrát prý ještě přimhouří oči a nepostoupí celou záležitost vyšším orgánům. Celkově to na mě udělalo dojem, že mě kvůli něčemu chtěli skřípnout, dát mi na vědomí:

„Dej si pozor! Hlídej si řádně své experty!“

Ale já jsem jen poctivě pracoval, od vidím do nevidím, a řídil celý československý i kubánský kolektiv velmi přísně a nesmlouvavě. Opravdu mě tedy nenapadlo, proč bych si měl dávat pozor. Možná se jim nelíbilo, že jsem postupoval tvrdě při ochraně práv svých podřízených pracovníků a hájil nesmlouvavě jejich zájmy. Nebo snad měli se mnou jiný, mě neznámý problém?

Brzy nato mi někdo za mé nepřítomnosti prohledával byt v Sancti Spiritus. Skoro nic se neztratilo. Jen bylo všechno zpřeházeno a prohrabáno. Nikde nebyly stopy po vloupání. Nahlásil jsem to policii. Nepovažovali to však za nic mimořádného a případ ani nevyšetřovali.

V té době, bylo to v roce 1987, vyšla v místním tisku řada článků, hovořících o špionáži, prováděné zahraničními turisty. Tak třeba jedna mladá a pohledná novinářka napsala:

„Do Sancti Spiritus přijeli dva mladí Holanďané. Chtěli se seznámit s pěstováním tabáku. Rádi jsme jim vyhověli a vzali je i do terénu, aby viděli, jak tabák roste, jak se

suší, fermentuje. Po jejich odjezdu však byla všechna pole napadena zeleným morem. Tak se nám odvděčili.“ Jeden z Holanďanů prý dokonce vybízel autorku článku k sexu. Nevyhověla mu.

„Ani nápad, určitě měl přece AIDS. Řiďte se mým příkladem, prohlásila. Buďte všichni ostražití a odhalujte pletichy imperialistických špionů a zanašečů nemocí.“ A tak mi to trochu připomnělo padesátá léta u nás. Rázem jsem se vrátil zpět o tři desetiletí.

Po přečtení tohoto článku jsem si uvědomil, že Kubánci jsou podezřívaví a určitě nás sledují na každém kroku. Již mi byl jasný důvod jejich otázek, proč chodím do terénu se třemi fotoaparáty. Vysvětlil jsem jim, že při inženýrsko-geologickém průzkumu pro tak náročnou stavbu je třeba průběžně dokumentovat každý nový odřez budované cesty či silnice, neboť to jsou dokumentační body pro konstrukci geologické mapy, které nás nic nestojí a je třeba je ihned fotograficky zdokumentovat, než budou stavbou zničeny. A proč mám fotoaparáty tři? Jeden na snímky černobílé, druhý na snímky barevné a třetí na diapozitivy. V té době ještě neexistovala digitální technika a fotomateriál byl velmi nekvalitní. Ale stejně zůstali plni pochybností a tuto otázku mnohokrát opakovali.

V průběhu těch několika let průzkumu pro stavbu elektrárny jsem navázal velmi přátelské vztahy s Alejandrem. Byl to člověk plně oddaný revoluci a na Kubě známý přírodovědec a proslulý speleolog. Jako jeden z hlavních členů předsednictva kubánské speleologické společnosti, stýkal se a spolupracoval s Antonio Nunězem Jimenezem, prezidentem této speleologické společnosti a osobním poradcem Fidela Castra. Toho času byl rovněž ministrem kultury. Antonia Nuněze jsem poznal osobně v době mého působení v Peru z různých recepcí a zejména z každoroční recepce na Kubánském velvyslanectví. V té době totiž pracoval v Peru jako kubánský velvyslanec. Díky těmto šťastným okolnostem Alejandro získal každý rok alespoň dvakrát pro sebe a pro mě a pro stanovený kubánský doprovod povolení k výjezdu na opuštěné a dosud panenské ostrovy v souostroví Camagüey. Byla to vždy neuvěřitelná dobrodružství, neboť na

Výzkum skalních kreseb v jeskyních na opuštěných ostrovech v souostroví Camagüey.

některé jen málokdy vkročila lidská noha. Obrovští leguáni a jiní plazi před námi neutíkali a bezelstně nás pozorovali. V malé hloubce poblíž břehů plavaly beze strachu stovky obřích langust, ryb a škeblí všech tvarů. V hloubi ostrovů jsme nacházeli tábořiště po indiánech a po pirátech, s pazourků vyrobené lžíce, používané kdysi indiány a lahve po pirátech. Alejandro dokumentoval piktogramy na jeskynních stěnách a publikoval je v odborných časopisech. Já jsem byl pln úžasu nad podivnými tvary korálových ostrovů, nad do kruhu zahloubenými jezírky plnými žab a nad leguány a vzácnými želvami Carey, z jejichž krunýřů Kubánci vyrábějí prstýnky, náramky a jiné ozdoby.

Když se chýlily práce na stavbě ke konci, vymohl jsem na Alejandrovi příslib, že se pokusí získat povolení k výjezdu pro celou moji pracovní skupinu. Zasloužili by si to, neboť všichni odvedli kus poctivé práce, za kterou se nemusí nikdo stydět, a stanou se dobrou vizitkou vysoké úrovně našich odborníků v zahraničí. Dosažené výsledky a rychlý postup prací byly všeobecně známy, a tak povolení k výletu bylo získáno. Mělo to však jako vždy ještě

jeden háček. I když jsme získali z Havany z nejvyšších míst povolení k vyplutí na ostrovy, museli jsme ještě navštívit vojenskou posádku na pobřeží, aby zjistila, jestli nejsou právě v blízkosti „žabí muži“ nebo jiné „imperialistické nástrahy“. Mezitím, co celá skupina připravená k odjezdu dvěmi loděmi čekala brzy ráno v přístavu, odjel jsem tedy s Alejandrem na místní námořní posádku za účelem posledního požehnání k vyplutí. Žabí muži naštěstí nablízku nebyli a bylo vše v pořádku. Když jsme se asi po třech hodinách vrátili do přístavu, byli kubánská posádka obou lodí i další osazenstvo v poněkud podnapilém stavu. Co také měli „chudáci“ dělat, když museli čekat v přístavu skoro tři hodiny a bedny piva a kubánského rumu byly takovým lákadlem. Konečně, i počínající vedro a vysoká vlhkost vzduchu udělaly své. Začaly se dít věci: Pád psa přes palubu a jeho výlov z rozbouřeného moře. Náš kubánský doprovod, pistolníci doprovázející nás na naši ochranu, střídali z legrace po vojenských hlídkách na ostrovech, kolem nichž jsme projížděli. Požár na palubě. Vzbouření posádky. Loď uvízla na mělčině. Nocování na lodi. Tanec na střeše lodi za plné plavby. Opravdové a nefalšované dobrodružství. Tenhle výlet měl ale i jiné dozvuky.

Můj zástupce na stavbě mi posléze vytkl, že jsem jim nikdy neřekl o těchto výletech na širé moře. To je přece něco úžasného. To si určitě jen vymýšlím, že získat povolení k výjezdu na moře je obtížné. Teď mi dokáže, že získá povolení sám a budou jezdit všichni na širé moře každý týden. Vůbec nebral v potaz, že jsem s Alejandrem nejezdil na výlety, ale dokumentovat skalní kresby předchozích civilizací. Přes můj zákaz tajně opustil stavbu a ohlásil se u náčelníka mořské policie v Santa Claře. Když mu sdělil důvod své návštěvy, náčelník se mu vysmál a považoval to za provokaci. Na to mu můj kolega sdělil:

„My tady dřeme jako blázni na stavbě v horách a vy nám bráníte ve výletech na moře za účelem relaxace. Co si asi myslíte? Že snad hodlám utéct do Ameriky? Kdybych to chtěl udělat, tak jsem k tomu měl již tisíc příležitostí.“

To náčelníka úplně rozlítilo. Mého kolegu vyhodil a ihned volal našemu velvyslanci do Havany, že ten a ten

expert hodlá utéci do Ameriky. Samozřejmě to hodně překroutil a zveličil. Také si myslel, že jsem tuto soukromou iniciativu svému kolegovi povolil a začal mě považovat za blázna. Získat povolení k výletu do vod, které se hemží potápěči – žabími muži, provokatéry a špiony.

Několik týdnů poté se konalo na Kubě zasedání mezinárodní komise pro energetiku. Hlavním bodem programu byla výstavba přečerpávacích elektráren na Kubě a mezinárodní pomoc při jejich projektování a výstavbě. První část jednání se konala v Havaně, druhá spočívala v návštěvě místa budoucí přečerpávací elektrárny v horách v Escambrayi, s následným zhodnocením postupu prací ve městě Fomentu, kde se nacházelo ředitelství stavby. Generálním garantem a dodavatelem projektu a výstavby budoucí elektrárny bylo již od počátku Československo. Naše delegace složená ze zástupců projektanta Hydroporojektu Praha a dodavatelských firem tedy byla velmi početná. Po celou dobu jsem samozřejmě musel být přítomen všem jednáním. Na stavbě mě zastupoval po dobu mé nepřítomnosti jako obvykle můj zvolený zástupce. Ale již druhý den zasedání přiletěl do Havany kubánský šéf stavby Farías s žádostí, abych ho ihned poslal domů, do Československa. Vyhrožoval prý jim, že „to žrádlo co dostáváme v horách nikdo jíst nebude“ a ohlásí to jako stížnost na OSN. Také prý kritizoval, že jezdíme po stavbě nákladním autem, což je proti bezpečnostním předpisům. To ale na Kubánce neplatí a udělají z toho politický problém. Jak je můžeme takto urážet, takovými nicotnostmi obtěžovat. Faríase jsem v klidu vyslechl a řekl mu, že kolegu domů nepošlu, protože ho potřebuji. Prvořadým úkolem je dokončit zdárně průzkumné práce a projekt, a ne vést žabomyší války. To ho velmi rozlítilo. Sebral se a bez rozloučení se mnou odjel zpět na stavbu. Ať si prý dám pozor! Mohl jsem očekávat, že to nenechá jen tak bez povšimnutí. Ještě mi to nějak osladí. Naštěstí vzápětí poté ho odvolali a novým ředitelem jmenovali mého přítele Armanda. Byl to právě ten Armando, který jako jediný přežil jako zázrakem tu bouračku při návratu z revizní cesty do Escambraye, při níž zahynul můj přítel Tomáš. Ale ještě než stačili Faríase odvolat z vedení stavby,

Na Kubě jsem oslavil své padesáté narozeniny. Zůstal jsem i nadále „v sedle“. Moji kolegové mi je darovali k padesátým narozeninám.

byla jím zaslána další stížnost k rukám našeho velvyslance. Začalo přihořívat.

Ještě téhož roku, po zasedání mezinárodní komise pro energetiku, přijel na naši lokalitu československý federální ministr průmyslu se svým doprovodem. Po návštěvě stavby se konala na jeho počest slavnostní recepce ve Fomentu. Zúčastnil se jí také předseda Českého geologického úřadu z Prahy. Kubánci opět vysoce hodnotili dosažené výsledky průzkumných a projekčních prací a ocenili pomoc poskytovanou Československem při rozvoji kubánské energetiky. Po odjezdu naší delegace za mnou přišel krajský tajemník strany s žádostí, jestli by mohl do Sancti Spiritus jet se mnou v mém automobilu. Řekl mi, že chce být také někdy sám. Jeho ochranka z toho byla celá zaražená a nenápadně jeli za námi a pozorovali nás z povzdálí. Neprojednávali jsme však nic důvěrného, oba jsme si normálně lidsky povídali.

Když se průzkumné práce chýlily koncem roku 1987 zdárně ke konci, navštívil Fidel Castro provincii, aby seznámil lid s budovatelskými záměry a vysvětlil funkci přečerpávací elektrárny. O tom jsem se zmiňoval již v samostatné kapitole,

ale při celkovém hodnocení okolností, za nichž jsme pracovali na tomto vodním díle, to sem jaksi patří. Sešlo se celé město, aby vyslechlo jeho velmi názorný výklad o přečerpávací vodní elektrárně a o budoucnosti provincie. Nakonec se obrátil k lidu a potom k nám, expertům na tribuně, a řekl:

„Podal jsem vám, občanům, výklad funkce a významu přečerpávací vodní elektrárny. Pokud jsem ale řekl nějaké nepřesnosti či nesprávné údaje, prosím, ať mě přítomní odborníci z Československa opraví."

Musím objektivně říci, že se nedopustil nepřesností. Jako vždy při jeho projevech, mluvil s patra, s přehledem a měl přesné údaje. Kubánci si ho i proto váží a tvrdí, jak jsem se již na jiném místě zmínil, že je to pro ně největší politická osobnost století.

Začátkem prosince roku 1987 se daly věci do pohybu. Zavolal mi krajský tajemník strany, že ho zbavili všech funkcí. Nebyla to dobrá zpráva, neboť to byl člověk na správném místě a vždy poskytoval stavbě bezvýhradnou podporu. Po vánočních svátcích nás navštívili policisté a udělali technickou prohlídku našich vozidel. U všech, kromě jednoho, našli „technické závady" a nařídili, abychom sundali tabulky s čísly. Jeden expert to odmítl udělat. Vyhrožovali mu a pak si tabulku sundali sami. Proti tomu jsem se postavil a řekl:

„Jak víte, nedávno tu byl compañero Fidel a seznámil vás s tím, že ve vaší provincii se staví nejvýznamnější stavba tohoto století na Kubě a jedna z největších v Latinské Americe. Stavba je přímo pod jeho dozorem, neboť bude pracovat v tandemu s atomovou elektrárnou a z tohoto pohledu na ní závisí další úspěšný průmyslový rozvoj Kuby. A vy tímto násilným aktem narušuje harmonogram prací, neboť zcela ochromíte naši činnost. Nevíte, jak budeme po novém roce jezdit na stavbu?"

„ No přece zcela snadno. Jedno auto jsme vám nechali, to vaše, a pro ostatní máte ještě mikrobus. My dobře víme, co děláme."

Dalo nám mnoho práce, než jsme odstranili „vymyšlené" závady. Třeba u jednoho auta jsme zcela oficiálně a po předběžném povolení vyměnili motor za nový z Československa. Dosud však nebyla ukončena registrace tohoto motoru z důvodů pomalosti jejich administrativy. Auto tedy

muselo být vyřazeno až do března, než se podařilo vyřídit papíry pro nový motor. U jiného auta jim zase vadilo, že byl naražený nárazník, zatímco po ulicích se pohybovaly ruiny z minulého století. Považovali jsme tedy celou akci za zcela bezdůvodnou.

Začátkem ledna si mě pozvali na policii a měli hned několik otázek. Komu jsem prodal v roce 1977 svoji Simku? Na to jsem odpověděl, že dodnes očekávám, že ji najdou, a že mi ji vrátí. Alespoň mi to sami slíbili. Naštěstí jsem si všechny doklady o tom, že to bylo nahlášeno policii jako krádež, a také to krádež byla, uschoval a mohl jsem jim to dokumentovat. Když s tím neuspěli, napadli mě, že bereme jako expedice poukázky na benzín z Havany i ze Sancti Spiritus. Opět jsem jim prokázal, že z Havany má každý expert poukázky na soukromý provoz automobilů, stejně jako každý jiný zahraniční poradce, ze Sancti Spiritus pak má benzin k dojíždění na stavbu eventuelně po stavbě. Velice je rozladilo, že opět neuspěli, a tak se mě zdvořile optali, komu že jsme prodali ten starý motor ze Škodovky po jeho výměně za nový. Měli jsme již vyřízené doklady k jeho navrácení do Československa.

Také výtky, například proč jsem dosud neposlal domů svého zástupce, který otevřeně kritizoval některé nedostatky v zásobování na stavbě a ve způsobu dopravy, se pravidelně opakovaly a hledali další důvody útoků proti nám a hlavně proti mé osobě. Opět jim vrtalo hlavou, proč pořád chodím po stavbě se třemi fotoaparáty a vše dokumentuji. Snad to nepochopili ani poté, co obdrželi závěrečnou zprávu z průzkumu, jejíž nedílnou součástí byla bohatá fotografická dokumentace potvrzující správnost záměru vybudovat toto vodní dílo v navržených místech a parametrech.

Když mluvím o fotografování, dovolím si trochu odbočit k vylíčení jednoho humorného setkání. Před několika lety, když jsem ještě pracoval v Havaně jako poradce na ministerstvu stavebnictví, jsem se dal na Plaza de Catedral do řeči s impozantním stařík em. Zdobil ho bílý plnovous a vypadal jako děda mráz z pohádky. Když jsem mu řekl, odkud pocházím, spustil na mě perfektní češtinou. Vypověděl mi svoji pohnutou životní historii:

„Jako mladík jsem začal fotografovat a otevřel jsem si fotografický salon v Leningradě. Jsem původem Rus. Utekl jsem před Říjnovou revolucí v roce 1918 do Prahy. Můj fotografický salon prosperoval jako nikdy předtím. Přijal jsem české občanství a přežil i druhou světovou válku. V roce 1948 jsem opět utekl před komunismem, tentokrát do Havany. I zde jsem velmi dobře prosperoval, zejména za Batisty. Přijal jsem Kubánské občanství. V roce 1960 mně však salon opět sebrali a odhodili mě jako podnikatele na smetiště dějin. Od té doby živořím, ale stále fotím své známé. Nic za to od nich nežádám, ostatně také nic nemají.“

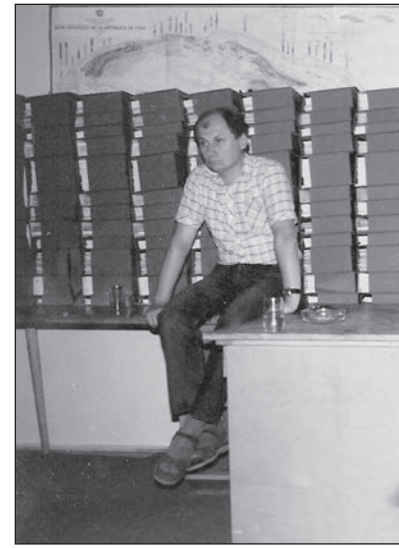

Ale vraťme se do víru děje. Kubáncům velmi vadila ta kritika jídla a způsobu dopravy na stavbu mého zástupce a jeho vyhrožování, že na ně pošle kontrolu z OSN. A já jsem ho zato neposlal domů, jak chtěli. Já jsem si ho uhájil. Na tomto místě musím uvést, že tato kritika z jeho strany byla nejen nediplomatická, ale i neoprávněná, protože jsme měli jako experti svoje příděly potravin a ty byly ve srovnání s kubánským přídělovým systémem více než bohaté. To, že jsme jedli zdarma a jaksi navíc již hotové jídlo i na stavbě, které bylo stejné, jaké jedli dělníci, vrtaři a kubánští odborníci, k tomu nás přece nikdo nenutil. Jistě, asi byste se usmáli, že častokrát byly k obědu třeba jen sardinky z konzervy s uvařenou rýží.

Řídil jsem velkou stavbu a měl na starosti desítky podřízených. Během těch čtyř let průzkumu někteří odjížděli, jiní zase přijížděli podle různých specializací, potřebných k řešení dílčích úkolů projektu. Jen několik z nich bylo stálých po celou dobu průzkumu. Přijížděli ke konzultacím projektanti a dodavatelé budoucí stavby, turbin a různých dalších soustrojí, přijížděly delegace, odborné i obchodní či vládní ke kontrole rozvoje prací. Stavba byla po celou

Závěrečná zpráva o výsledcích inženýrsko-geologického průzkumu byla hodna svým rozsahem zápisu do Guinessovy knihy rekordů. Každá zpráva měřila na výšku 133 cm. Kdyby se všechny výtisky naskládaly na sebe, dosáhly by výšky 33 metrů.

dobu pod kontrolou kubánských vládních orgánů. Konaly se pravidelně kontrolní dny stavby, na než bylo třeba se řádně připravit. Museli jsme průběžně zpracovávat výsledky a hodnotit je v dílčích zprávách, podle dosažených výsledků průběžně modifikovat další směřování průzkumu a vypracovávat k tomu další projekty průzkumných prací. A do toho všeho ještě zbytečné žabomyší války.

Abych neovlivnil pracovní tempo a nepodkopával důvěru podřízených ve zdárné dokončení stavby, nikoho jsem do problémů nezasvěcoval, ani ty, kteří byli jejich částečnou příčinou. Byl jsem na všechno sám a situace byla nadále neudržitelná. Když náš velvyslanec v Havaně, který již byl informován kubánskou stranou o vznikajících problémech s experty – ostatně dostal několik protestních not z různých stran, odmítl přijmout v této záležitosti zodpovědného delegáta Strojexportu (Strojexport podepsal s Ministerstvem základního průmyslu Kuby kontrakt) , zavolal jsem mu sám. Ihned mi sdělil, že mám přijet do Havany a že si o všem promluvíme. Ostatně, již jsme se znali z doby, kdy jako náměstek ministra zahraničních věcí navštívil naši budoucí stavbu. Když jsem mu tehdy cestou na lokalitu ukazoval tu seibu, na které prý mám připravenu jednu větev, pokud průzkumné práce pro projekt budoucí přečerpávací elektrárny nezvládnu, se suchým humorem poznamenal:

„No dobře by ses tam vyjímal. Nic proti tomu."

A tak jsem odjel do Havany a ohlásil se u velvyslance. Přijal mě přátelsky a rovnou mi řekl, že mu nemusím nic vysvětlovat, neboť všechno ví. Sami si ověřili po vlastní linii, že to všechno je naprosto nesmyslné, neopodstatněné, někdy až absurdní. Ale jsme na Kubě a musíme je brát vážně. Diví se ale, proč jsem neposlal domů mého zástupce za kritiku kubánských poměrů na stavbě. Co provedl, bylo opravdu neuvážené. Takže mě žádá, ať to ihned udělám! Na to jsem mu odpověděl:

„Pane velvyslanče, to udělat nemohu, neboť musím dostát závazkům stavby. Je to dobrý odborník. Sám jsem si ho vybral a zodpovídá za jednu ucelenou část průzkumu. Nemám za něj rovnocennou náhradu. Já, a nikdo jiný, se budu potom zpovídat z výsledků průzkumu. Tak jestli to

považujete za nutné, pošlete ho domů vy. Po mě to prosím nechtějte.“

„No dobře, a jak dlouho ho ještě potřebuješ?“

„Tak asi čtyři měsíce.“

„Tak si ho tedy nech, ale musíš mi zaručit, že neprovede již žádnou hloupost. Nechci s tím mít další problémy. A ani nemohu. Mělo by to neblahé důsledky.“

To jsem mu tedy slíbil.

Velvyslanec dále pokračoval: „Chtěl jsem ti původně navrhnout, ať i ty opustíš Kubu. Nezapsal jsi se příliš dobře tím, jak hájíš zájmy svých podřízených a ani těmi nepříjemnými problémy s československou televizí při natáčení v terénu. Velmi je to urazilo a podráždilo. Ale podle tvé předchozí reakce dopředu vím, že bys to odmítnul. Tak na sebe dávej pozor.“

Dodal jsem si odvahy a požádal ho, aby mi povolil cestu do Mexika. Plánoval jsem ji celé čtyři roky. Chtěl jsem tam odjet jen na pár dnů, abych se mohl seznámit s kulturami Aztéků a Mayů. Však velvyslanec věděl, že jsem předtím pracoval v Peru a měl jsem možnost dobře poznat jinou kulturu, Inků a jejich potomků, Kečuánců a Aymarů.

Kdybych s touto žádostí v dané situaci přišel za kýmkoliv jiným, asi by mě i po předchozí přátelské rozmluvě vyhodil. Ale velvyslanec byl velký formát. Jenom prohlásil, že se podívá, co by se s tím dalo dělat. Kubáncům, ale i našim orgánům v Československu by se to určitě v dané situaci nelíbilo. Musíme tedy promyslet, jak na to.

Než se se mnou rozloučil, s úsměvem ukázal prstem na visící vyhlášku. Týkala se zákazu kontaktu československých občanů s Kubánkami.

„Co to tam máš za systém s těmi ‚pomocnicemi v domácnosti‘? I o tom jsem informován, ale to ti Kubánci nemají za zlé. Ovšem vyhláška je vyhláška, tak ji respektuj!“

Na to jsem mu rovněž s úsměvem odpověděl, že ať to někdo zkusí, pracovat celý týden v drsných horách na stavbě a volné dny trávit jako opuštěný samotář. Ostatně, jeden můj podřízený to zkusil a za několik měsíců se psychicky zhroutil. Musel do nemocnice a pak jsme ho poslali domů. Nebylo jiné řešení.

DOSLOV

Tím končím povídání o Kubě. Je to jen zlomek toho, co jsem za roky pobytu v této krásné zemi poznal a prožil. Odborná aktivita by neměla mít politické hranice, protože na rozdíl od politiky její výsledky zůstávají neměnné a jsou vždy použitelné, pokud jsou kvalitní. Je nesporné, že tehdy českoslovenští odborníci ve své profesi odvedli na Kubě velmi kvalitní práci.

Velvyslanec mi jako dárek k padesátinám umožnil cestu do Mexika. I když slíbil, že ty různé protestní noty nebudou zaslány do Československa, někdo tak s velkou horlivostí učinil. Předsedu Českého geologického úřadu v Praze někdo navštívil s žádostí, aby mi zabránil v cestě do Mexika. I to věděli. Měli prý obavy, že tam zůstanu. Předseda jim s úsměvem ukázal pohlednici, kterou ode mě z Mexika dostal. Nebylo tedy čemu zabraňovat. Univerzita v Mexico City, na níž jsem měl přednášku o přehradách a kde se mnou konzultovali možné příčiny a následky posledního zemětřesení, které postihlo hlavní město, mi nabídla místo profesora inženýrské geologie. Hodně se divili, že tam nechci zůstat. Dokonce prý měli pro mě připravené bydlení.

Na počest mých padesátin byla v horách v domku u Peňateho uspořádána velká oslava. Měl jsem dostat kubánské ocenění za přínos pro rozvoj energetiky a stavebnictví, ale díky těm popsaným problémům se tak nestalo. Dnes by to bylo možná špatně pochopeno, ale znovu opakuji, že rozvoj vědy a bádání nemá politické dimenze. Oslavy se zúčastnil kubánský náměstek ministra základního průmyslu. Jeho přítomnosti bylo využito k pozvání našeho velvyslance. Zařídilo se to tak, že den oslavy mých narozenin byl vyhlášen za „kontrolní den stavby“ s hodnocením závěrečných výsledků průzkumu a s vyslovením díků Československu za podporu při výstavbě tak významného hydroenergetického díla. To velvyslanec nemohl odmítnout.

Po projevech kubánského náměstka ministra a vedoucího stavby přečerpávací elektrárny Armanda, ve kterých

ocenili úspěchy československých expertů, mi bylo předáno slovo. Zhodnotil jsem výsledky průzkumu a projektu a nastínil další perspektivy výstavby tohoto nejvýznamnějšího hydroenergetického díla na Kubě a v Latinské Americe. Poděkoval jsem za podporu kubánských nadřízených organizací, zejména ministerstvu stavebnictví a ministerstvu základního průmyslu, krajským orgánům a za mimořádné pracovní úsilí všech kubánských vrtařů, horníků, buldozeristů, geofyziků a geologů a dalších pracovníků, bez nichž by nikdy nebylo dosaženo tak dobrých výsledků. Potom jsem se obrátil i na našeho velvyslance a poděkoval mu za jeho podporu poskytovanou pří různých příležitostech. Poděkoval jsem také celému pracovnímu kolektivu československých expertů a zejména Geotestu Brno, který po celou dobu průzkumu vytvářel doma i na Kubě ty nejvhodnější podmínky k tomu, aby úkoly byly v termínu a ve vysoké kvalitě splněny.

Po skončení mého projevu se k našemu velvyslanci obrátil jeho politický tajemník, který ho na cestě doprovázel, a řekl mu: „Otto je opravdu velký odborník a zejména diplomat, ale stejně mu nevěřím. Jak mohl obhajovat některé nešťastné výroky svých podřízených a jak mohl připustit ty problémy s filmováním na stavbě. Stojím na straně Kubánců, mají pravdu."

Velvyslanec mi to pobaveně, ale důvěrně, během oslavy sdělil a dále mi řekl, že mi drží palce.

První rok po naší revoluci nás Kubánci považovali za zrádce a zaprodance imperializmu. Všichni naši experti opustili postupně Kubu a jejich místa převzali ochotně poradci z jiných zemí. Na Kubě stále přetrvávalo ze strany USA embargo a trvá do dnešních dnů. Evropská unie se stavěla a staví ke Kubě se střídavým pochopením či nepochopením. Vztahy Kuby k České republice a obráceně se ustálily na mrtvém bodě, který oživení obchodní spolupráce není zrovna příznivě nakloněn. Je to určitě škoda, ale pevně věřím, že výsledky odborné spolupráce nebudou zapomenuty. Při mé poslední návštěvě Kuby koncem roku 2002 jsem o tom byl ujištěn pracovníky ministerstva základního průmyslu. Výsledky všech našich prací mají

řádně archivované a rádi by znovu pokračovali ve spolupráci v oblasti rozvoje energetiky a vodního hospodářství.

Vzhledem ke znalosti Kuby a mentality Kubánců dostávám častokrát otázku, co se stane, až někdy Fidel Castro zemře. Nestane se nic, neboť dávno svěřil vládu do rukou mladých odborníků. A ti nebudou dělat revoluci. Byli by sami proti sobě. A nevládne ani Raul Castro. Dnes, v době Fidelovy nemoci, je jen oficiálním představitelem Kuby. Dle mého názoru tato nová generace vzdělaných odborníků povede zemi pozvolna a nenásilně k tržnímu hospodářství a ke globalizaci. Vážným problémem mohou být restituce majetku a půdy, až se jednou vrátí statisíce Kubánců z exilu. Strategii embarga ze strany USA považuji v dnešní situaci za nevhodnou. Vztahy s Kubou by se měly naopak prohlubovat. Došlo by tím rychleji ke sblížení v obchodních, kulturních a sociálních vztazích a Kuba by byla lépe připravena na budoucí mezinárodní spolupráci.

Slovo závěrem o autorovi

Kuba, Jamaika, Portoriko, …

Který kluk by nesnil o oslnivě krásných dívkách s čokoládovou pletí, o omamné vůni tropického koření a o úžasných barvách jižních květů? Jména dalekých ostrovů a vzdálených zemí sladce zněla v hodinách zeměpisu i mladému studentovi prostějovské střední školy, Ottovi Horskému. Nejvíce ho přitahovala Kuba a cílevědomě šel za svým cílem.

Bylo tu ještě jedno místo, které v dětství a dospívání vzrušovalo Ottovu fantazii. Tajemný vrch Kosíř u Kostelce na Hané, světově proslulá lokalita s výskytem korálů čelechovického devonu. V blízkosti Kosíře prý rýžovali zlato už staří Keltové a není divu, že právě do těchto míst už v patnácti letech podnikal Otto odvážné výpravy za tajemstvím. Pilně kutal ve stěnách dvou zdejších kamenolomů a toužil objevit dosud neobjevené. Záhadný Kosíř Ottu ovlivnil natolik, že se stal geologem. Ne však geologem klasickým. Jeho strýc Vilibald Bezdíček byl totiž uznávaným vodohospodářem a jeho bratři studovali stavařinu. Otto se tedy vydal na dráhu inženýrského geologa a stejně jako strýc se zaměřil na výstavbu přehrad.

Ihned po dokončení vysokoškolského studia sledoval svůj vytčený cíl stát se zahraničním expertem. Nechtěl sedět doma a o vzdálených zemích si číst jenom v zaprášených knihách. Náhoda tomu chtěla, že právě v letech Ottova dozrávání provedl Fidel Castro na Kubě převrat a sen osobně poznat exotické prostředí Kuby se pro mladého geologa stal reálným. Okamžitě začal studovat španělštinu, a protože se ve studovnách ostravské Vysoké školy báňské objevili první kubánští studenti, začal s nimi navazovat kontakty. Především však začal systematicky prohlubovat své teoretické znalosti a praktické zkušenosti – chtěl být totiž na své budoucí působení v zahraničí dobře připraven. Říká se, že když si člověk něco velmi usilovně přeje, neexistuje síla, která by zabránila, aby se i zdánlivě nedosažitelný sen uskutečnil. Otto Horský licenci zahraničního experta nakonec skutečně získal. Trvalo to však dlouhých čtrnáct let. Mladý geolog ovšem nebyl vyslán na vytouženou Kubu, nýbrž do Peru. Brány Kuby se mu otevřely až za další čtyři roky.

Poprvé přistál v Havaně v roce 1978 (to mu bylo 40 let). Působil nejdříve jako hlavní poradce pro inženýrskou geologii na Ministerstvu stavebnictví v Havaně (až do roku 1982) a potom jako vedoucí československé expedice pro průzkumné práce projektu

přečerpávací vodní elektrárny v pohoří Escambray. Tyto práce v terénu trvaly čtyři roky (1984 až 1988) a byly ukončeny předáním závěrečné zprávy v českém a španělském jazyce. Na stovkách stránek odborného textu bylo velmi podrobně popsáno všechno, co bude nutné udělat při výstavbě přečerpávací elektrárny Centro Cuba. Celkem 32 výtisků dvojjazyčné závěrečné zprávy naskládaných na sebe by dosahovalo výšky 33 metrů – rozměry hodné Guinessovy knihy rekordů. Realizační práce gigantické přečerpávací vodní elektrárny však byly bohužel zastaveny. Inženýr Otto Horský navštívil lokalitu budoucího vodního díla ještě v lednu 1989 se záměrem poskytnout kubánským specialistům odborné konzultace.

O tom vypráví jeho kniha. V jejím úvodu Otto Horský nastínil velmi stručnou historii karibského ostrova. Do hodnocení politického vývoje po revolučním převratu v roce 1959 se však záměrně nepustil. Vždyť Otto Horský je především přírodovědcem, geologem a obdivovatelem přírodních krás a lidí z masa a kostí, bez ohledu na jejich politické názory. Jako takový si všímá nejen zajímavostí ze života prostých Kubánců, ale například i Fidela Castra a jeho bratra Ramóna (s nimiž se měl rovněž možnost setkat). Na nejvyšší místa žebříčku hodnot každé lidské bytosti staví především charakter, pracovitost a cílevědomost vedoucí krok za krokem k vytčenému cíli. Povrchní patina politických souvislostí ho nezajímá.

Průzkumné dílo, které ing. Otto Horský, CSc., společně s kubánskými odborníky a s kolektivem československých expertů vykonal, je neobyčejně významné. Přestože se výstavba unikátní přečerpávací elektrárny Centro Cuba neuskutečnila, průzkumem získané odborné výsledky přispěly významně k objasnění geologické stavby pohoří Escambraye a jako takové nebudou nikdy zapomenuty.

Inženýr Otto Horský znovu navštívil Kubu v roce 2002, neboť se chtěl osobně po uplynulých čtrnácti letech dovědět, co se stalo s odbornými výzkumy a zda práce celého kolektivu nebyla zbytečná. Setkal se v Havaně se starými přáteli, kteří kdysi stáli v čele stavby, a dostalo se mu ujištění, že všechny podklady jsou nejen dobře archivovány, ale že se také získané zkušenosti předané před lety československými experty domácím odborníkům staly základem pro úspěšný rozvoj inženýrské geologie a geotechniky na Kubě.

Bez praktických zkušeností získaných v terénu jsou geologie a geotechnika jenom pustou teorií, která by mohla (zejména v případě velkých inženýrských staveb) při ledabylém pojetí plodit chybná rozhodnutí, v jejichž důsledku by mohlo dojít k prodražení výstavby a dokonce ke vzniku životu nebezpečných rizik.

Přečerpávací vodní elektrárna není přece žádným vesnickým rybníčkem, nýbrž jedním z nejnáročnějších a nejvrcholnějších inženýrských lidských děl. A tak zaznamenejme, že díky československým inženýrům vyrostla v průběhu průzkumných prací na této stavbě po boku expertů ze střední Evropy kvalitní mladá generace kubánských odborníků. To je fakt více než potěšitelný.

Při poslední návštěvě ostrova v Karibiku se chtěl autor knihy „Osm roků na Kubě" přesvědčit mimo jiné i o tom, zda vynaložené úsilí československých odborníků nezmizelo v propadlišti dějin poté, co svět zasáhly radikální změny způsobené rozpadem komunistického bloku a zejména Sovětského svazu. Chtěl také vidět a pochopit, do jaké míry se tyto změny dotkly Kuby, která se v devadesátých letech ocitla náhle bez zahraniční pomoci. Celý svět tehdy předpokládal, že se kubánský politický systém bez podpory zvenčí zhroutí. Všichni se ptali, zda bude kubánský národ v nové historické situaci ochoten obětovat těžce získanou nezávislost touze značné části obyvatelstva po vybudování laciné konzumní společnosti.

Již třikrát v průběhu své historie se Kuba dostala do vleku cizích mocností. Nejprve ostrov ovládali Španělé, potom Američané a nakonec Sovětský svaz. Fidel Castro si je určitě vědom, že současný svět spěje ke globalizaci a že se nakonec ani Kuba těmto tendencím neubrání. Autor knihy „Osm roků na Kubě" pochopil, že kubánský národ nedospěje k osudovým změnám revoluční cestou. Příliš dobře poznal obyvatele největšího karibského ostrova. A také dobře ví, že Castro je natolik chytrý a prozíravý, že vládu v zemi již dávno svěřil mladým lidem, nastupující generaci a novým schopným odborníkům, kteří své krásné zemi postupně vybojují místo, jež jí na kolbišti dějin patří.

Snad se to podaří uskutečnit takovým způsobem, který vyjadřuje tužby celého kubánského národa po demokracii. Těžko uvěřit, že by na této cestě nesehrála významnou roli také přirozená touha Kubánců po tom nejdůležitějším, s čím je spojena historie posledních dvou století jejich ostrova – s touhou po nezávislosti a svobodě. Kniha „Osm roků na Kubě" autora ing. Otto Horského, CSc., vyjadřuje naději, že na této nové křižovatce dějin budou nepochybně kubánští mužové a ženy volit stranu slunce.

červenec 2007
Milan Švihálek

Výběrová bibliografie prací O. Horského

Publikace:

Horský, O. (1967): La Ingeniería Geológica en Checoslovaquia. Instituto de Investigaciones Geológicas, Vol. XXI, 1967, s. 1–10, Barcelona, Španělsko.

Horský, O. (1969): The Causes of Morphological Changes at the Water Edges of Orava – reservoir. Stran 7 + obrazové přílohy a fotografie, MS-Geotest Brno.

Horský, O.–Müller, K.–Trávníček, L. (1974): Complex documentation of exploratory workings. In Sborník mezinárodního inženýrsko-geologického kongresu, Vol. VII, s. 8.1–8.8., Sao Paulo, Brazílie.

Horský, O.–Drozd, K. (1975): Metodos de las Investigaciones Geotécnicas para las Obras Hidrotécnicas. In Sborník 3ra Reunión del Congreso Nacional de Ingeniería mecánica y eléctrica y ramas afines, Vol. II, s. 10.1–10.4, Arequipa, Peru.

Horský, O.–Müller, K. (1977): Investigation and Landslide Stabilization on the Orava Reservoir shores. In Sborník Geotest and Landslides, s. 35–50, ČSSR, Brno. Účelová publikace pro mezinárodní kongres IAEG v Praze o sesuvech. Geotest Brno 1977. Redaktor publikace: Otto Horský.

Horský, O.–Müller, K. (1978): Rock Environment – Determining factor for projecting the Hydrotecnic Construction works. In Sborník III. mezinárodní kongres IAEG, Sec. III, Vol. I, s. 143 až 151, Madrid, Španělsko.

Horský, O.–Morua, O. (1979): Norma para el Levantamiento Ingeniero-Geológico. Vydal MICONS, Habana, Cuba.

Horský, O. (1980): Colaboración entre Cuba y Checoslovaquia en la Construcción. In Časopis Checoslovaquia, č. 1, s. 9–11, Habana, Cuba.

Horský, O. (1980): Clasificación de los movimientos de las laderas. Vydal MICONS, s. 1–12, Habana, Cuba.

Horský, O. (1981): Technická pomoc a vědecko-technická spolupráce mezi Kubou a Československem v oblasti stavebnictví. Inženýrské stavby, č. 5, s. 219–220, Praha.

Horský, O.–Morua, O. (1981): Metodología del levantamiento y confección de los mapas ingeniero-geológicas. Vydal MICONS, s. 1–12, Habana, Cuba.

Horský, O. (1981): Clasificación de las rocas a base del Índice de Calidad de la Roca – RQD. Vydal MICONS, s. 1–16, Habana, Cuba.

Horský, O. (1981): El maciso rocoso, factor decisivo para elegir el lugar de la construcción de la Obra Hidráulica. Vydal MICONS, s. 1–21, Habana, Cuba.

Horský, O. (1981): Bases del levantamiento para confeccionar un mapa Ingeniero-Geológico. Vydal MICONS, s. 1–26, Habana, Cuba.

Horský, O. (1981): Documentación completa Ingeniero-Geológica y Geotécnica de los laboreos de explotación. Vydal MICONS, s. 1–7, Habana, Cuba.

Horský, O. – Cesar, C. (1981): Investigaciones Ingeniero-Geológicas para la construcción de Túneles y Metropolitanos. Vydal MICONS, s. 1–29, Habana, Cuba.

Horský, O. – Fernandez, O. (1981): Anteproyecto de norma Investigaciones Ingeniero-Geológicas – símbolos gráficos. Vydal MICONS, s. 1–46, Habana, Cuba.

Horský, O. – Morua, O. (1981): Inženýrsko-geologický průzkum pro hydroenergetické dílo na řece Agabamě v pohoří Escambray. Manustript, 8 stran + obrazové přílohy, Habana, Cuba.

Horský, O. (1981): Investigaciones Ingeniero-Geológicas para las Obras Hidrotécnicas. I. Parte. Vydal MICONS, s. 1–52, Habana, Cuba. Počet výtisků: 200.

Horský, O. (1981): Investigaciones Ingeniero-Geológicas para las Obras Hidrotécnicas. II. Parte, Geotécnia. Vydal MICONS, s. 1–40, Habana, Cuba. Počet výtisků: 200.

Horský, O. (1981): Indice de calidad de la roca R. Q. D – uno de los parámetros básicos para clasificación de las rocas. In IX. Jornada Científica, s. 189–192, Academia de Ciencias de Cuba, Habana, Cuba.

Horský, O. – Conde, M. (1981): Las Investigaciones Geofísicas en el estudio Ingeniero-Geológico de Obras Hidrotécnicas. In Voluntad Hidráulica, XX, No 61, pg. 14–18, Habana, Cuba.

Horský, O. (1982): Bases metodológicas para el desarrollo de las Investigaciones Ingeniero-Geológicas para las Obras Hidrotécnicas. In "Voluntad Hidráulica", XX. No 62, pg. 57–63, Habana, Cuba.

Horský, O. (1982): Clasificación de las rocas sobre la base del Indice de Calidad de Roca – RQD. In Voluntad Hidraulica, No 74, pg. 51–56, Habana, Cuba.

Horský, O. (1982): Bases metodológicas para el levantamiento Ingeniero-Geológico. Manuscrito para la Revista Voluntad Hidráulica, Habana, Cuba.

Horský, O. (1982): Rozvoj spolupráce mezi Geotestem a Kubou. In Zpravodaj Geotestu Brno, č. 3–4, s. 29–31.

Horský, O. (1983): Investigaciones Ingeniero-Geológicas para las Presas. Vydal Geotest Brno jako účelovou publikaci. Stran 223, Brno.

Horský, O. (1984): Inženýrsko-geologický průzkum pro přehradu Corojo ve vápencovém krasu na Kubě. Ročenka Geotestu Brno, s. 21–32, Brno.

Horský, O. (1984): Spolupráce v oblasti inženýrské geologie mezi Kubou a Československem. Geologický průzkum, č. 1, s. 12–13, Praha.

Horský, O. (1984): El macizo rocoso, factor decisivo para elegir el lugar de la construcción de la Obra Hidrotécnica. Manuscrito para la Voluntad Hidráulica, Habana, Cuba.

Horský, O. (1984): Movimientos de las laderas en las áreas del estudio de Obras Hidrotécnicas. Manuscrito para la Voluntad Hidráulica, Habana, Cuba.

Horský, O. (1984): Investigaciones Ingeniero Geológicas para las Presas. Büro Geológico Checo, 1984, pg. 1–228, Praha. Knihu vydal Český geologický úřad jako dar kubánskému Ministerstvu stavebnictví v nákladu 50 výtisků.

Horský, O. (1984): Aplication of airborne in investigation of changes in the banks of reservoir in Dam Areas. XXVII. mezinárodní geologický kongres, Moskva, Vol. VIII, sec. 17, pg. 56, Moskow.

Horský, O. – Bláha, P. (1984): Investigation of the disturbance of the basalt sheet at damsite Slezská Harta using geological of geophysical method. XXVII. mezinárodní geologický kongres, Moskva, Vol. VIII, sec. 17, pg. 57, Moskow.

Horský, O. – Pacareo, L. (1985): Metodos de las Investigaciones Ingeniero-Geológicas para las Hidroacumuladoras. Conferencia publicada en MICONS, Habana, Cuba.

Horský, O. (1990): Metodika inženýrsko-geologického průzkumu pro přečerpávací vodní elektrárnu Centro Cuba. Ročenka geologické sekce 1990, s. 75–86, Brno.

Horský, O. (1990): Stanovení korelačních vztahů mezi dynamickými moduly pružnosti a deformačními moduly v základech horní hráze přečerpávací elektrárny Centro Cuba. In: Sborník Geotechnické problémy energetickej výstavby, ČS VTS Vysoké Tatry, s. 41–44.

Horský, O. (1990): Inženýrsko-geologický průzkum pro přečerpávací elektrárnu Centro Cuba v pohoří Escambray. Geologický průzkum, č. 8, s. 239–243, Praha.

Horský, O. (1990): The Causes of Morphological Changes at the Water Edges of Orava – Reservoir in Slovaquia. In Sborník: Mezinárodní kongres IAEG, Amsterodam, s. 2859–2868. Vydala Balkema, Rotterdam.

Horský, O. (1990): Inženýrsko-geologický průzkum pro přehrady. Geofond Praha – Edice GEODA. Stran 1–119, Praha.

Horský, O. (1991): Inženýrsko-geologický průzkum pro přečerpávací elektrárnu Centro Cuba v pohoří Escambray. In Geologický průzkum, 8/1991, s. 239–243, + obrazová příloha. Praha.

Horský, O. (1993): Investigation and landslide stabilization on the Orava – Reservoir shores in Slovaquia. International Conference on Environmental Management Geo-Water and Engineering Aspects. Počet stran 6, Wolongong, Australia.

Horský, O. (1993): Jet Grouting – tecnología progresiva de cimentacion de las construcciones. Manuscript pro přednášku na Universitě v Barceloně, Španělsko.

Bláha, P. – Horský, O. (1994): El uso de métodos geofísicos para el estudio del eje de la presa en la etapa orientativa. Manuscript Geoinza Madrid a GEOtest Brno.

Bláha, P. – Horský, O. (1994): Métodos de prospección geofísica para el estudio de las posibles cerradas en el anteproyecto o viabilidad de un embalse. Manuscript Geoinza Madrid a GEOtest Brno.

Horský, O. (1994): Geotechnical research for the pumping storage station in Cuba. In Sborník :Mezinárodní kongres IAEG, s. 3919–3926, Lisabon 1994. Vydala Balkema, Rotterdam.

Horský, O. – Lincer, L. – Nešvara, J. (1994): Ecological repairs of the Orava Dam reservoir shore banks. In Sborník: Mezinárodní kongres IAEG, s. 3729–3737, Lisabon 1994. Vydala Balkema, Rotterdam.

Bláha, P. – Horský, O. (1994): Engineering geophysics for dam site selection. In Sborník: Mezinárodní kongres IAEG, 69–78, Lisabon 1994. Vydala Balkema, Rotterdam.

Horský, O. – Spanilá, T. (1996): Remodelling of water reservoir banks by exogenous processes. In Sborník: Mezinárodní kongres IAEG, s. 2771–2716, Athens, Greece 1997. Vydala Balkema, Rotterdam.

Spanilá, T. – Horský, O. – Banach, M. (2001): Slides and sliding in the water reservoirs banks. In Sborník Landslides, Swets & Zeitlinger, s. 315–319, Lisse.

Bláha, P. – Horský, O. (2002): Métodos geofísicos empleados para las investigaciones ingenierogeológicas orientativas de los sítios de presas. Manuscrito para la Voluntad Hidráulica, Havana, Cuba.

Horský, O. (2003): Investigaciones Ingeniero-Geológicas para las Obras Hidrotécnicas. 290 stran textu a příloh, GEOtest Brno.

Odborná sdělení:

Horský, O. (1979–1989): Postřehy z Kuby. Publikováno v časopise Zpravodaj Geotestu Brno.

Horský, O. (1981): Vědecko-technická spolupráce mezi Kubou a Československem v oblasti aplikované geologie. Geologický průzkum, č. 2, s. 62, Praha.

Horský, O. (1981): Československo-kubánská spolupráce. Geologický průzkum, č. 5, s. 161, Praha.

Horský, O. (1983): Rozvoj spolupráce mezi Geotestem a Kubou. Zpravodaj Geotestu, č. 3–4, s. 29–31, Brno.

Horský, O. (1983): Průzkum pro tepelnou elektrárnu v Santa Cruz na Kubě. Zpravodaj Geotestu, č. 10–12, s. 20–21, Brno.

Horský, O. (1983): Las relaciones checoslovaco-cubanas y cooperación geológica. Revista „Bohemia“, č. 2, s. 92, Habana, Cuba.

Horský, O. (1984): Čs. geologie při zrodu I. Atomové elektrárny na Kubě. Geologický průzkum, č. 12, Praha (obrazová příloha).

Horský, O. (1986): Inženýrsko-geologický průzkum pro přečerpávací elektrárnu Centro-Cuba. Zpravodaj Geotestu, č. 7–8, s. 23–25, Brno.

Horský, O. (1989): Brněnský Geotest na Kubě. Rovnost, 25. 11. 1989.

Horský, O. (1989): Centro – Cuba. Zpravodaj Geotestu, č. 7, s. 8–9, Brno.

Horský, O. (1990): Průzkum pro přečerpávací elektrárnu v pohoří Escambray na Kubě. Geologický průzkum, č. 9–10, Praha.

Závěrečné zprávy, projekty, skripta a normy:

Horský, O. – Drozd, K. (1975): El proyecto técnico para las Investigaciones Geotécnicas de la Hidrocentral El Sheque en Peru. Electroperu, INIE, LIMA, Peru.

Horský, O. – Drozd, K. (1975): El proyecto técnico para las Investigaciones Geotécnicas de la Hidrocentral Mantaro en el Peru. Electroperu, INIE, Lima, Peru.

Horský, O. (1977): Posudek podkladů inženýrsko-geologického průzkumu pro hydroenergetické dílo na řece Agabamě – Kuba. Arch. Geotest Brno.

Morua, O. – Horský, O. (1979): Tarea de Investigación para la Hidroacumuladora Agabama en Cuba. MICONS – Habana, Cuba.

Horský, O. (1979): Investigaciones geotécnicas para el Nuevo Puerto – Dársena, El Soldado en la Isla de Juventud. MICONS, E. I. A. 2, Habana, Cuba.

Cortés, F. – Horský, O. (1980): Informe Ingeniero-Geológico de la CTE Sta Cruz en Cuba. Etapa de Proyecto Técnico, Habana, Cuba, MICONS – E. I. A. 2.

Vásquez, R. – Horský, O. – Gonzáles, A. – Čerkas, V. (1980): Informe Ingeniero – Geológico sobre la Variante 10 con vistas a la Construccion de la Central Nuclear (C. E. N.) al Norte de Holguin. MICONS – EIA, Holguin, Cuba.

Reyes, V. – Horský, O. – Stoičev, E. (1980): Informe sobre las Condiciones Ingeniero-geológicas e Hidrogeológicas para la fundamentación del Proyecto – Preliminar del Cierre del futuro conjunto Hidráulico „Corojo“. MICONS-EIA, Cuba, Holguin, Cuba.

Horský, O. (1980): Tarea de las Investigaciones para el Conjunto Hidráulico San Miguel en Rio Maní-Maní. E. I. A. 2, Pinar del Río, Cuba.

Cortés, F. – Horský, O. – Didov, V. (1981): Informe Ingeniero-geológico para etapa del Proyecto Ejecutivo de la Central Termoeléctrica Este Habana. MICONS – E. I. A. 2, Habana, Cuba.

Horský, O. – Chong, P. – Fernandez, O. (1981): Fábrica Cartón y Cartulina. Informe sobre la estabilidad de la loma. MICONS – ENIA, Habana, Cuba.

Reyes, V. – Horský, O. – Stoičev, E. (1981): Informe sobre las Condiciones Ingeniero-Geológicas e hidrogeológicas para la fundamentación del cierre del Conjunto Hidráulico Charco Redondo sobre el río Cantillo. MICONS – E. I. A. 6, Holguin, Cuba.

Diaz, P.–Gomez, R.–Horský, O. (1982): Consideraciones sobre las condiciones geológicas del área que ocupará la futura Presa Fortaleza. MICONS – E. I. A. 6, Holguin, Cuba.

Horský, O. (1978–1982): Expertní posudková činnost na Kubě z titulu hlavního inženýra Min. stavebnictví (např. pro přehrady San Julian, Chambas, Guiza, Amistad Cubano – Búlgara, San Miguel, Mani-Mani, pro tepelnou elektrárnu v Matanzas, pro rafinerie ropy v Matanzas, Havaně a Santiagu, pro přístav Puerto Padre aj.), MICONS, Habana, Cuba.

Horský, O. (1982): Programa de la Investigación para el deslizamiento en la Presa Guiza en Oriente. MICONS-ENIA, Habana, Cuba.

Horský, O. (1982): Závěrečná zpráva o činnosti na Kubě. Geotest Brno, s. 1–16, Brno.

Horský, O.–Reyes, V. (1982): Informe sobre las condiciones ingeniero-geológicas para la fundamentación del Proyecto Preliminar del cierre del Conjunto Hidráulico Corojo, segunda fase. MICONS, ENIA, UA6, Holguin, Cuba.

Horský, O. (1986): Informe parcial sobre las investigaciones ingeniero-geológicas para la CHA-CENTRO. MS Fomento-UPI-CHA, Cuba.

Horský, O. (1986): El programa del trabajo para las investigaciones ingeniero-geológicas para la CHA-CENTRO – Subetapa del proyecto técnico. MS Geotest Brno – Energoprojekt Havana.

Horský, O. (1986): El programa de las investigaciones ingeniero--geológicas para el suplemento del proyecto técnico. MS Geotest Brno – Energoprojekt Havana.

Horský, O. (1987): El programa del trabajo para el proyecto técnico de las investigaciones ingeniero-geológicas para CHA--CENTRO, Cuba.

Horský, O. (1987): Suplemento al programa de los trabajos de la investigación para la CHA-Centro en el río Caracusey, para el Proyecto Técnico. Energoimport, Habana, Cuba.

Horský, O. (1987): El programa del trabajo para el proyecto técnico de las Investigaciones Ingenierogeológicas para la Hidroacumuladora Centro Cuba, Energoimport Habana, Cuba.

Horský, O. (1987): Informe sobre las Investigaciones Ingeniero--geológicas para la Hidroacumuladora CENTRO CUBA en el río Caracusey para el proyecto de Factibilidad. Strojexport Praha – Energoimport Habana, Cuba.

Horský, O. (1988): Informe sobre las investigaciones ingeniero--geológicas y geotécnicas para la Hidroacumuladora Centro Cuba, para el Proyecto Técnico. Strojexport Praha – Energoimport Habana, Cuba.

Horský, O. (1989): Programa del servicio geológico durante de la construcción de la CHA-CENTRO. Geotest Brno.

Horský, O. – Bláha, P. (1992): Valorización de los ejes de presas desde el punto de vista geotécnico. Manuscrito, VESA, Madrid, Španělsko.

Bláha, P. – Horský, O. (1994): Informe sobre la previa prospección geofísica para autovía en las provincias de León-Lugo en Espaňa. Geotest Brno.

Obsah

EXPERTA SPASITELSKÉ POSLÁNÍ 1978–1982 5
Předmluva 7
Tvrdé začátky 17
Experta spasitelské poslání 20
Nejdříve trochu historie 26
Otroci a otrokáři 32
V počátcích revolučního boje 39
Boj za nezávislost 41
Něco o Kubáncích a jejich životě 46
Kuba zvítězila v boji s epidemií dengue 59
Kubánské doutníky 64
Ramón se nepodobá Fidelovi 69
Hemingway na Kubě 75
Cesta do Oriente 80
Poradenství v Oriente 90
Jak jsem byl prohlášen za mrtvého 96
Tomášové mají na Kubě smůlu 101

CENTRO CUBA 1984–1988 105
Úvod 107
Kde ještě včera byli bandité 109
V pohoří Escambraye 113
Fidel Castro v Sancti Spiritus 122
Jak chutná hroznýšek kubánský 124
Lovec chutií 128
Jak chutná kubánský med 135
Sudičky, jasnovidci a jasnovidky 139
Setkání se strážným andělem 142
Život v expedici 146

DOSLOV 162
Slovo závěrem o autorovi 165
Výběrová bibliografie prací O. Horského 168

Otto Horský *se narodil 13. dubna 1938 v Prostějově. Během studií geologie v letech 1956 až 1961 na Vysoké škole báňské v Ostravě se zaměřil na inženýrskou geologii. Již tehdy si vytkl cíl pracovat jako expert v zemích Latinské Ameriky se zvláštním zaměřením zejména na Kubu a Peru. V posledním ročníku studia vysoké školy nastoupil do Geotestu Brno (až do roku 1968 Geologický průzkum Brno), kde se postupně specializoval hlavně na inženýrskou geologii pro přehrady a jiná vodní díla. Mezi jeho stěžejní práce patří inženýrsko-geologický průzkum pro naši nejvyšší přehradu a přečerpávací elektrárnu v Dalešicích na řece Jihlavě a průzkum pro více než dvacet dalších přehrad. Získané teoretické a zejména praktické zkušenosti z této oblasti uplatnil v Peru (1974–1976), kde založil technickou kancelář a podepsal několik kontraktů, například pro projekt na sanaci sesuvu na řece Mantaro a rozšíření hydrocentrály Machu Picchu. O tom vypráví jeho kniha* ***Peruánské postřehy*** *(Repronis 2004). Mezi jeho nejvýznamnější práce však bezesporu patří inženýrsko-geologický průzkum pro přečerpávací elektrárnu v pohoří Escambraye na Kubě. Zde čtyři roky řídil a koordinoval pracovní tým 30 československých expertů a 170 kubánských pracovníků. Výsledky náročných průzkumných prací byly průběžně zpracovávány a oponovány předními odborníky vysokých škol a akademie věd. Závěrečná zpráva dokončená na sklonku roku 1988 i její oponentura byly jednoznačným důkazem vysoké odborné úrovně tehdejší československé inženýrské geologie a geotechniky.*